

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje lica
odgovornih za teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena na teritoriji
bivše Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-04-81-A

Datum: 28. februar 2013.

Original: engleski

PRED ŽALBENIM VEĆEM I

U sastavu:

**sudija Theodor Meron, predsedavajući
sudija Carmel Agius
sudija Liu Daqun
sudija Arlette Ramaroson
sudija Andrézia Vaz**

Sekretar:

John Hocking

Presuda doneta:

28. februara 2013. godine

TUŽILAC

protiv

MOMČILA PERIŠIĆA

PRESUDA

Tužilaštvo:

gđa Helen Brady
gđa Barbara Goy
gđa Elena Martin Salgado
gđa Bronagh McKenna

Branioci Momčila Perišića:

g. Novak Lukić
g. Gregor Guy-Smith

SADRŽAJ

I. UVOD	1
A. KONTEKST.....	1
B. ŽALBENI POSTUPAK.....	2
II. STANDARD PREISPITIVANJA.....	3
III. POMAGANJE I PODRŽAVANJE (OSNOVI 1–12).....	5
A. KONKRETNA USMERENOST.....	6
1. Argumentacija.....	6
2. Analiza	9
(a) Konkretna usmerenost kao element odgovornosti za pomaganje i podržavanje.....	9
(b) Okolnosti u kojima se konkretna usmerenost mora izričito razmatrati.....	15
(c) Analiza pomaganja i podržavanja koju je Pretresno veće izložilo u ovom predmetu.....	17
(d) U kojoj je meri Perišić pomoć konkretno usmeravao ka zločinima koje je počinio VRS? ...	19
(i) Perišićeva uloga u formulisanju i sprovođenju politike VSO-a za pružanje podrške VRS-u	21
(ii) Politika VSO-a za pružanje podrške VRS-u.....	22
(iii) Perišićeva uloga u sprovođenju politike VSO-a i drugi postupci.....	24
(e) Zaključci na osnovu <i>de novo</i> razmatranja dokaza iz spisa.....	30
B. ZAKLJUČAK	31
IV. ODGOVORNOST NADREĐENOG (13. OSNOV)	33
A. KONTEKST.....	33
B. ARGUMENTI	34
C. ANALIZA	37
1. Svedočenje svedoka Rašete i Orlića	38
2. Da li je Perišić mogao da vrši efektivnu kontrolu nad 40. KC?	42
(a) Perišićeva uputstva da se Zagreb ne granatira.....	42
(b) Dokazi o tome da li je Perišić mogao da izdaje naređenja vojnicima otkomandovanim preko 40. kadrovske centra	44
(c) Dokazi o tome da je Perišić mogao da pokrene disciplinski postupak protiv pripadnika VJ-a privremeno upućenih u SVK.....	46
(d) Drugi dokazi.....	47
(e) Ukupni dokazi	48
3. Zaključak	49
V. ODMERAVANJE KAZNE (TAČKE 14–17).....	50
VI. DISPOZITIV.....	51
VII. ZAJEDNIČKO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE THEODORA MERONA I SUDIJE CARMELA AGIUSA	1
VIII. DELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE LIUA	1
IX. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE RAMAROSON U VEZI S PITANJEM KONKRETNE USMERENOSTI U SAUČESNIŠTVU PUTEM POMAGANJA I PODRŽAVANJA	2
A. UVOD	2

B. KONKRETNA USMERENOST NIJE EKSPlicitAN USLOV ZA SAUČESNIŠTVO PUTE M POMAGANJA I PODRŽAVANJA	2
C. IMPLIKACIJE <i>KONKRETNE USMERENOSTI</i>	4
D. PERIŠIĆEVA <i>MENS REA</i>	6
X. DODATAK A – ISTORIJA T POSTUPKA	1
A. NAJAVA ŽALBE I PODNESCI	1
B. IMENOVANJE SUDIJA	2
C. STATUSNE KONFERENCIJE	2
D. ZAHTEV DA SE PRAVNOM SAVETNIKU ODOBRI DA STUPI PRED ŽALBENO VEĆE	2
E. PRETRES U ŽALBENOM POSTUPKU	2
XI. DODATAK B – IZVORI NA KOJE SE POZIVA I USVOJENI TERMINI	3
A. IZVORI IZ SUDSKE PRAKSE	3
1. Međunarodni sud	3
2. MKSR	6
3. Praksa drugih sudova	8
B. DRUGI IZVORI	8
C. SPISAK USVOJENIH TERMINA I SKRAĆENICA	8

1. Žalbeno veće Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Žalbeno veće, odnosno Međunarodni sud) rešava po žalbi koju je Momčilo Perišić (dalje u tekstu: Perišić) uložio na presudu koju je Pretresno veće I (dalje u tekstu: Pretresno veće) Međunarodnog suda donelo 6. septembra 2011. godine u predmetu *Tužilac protiv Momčila Perišića*, predmet br. IT-04-81-T (dalje u tekstu: Prvostepena presuda).¹

I. UVOD

A. Kontekst

2. Događaji zbog kojih je ovaj predmet pokrenut odigrali su se na teritoriji Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: BiH ili Bosna) i Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Hrvatska) u periodu od avgusta 1993. do novembra 1995. godine.² Počev od 26. avgusta 1993. godine do kraja pomenutog perioda Perišić je bio na položaju načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ), što znači da je bio starešina na najvišem položaju u VJ.³

3. Perišić se tereti za pomaganje i podržavanje zločina počinjenih u Sarajevu i Srebrenici, u Bosni, zbog uloge u omogućavanju vojne i logističke pomoći koju je VJ pružao Vojsci Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS). S tim u vezi u Optužnici je navedeno da je Perišić odgovoran za krivična dela ubistva, istrebljivanja, nehumanih dela, napada na civile i progona kao zločine protiv čovečnosti i/ili kršenje zakona i običaja ratovanja.⁴ Osim toga, u Optužnici je navedeno da Perišić snosi odgovornost nadređenog za zločine počinjene u Sarajevu, Srebrenici i u Zagrebu, u Hrvatskoj. Konkretno, u Optužnici je navedeno da Perišić nije ni sprečio ni kaznio počiniocima krivičnih dela ubistva, istrebljivanja, nehumanih dela, napada na civile i progona kao zločina protiv čovečnosti i/ili kršenja zakona i običaja ratovanja.⁵ Tužilaštvo Međunarodnog suda odlučilo je da odustane od navoda da Perišić snosi odgovornost nadređenog za to što nije sprečio krivična dela počinjena u Zagrebu.⁶

4. Pretresno veće je, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, proglasilo Perišića krivim za pomaganje i podržavanje sledećih krivičnih dela počinjenih u Sarajevu i Srebrenici: ubistva,

¹ Radi lakšeg snalaženja, Presudi su dodata dva priloga: Dodatak A (Istorijat postupka) i Dodatak B (Citirani izvori i usvojeni termini).

² V. Prvostepena presuda, par. 9–21.

³ Prvostepena presuda, par. 3.

⁴ V. Optužnica, par. 8–33, 40–46, 55–62; Prvostepena presuda, par. 6, 9–11, 16–21.

⁵ V. Optužnica, par. 34–62; Prvostepena presuda, par. 7–21.

⁶ V. Prvostepena presuda, par. 15.

nehumanih dela (ozleđivanje i ranjavanje civila, nanošenje teških ozleđa, ranjavanje, prisilno premeštanje) i progona kao zločina protiv čovečnosti, kao i ubistva i napada na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁷ Pretresno veće je, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, proglasilo Perišića krivim i za to što, kao nadređeni, nije kaznio odgovorne za sledeće zločine vezane za granatiranje Zagreba: ubistvo i nehumana dela (ozleđivanje i ranjavanje civila) kao zločine protiv čovečnosti, kao i ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁸ Pretresno veće je Perišiću izreklo jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 27 godina.⁹

B. Žalbeni postupak

5. Perišić je na osuđujuću presudu i kaznu podneo žalbu po sedamnaest osnova.¹⁰ On je zatražio da Žalbeno veće preinači sve osude ili da mu umanji kaznu.¹¹ Tužilaštvo je odgovorilo da Perišićevu žalbu treba odbaciti u celosti.¹²

6. Usmene podneske strana u žalbenom postupku Žalbeno veće je saslušalo 30. oktobra 2012. godine.¹³

⁷ Prvostepena presuda, par. 1815, 1820, 1838.

⁸ Prvostepena presuda, par. 1818, 1839.

⁹ Prvostepena presuda, par. 1840.

¹⁰ Najava žalbe, par. 19–69; Žalba, par. 7.

¹¹ Najava žalbe, par. 70; Žalba, par. 417, 429, 452, 492–493.

¹² Odgovor, par. 333.

¹³ AT, str. 10, 30. oktobar 2012. godine.

II. STANDARD PREISPITIVANJA

7. Žalbeno veće podseća na merodavne standarde za preispitivanje u žalbenom postupku, utvrđene članom 25 Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut). Žalbeno veće preispituje samo one greške u primeni prava koje bi mogle obesnažiti odluku pretresnog veća i one greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog kojih je došlo do neostvarenja pravde.¹⁴ U izuzetnim okolnostima Žalbeno veće će saslušati i žalbe u kojima strana u postupku iznosi neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do poništenja prvostepene presude, ali koje je od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda.¹⁵

8. Što se tiče grešaka u primeni prava, Žalbeno veće konstatovalo je sledeće:

Strana u postupku koja navodi da je došlo do greške u primjeni prava mora navesti o kojoj je grešci riječ, iznijeti argumente u prilog svojoj tvrdnji i objasniti kako ta greška obesnažuje odluku. Navod o pogrešnoj primjeni prava za koji se ocijeni da ne može uroditi preinačenjem odluke može se upravo na toj osnovi odbaciti. Međutim, čak i ako argumenti strane koja ulaže žalbu nisu dovoljni da potkrijepe navod o učinjenoj grešci, Žalbeno vijeće može iz drugih razloga zaključiti da greška u primjeni prava ipak jeste napravljena.¹⁶

9. Ako utvrdi da je u prvostepenoj presudi došlo do greške u primeni prava zbog toga što je primenjen pogrešan pravni standard, Žalbeno veće će formulisati ispravan pravni standard i u skladu s njim preispitati relevantne činjenične zaključke pretresnog veća.¹⁷ Žalbeno veće pritom ne samo da ispravlja grešku u primeni prava, nego po potrebi primenjuje ispravan pravni standard na dokaze iz spisa prvostepenog postupka i utvrđuje da li se i samo van razumne sumnje uverilo u pogledu činjeničnog zaključka koji žalilac osporava, i tek ga potom potvrđuje u žalbenom postupku.¹⁸ Svaki žalilac koji iznosi tvrdnju o grešci u primeni prava zbog nedostatka obrazloženog mišljenja mora precizno identifikovati konkretna pitanja, činjenične zaključke ili argumente za koje tvrdi da je pretresno veće propustilo da ih razmotri i objasniti zbog čega taj propust obesnažuje odluku.¹⁹

¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 10. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 7.

¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 10.

¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11 (unutrašnje reference izostavljene). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 8.

¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 12. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 9.

¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 12. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 9.

¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 12.

10. Što se tiče grešaka u utvrđivanju činjeničnog stanja, Žalbena veće primeniće standard razumnog presuđivanja.²⁰ Prema ustaljenoj praksi, Žalbena veće neće olako poništiti zaključke o činjenicama koje donese pretresno veće.

Prilikom preispitivanja zaključaka pretresnog vijeća, Žalbena vijeće će zaključke pretresnog vijeća zamijeniti svojim jedino ako nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da donese prvobitnu odluku. [...] Nadalje, Žalbena vijeće će poništiti odluku pretresnog vijeća samo ako je greška u utvrđivanju činjeničnog stanja dovela do neostvarivanja pravde.²¹

11. Strana ne može u žalbenom postupku naprosto da ponovi argumente koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku ako nije u stanju da pokaže da njihovo odbacivanje od strane pretresnog veća predstavlja grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.²² Argumente strane u postupku koji nemaju potencijal da dovedu do poništenja ili preinačenja pobijane odluke Žalbena veće može odmah odbaciti i nije potrebno da razmatra njihov meritum.²³

12. Da bi Žalbena veće u drugostepenom postupku moglo da oceni argumente svake strane, od strane koja se žali očekuje se da precizno uputi na relevantne stranice transkripta suđenja ili paragrafe odluke ili presude na koje se njeno osporavanje odnosi.²⁴ Pored toga, Žalbena veće neće detaljno razmatrati argumente koji su nerazumljivi, protivrečni ili neodređeni, ili koji imaju druge formalne ili očigledne nedostatke.²⁵ Konačno, Žalbena veće ima inherentno diskreciono ovlaštenje da odredi koje tvrdnje strana zavređuju obrazloženo mišljenje u pismenoj formi i bez detaljnog obrazloženja može da odbaci argumente koji su očigledno neutemeljeni.²⁶

²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 13.

²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13 (unutrašnje reference izostavljene). V. također Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 10.

²² Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 16. V. također Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 11.

²³ Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 16. V. također Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 11.

²⁴ Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002. godine, par. 1(c)(iii)–(iv), 4(b)(i)–(ii). V. također Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 12.

²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 17. V. također Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 12.

²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 17. V. također Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 12.

III. POMAGANJE I PODRŽAVANJE (OSNOVI 1–12)

13. Pretresno veće je, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, proglasilo Perišića krivim između ostalog i za pomaganje i podržavanje sledećih krivičnih dela: ubistva, nehumanih dela (ozleđivanje i ranjavanje civila, nanošenje teških ozleda, ranjavanje i prisilno premeštanje) i progona na političkom, rasnom ili verskom osnovu kao zločina protiv čovečnosti (tačke 1, 3, 9, 11 i 12), kao i za ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 2, 4 i 10).²⁷ Sve te osude odnosile su se na zločine koje je VRS, kako je to jednoglasno zaključeno, počinio u Sarajevu i Srebrenici (dalje u tekstu, zajedno: zločini VRS-a u Sarajevu i Srebrenici).²⁸

14. Da bi procenilo da li je Perišić pomagao i podržavao zločine koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici, Pretresno veće razmotrilo je brojne dokaze. Među njima je, između ostalog, bila i ratna strategija rukovodstva VRS-a. Pretresno veće je, pozivajući se izričito na ciljeve koje je VRS hteo da ostvari u Sarajevu i Srebrenici, konstatovalo da je ta strategija kao vojni cilj obuhvatala sistematsko činjenje zločina nad civilima.²⁹ Pretresno veće je razmotrilo i dokaze koji se odnose na Perišićevu ulogu u sprovođenju politike Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SRJ) vezanu za logističku pomoć koju je VJ pružao VRS-u, što je uključivalo dostavu oružja, municije, goriva i razne druge vidove podrške.³⁰ Konačno, Pretresno veće razmotrilo je i Perišićevu ulogu u privremenom upućivanju kadrova VJ-a u VRS, koje je podrazumevalo i isplatu plata i obezbeđivanje drugih beneficija za te vojnike, od kojih su neki služili i kao visoke starešine u VRS-u.³¹

15. Pretresno veće je, osim toga, zaključilo i da je Perišić bio informisan o "del[im]a nasilja nad bosanskim Muslimanima počinjen[im] na ratištu u BiH [i da je o] na osnovu njih postao svestan sklonosti VRS da čini zločine",³² kao i da je bio svestan suštinskih elemenata zločina koje je VRS činio u Sarajevu i Srebrenici i toga da svojim postupcima pruža praktičnu pomoć u činjenju tih zločina.³³

16. Perišić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da postupci pomagača i podržavaoca ne moraju da budu konkretno usmereni na to da glavnim izvršiocima pomognu u

²⁷ Prvostepena presuda, par. 1838.

²⁸ V. Prvostepena presuda, par. 556–563, 729–760. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1580–1650.

²⁹ Prvostepena presuda, par. 1588–1591, 1621.

³⁰ Prvostepena presuda, par. 1594–1602.

³¹ Prvostepena presuda, par. 1607–1619.

³² Prvostepena presuda, par. 1631.

³³ Prvostepena presuda, par. 1628–1648. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1588–1589, 1620.

činjenju zločina.³⁴ Osim toga, on tvrdi da je Pretresno veće počinilo niz drugih grešaka kad ga je osudilo za pomaganje i podržavanje.³⁵

A. Konkretna usmerenost

17. Pretresno veće je, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, zaključilo da je *actus reus* pomaganja i podržavanja dokazan time što je zaključeno da je pomoć VJ "imala znatan uticaj na zločine koje je VRS izvršio u Sarajevu i Srebrenici".³⁶ Kad je procenjivalo odgovornost koju Perišić snosi kao podržavalac i pomagač, Pretresno veće je, pozivajući se na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, reklo da "konkretna usmjerenost' nije element koji se traži za *actus reus* pomaganja i podržavanja".³⁷ Polazeći od drugostepene presude u tom predmetu, Pretresno veće nije razmatralo pitanje da li je pomoć koju je VJ pružao VRS-u bila konkretno usmerena na činjenje zločina.³⁸

1. Argumentacija

18. Perišić, između ostalog, tvrdi da je Pretresno veće počinilo grešku u primeni prava kad ga je osudilo za pomaganje i podržavanje a da nije zatražilo dokaz za to da su njegovi postupci bili konkretno usmereni na to da glavnim izvršiocima pomognu u činjenju zločina.³⁹ Konkretno, Perišić tvrdi da je Pretresno veće Drugostepenom presudom u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* htelo da potkrepi svoj zaključak da konkretna usmerenost nije element odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁴⁰ Međutim, Perišić tvrdi da je zaključak iz Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* da za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje nije potreban dokaz o konkretnoj usmerenosti predstavlja pogrešno tumačenje Drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić*.⁴¹ Perišić tvrdi da je konkretna usmerenost tumačena kao element *actus reus* pomaganja i podržavanja u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* i da je to element po kom se pomaganje i podržavanje razlikuje od odgovornosti za učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu (dalje u tekstu: UZP), kod koje se konkretna usmerenost ne postavlja kao uslov.⁴² On tvrdi i da se kod odgovornosti

³⁴ Najava žalbe, par. 22–24; Žalba, par. 38–64. V. takođe Žalba, par. 105–109.

³⁵ Najava žalbe, par. 19–21, 25–54; Žalba, par. 16–37, 65–314.

³⁶ Prvostepena presuda, par. 1627. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1580–1626.

³⁷ Prvostepena presuda, par. 126, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

³⁸ V. uopšteno Prvostepena presuda.

³⁹ V. Žalba, par. 40. V. takođe Žalba, par. 108; AT, str. 17–18, 30. oktobar 2012. godine.

⁴⁰ Žalba, par. 42.

⁴¹ Žalba, par. 41–44. V. takođe AT, str. 18–19, 30. oktobar 2012. godine.

⁴² V. Žalba, par. 41, 52–54. Upor. Replika, par. 8–12.

za pomaganje i podržavanje element konkretne usmerenosti razlikuje od elementa "znatnog uticaja".⁴³

19. Dalje, Perišić tvrdi da se konkretna usmerenost na Međunarodnom sudu navodila kao element pomaganja i podržavanja u drugostepenim presudama koje su prethodile onoj u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, kao i u drugostepenim presudama Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (dalje u tekstu: MKCR) donetim i pre i posle Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*.⁴⁴ On tvrdi da pristup pitanju konkretne usmerenosti koji je usvojen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* "eklatantno odudara od prakse Međunarodnog suda i da ga treba odbaciti".⁴⁵ Čak i ako bi Žalbeno veće potvrdilo pristup koji je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* usvojen u vezi s konkretnom usmerenošću, Perišić tvrdi da u predmetima poput njegovog, u kojima se pokreće pitanje "nedovoljno povezanog ponašanja", konkretna usmerenost mora biti postavljena kao uslov za utvrđivanje *actus reus* pomaganja i podržavanja.⁴⁶ On tvrdi da je Pretresno veće usvojilo pristup kojim se konkretna usmerenost praktično "poistovećuje s objektivnom odgovornošću" i prema kojem "svaka pomoć pružena VRS-u za vođenje borbe predstavlja pomaganje i podržavanje njenih krivičnih dela".⁴⁷

20. Perišić tvrdi da njegovi postupci nisu bili konkretno usmereni na to da VJ pruži pomoć VRS-u u činjenju zločina. Iako jeste omogućio upućivanje pomoći VRS-u, Perišić tvrdi da se tu radilo o opštoj podršci ratnim naporima⁴⁸ i da on sam ni na koji na čin ne bi mogao da spreči priliv te pomoći.⁴⁹ Perišić, između ostalog, tvrdi i da Pretresno veće podršku koju je on pružao VRS-u nije uspelo da dovede u vezu s konkretnim oružjem korišćenim za činjenje zločina⁵⁰ i da su, osim trojice, sva lica koja su bila na ključnim položajima u VRS-u bila na njima i pre nego što je on postavljen za načelnika Generalštaba VJ-a.⁵¹ Perišić traži da Žalbeno veće "poništi presudu koju je donelo Pretresno veće i da donese oslobađajuću presudu".⁵²

⁴³ Replika, par. 16. V. takođe AT, str. 24–33, 30. oktobar 2012. godine.

⁴⁴ V. Žalba, par. 41, fusnota 34 (gde se, između ostalog poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229, Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370), par. 45 (gde se, između ostalog poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kalimanzira*, par. 74), par. 55 (gde se, između ostalog poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 277, 283). V. takođe Žalba, par. 46; AT, str. 19–20, 30. oktobar 2012. godine. Osim toga, Perišić tvrdi da su dokazi o konkretnoj usmerenosti postavljeni kao uslov i u prvostepenim presudama Specijalnog suda za Sierra Leone; v. Žalba, par. 47.

⁴⁵ Žalba, par. 46.

⁴⁶ Žalba, par. 49. V. takođe Žalba, par. 48; Replika, par. 18–19.

⁴⁷ Žalba, par. 24. V. takođe Žalba, par. 21.

⁴⁸ Žalba, par. 57, 61. V. takođe Žalba, par. 98, 108–109.

⁴⁹ AT, str. 78, 30. oktobar 2012. godine.

⁵⁰ Žalba, par. 58–59. V. takođe Žalba, par. 124–133.

⁵¹ Žalba, par. 60.

⁵² Žalba, par. 64.

21. Tužilaštvo u Odgovoru, između ostalog, tvrdi da Pretresno veće nije pogrešilo kad je postavljalo parametre Perišićeve odgovornosti i da je ispravno zaključilo da konkretna usmerenost nije traženi element pomaganja i podržavanja.⁵³ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je neko ponašanje usmereno na činjenje krivičnog dela ako se njime to krivično delo omogućava ili prouzrokuje. S tim u vezi, tužilaštvo tvrdi da konkretna usmerenost nema nikakvo nezavisno značenje, već da je element uslova znatnog uticaja.⁵⁴ Tužilaštvo smatra i da konkretna usmerenost nema nezavisno značenje čak ni u slučajevima u kojima je pomagalac i podržavalac udaljen od postupaka glavnih izvršilaca.⁵⁵

22. Tužilaštvo priznaje da princip konkretne usmerenosti, doduše, "proizlazi" iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, ali da u njoj nije dat potpun opis odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵⁶ Tužilaštvo tvrdi da se čak i presude u kojima se pominje konkretna usmerenost, tamo gde se bave pitanjem *actus reus* pomaganja i podržavanja, usredsređuju isključivo na znatni doprinos.⁵⁷ Tužilaštvo tvrdi i da se u praksi drugih pravosudnih sistema konkretna usmerenost ne postavlja kao uslov u predmetima u kojim je postupanje pomagača i podržavaoca nedovoljno povezano s relevantnim krivičnim delima.⁵⁸

23. Tužilaštvo smatra da je blizina navodnog pomagača i podržavaoca u odnosu na krivična dela koja su počinili glavni izvršioc i jedan od faktora koji pretresno veće može da uzme u obzir kad utvrđuje da li je taj doprinos bio znatan.⁵⁹ Međutim, s tim u vezi tužilaštvo ukazuje na to da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Delalić i drugi* zaključeno da pomagač i podržavalac može biti i vremenski i prostorno udaljen od relevantnih krivičnih dela⁶⁰ i tvrdi da pretresno veće, kad procenjuje da li je doprinos bio znatan ili nije, osim geografske blizine treba da uzme u obzir i druge faktore, kao što su trajanje, učestalost i intenzitet kontakata s glavnim izvršiocima ili pomoć koja im je pružena za izvršenje krivičnih dela.⁶¹

24. Tužilaštvo naglašava da je VJ VRS-u u ovom slučaju pružao obimnu pomoć i smatra da je već i to dovoljno da bi se utvrdila odgovornost za pomaganje i podržavanje.⁶² S tim u vezi, tužilaštvo tvrdi da je Perišić znao da VRS čini zločine, ali da je uprkos tome VRS-u "dobrovoljno

⁵³ Odgovor, par. 21–41. V. takođe AT, str. 48–53, 30. oktobar 2012. godine.

⁵⁴ Odgovor, par. 27–32. V. takođe AT, str. 46, 54, 30. oktobar 2012. godine.

⁵⁵ V. Odgovor, par. 33. V. takođe AT, str. 51, 30. oktobar 2012. godine.

⁵⁶ Odgovor, par. 31.

⁵⁷ V. Odgovor, par. 26, 30. V. takođe AT, str. 48–50, 30. oktobar 2012. godine.

⁵⁸ Odgovor, par. 37–38.

⁵⁹ V. Odgovor, par. 34.

⁶⁰ V. Odgovor, par. 35.

⁶¹ V. Odgovor, par. 36.

⁶² V. Odgovor, par. 45–47.

pružao neophodnu, obimnu i kontinuiranu pomoć u kadrovima i logističku pomoć", da je redovno bio u kontaktu s "počiniocima zločina iz redova VRS-a", da je "nekoliko puta obišao zonu zahvaćenu ratom"⁶³ i da je "kontinuirano i aktivno apelovao na [Vrhovni savet odbrane SRJ (dalje u tekstu: VSO)] da pomogne VRS-u da nastavi da vodi rat u [Bosni]".⁶⁴ Dalje, tužilaštvo tvrdi da su napadi na civile, uključujući tu i napade u Sarajevu i Srebrenici, bili tako važan element opšte vojne strategije VRS-a da Perišić vojnu pomoć "nije mogao" da usmeri isključivo na legitimne ratne napore VRS-a.⁶⁵ Konačno, tužilaštvo tvrdi da su Perišićevi lični motivi u vezi s krivičnim delima VRS-a irelevantni kad treba proceniti njegovu krivičnu odgovornost u tom pogledu, pošto je on znao da će pomoć pružena VRS-u verovatno omogućiti činjenje zločina.⁶⁶

2. Analiza

(a) Konkretna usmerenost kao element odgovornosti za pomaganje i podržavanje

25. Perišić tvrdi da je i u Prvostepenoj presudi i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* pogrešno zaključeno da konkretna usmerenost nije element *actus reus* pomaganja i podržavanja.⁶⁷ Žalbeno veće smatra da je primereno da, pre nego što pređe na tu Perišićevu tvrdnju, preispita svoju raniju praksu u vezi s pomaganjem i podržavanjem.

26. Žalbeno veće podseća na to da su parametri odgovornosti za pomaganje i podržavanje prvi put izloženi u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, donetoj 1999. godine, gde je *actus reus* krivične odgovornosti za pomaganje i podržavanje ovako definisan:

Pomagač i podržavalac izvršava djela *konkretno usmjerena* na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog djela (ubistva, istrebljivanja, silovanja, mučenja, bezobzirnog razaranja imovine civila, itd.) i ta podrška ima značajan učinak na činjenje tog krivičnog djela.⁶⁸

27. Kad je definisalo elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje, Žalbeno veće je u presudi u predmetu *Tadić* povuklo razliku između pomaganja i podržavanja, s jedne, i UZP-a, s druge strane, i kao osnov za razliku između ta dva vida odgovornosti uzelo konkretnu usmerenost. Žalbeno veće je naglasilo da su za *actus reus* UZP-a dovoljna samo "djela koja su *na neki način* usmjerena sprovođenju zajedničkog plana ili nakane", dok je za *actus reus* pomaganja i podržavanja

⁶³ Odgovor, par. 45.

⁶⁴ Odgovor, par. 48.

⁶⁵ Odgovor, par. 84. V. takođe Odgovor, par. 83, 85; AT, str. 59–60, 30. oktobar 2012. godine. Osim toga, tužilaštvo tvrdi da je pitanje da li je nešto Perišićeve pomoći usmereno ka jedinicama VRS-a koje nisu bile umešane u činjenje zločina "irelevantno" i da ne umanjuje njegovu krivičnu odgovornost za zločine koji mu se stavljaju na teret. V. Odgovor, par. 73. V. takođe Odgovor, par. 75–76.

⁶⁶ Odgovor, par. 86.

⁶⁷ Žalba, par. 41–44. V. takođe AT, str. 18–19, 30. oktobar 2012. godine.

⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229 (naglasak dodat).

potrebna tešnja veza između pružene pomoći i konkretnih kriminalnih radnji: ta pomoć mora "konkretno", a ne tek na "neki način" biti usmerena prema relevantnim krivičnim delima.⁶⁹

28. Žalbeno veće do danas ni u jednoj presudi nije iznelo ubedljive razloge iz kojih bi odstupilo od definicije odgovornosti za pomaganje i podržavanje usvojene u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*. Štaviše, kad se nabraju elementi pomaganja i podržavanja, u mnogim potonjim žalbenim presudama donetim i na Međunarodnom sudu i na MKCR-u izričito se upućuje na "konkretnu usmerenost", a relevantni zaključak iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić* neretko se i doslovno ponavlja.⁷⁰

29. Žalbeno veće napominje da se u nekim drugostepenim presudama donetim posle Drugostepene presude u predmetu *Tadić* konkretna usmerenost, doduše, ne pominje izričito, ali da se u nekim koristi formulacije koje jesu drugačije, ali imaju isto značenje. Konkretno, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Simić actus reus* pomaganja i podržavanja definisan je kao

⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229 (naglasak dodat).

⁷⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127 (gde se kaže da "pomagač i podržavalac vrši djela koja su posebno usmjerena ka pomaganju, ohrabivanju ili davanju moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela, što ima znatan uticaj na počinjenje tog krivičnog djela"); Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela") (unutrašnje reference izostavljene); Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela") (unutrašnje reference izostavljene); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela"); Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 33 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela") (unutrašnje reference izostavljene); Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 254 (gde se kaže da "za pomaganje i podržavanje u počinjenju progona treba da se dokaže da je [optuženi] izvršio radnje koje su konkretno bile usmjerene na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške izvršenju krivičnog djela progona"); Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 163 (gde se kaže da se "mora [...] pokazati da je osoba koja je pomagala ili podržavala izvršila radnje koje su se sastojale u konkretnom potpomaganju, ohrabrenju ili moralnoj podršci koji su imali bitan uticaj na počinjenje zločina od strane glavnog počinioča"). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog djela") (unutrašnji citati izostavljeni); Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 79 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog djela"); Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 139 (gde se kaže da se "*actus reus* pomaganja i podržavanja u slučaju istrebljivanja kao zločina protiv čovečnosti sastoji u radnjama konkretno usmerenim na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške za činjenje tog krivičnog dela"); Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482 (gde se kaže da se "*actus reus* pomaganja i podržavanja sastoji od radnji činjenja ili nečinjenja konkretno usmerenih na pomaganje, pospešivanje ili pružanje moralne podrške za činjenje nekog konkretnog krivičnog dela") (unutrašnji navodi izostavljeni); Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 189 (gde se kaže da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog djela"); Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370 (gde se kaže da se "za potrebe utvrđivanja stvarnog obeležja (ili *actus reus*) pomaganja i podržavanja na osnovu člana 6(1) Statuta [MKCR-a] mora dokazati da je pomagač i podržavalac počinio radnje konkretno usmerene na pomaganje, ohrabivanje ili davanje moralne podrške činjenju konkretnog krivičnog djela") (unutrašnje reference izostavljene); Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 530 (gde se kaže da "*actus reus* pomaganja i podržavanja čine djela usmjerena ka pomaganju, ohrabivanju ili davanju moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela, a koja imaju znatan uticaj na počinjenje tog krivičnog djela").

"djela *usmjerena* ka pomaganju, ohrabrirvanju ili davanju moralne podrške činjenju nekog *konkretnog* krivičnog djela".⁷¹ Isto tako se i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Orić*, na mestu na kom se o pomaganju i podržavanju raspravlja u kontekstu odgovornosti za nečinjenje, kaže da "propust mora biti *usmjeren* na pomaganje, ohrabrenje ili davanje moralne podrške počinjenju krivičnog djela i imati znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela".⁷² U drugostepenim presudama koje je MKSR doneo u predmetima protiv Ntawukulilyaoa i Rukunde pominju se radnje "konkretno usmerene" na relevantna krivična dela.⁷³ Konačno, MKSR je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Karera* rekao da "*actus reus* pomaganja i podržavanja čine radnje činjenja ili nečinjenja kojima se pomaže, pospešuje ili moralno podržava izvršenje nekog *konkretnog* krivičnog dela".⁷⁴ Žalbeno veće smatra da je u tim presudama konkretna usmerenost *de facto* uvrštena u elemente *actus reus* za pomaganje i podržavanje.

30. Dalje, Žalbeno veće napominje da se u nekim drugim drugostepenim presudama donetim na Međunarodnom sudu i na MKSR-u konkretna usmerenost ne pominje, niti se daju odgovarajuće druge formulacije, ali da se u tim presudama ne daje ni sveobuhvatna definicija elemenata odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Konkretno, u drugostepenim presudama u predmetima *Haradinaj i drugi*, *Limaj i drugi*, *Furundžija*, *Renzaho*, *Nchamihigo*, *Zigiranyirazo*, *Ndindabahizi*, *Gacumbitsi*, *Semanza* i *Rutaganda* naglasak je, kao na relevantne, stavljen *samo* na pojedine elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje ili na činjenična pitanja, a ne na iscrpno sagledavanje pitanja pomaganja i podržavanja kao takvog.⁷⁵ Isto tako se ni u drugostepenim presudama u predmetima *Gotovina i Markač*, *Krajišnik*, *Brđanin* i *Krstić* ne iznose izričito svi elementi odgovornosti za pomaganje i podržavanje. No, u meri u kojoj se u tim drugostepenim presudama upućuje na elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje, one se pozivaju na ranije drugostepene presude u kojima se izričito raspravlja o konkretnoj usmerenosti.⁷⁶

⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85 (naglasak dodat).

⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43 (naglasak dodat).

⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 214 (gde se kaže da "*actus reus* pomaganja i podržavanja čine radnje činjenja ili nečinjenja *konkretno usmerene* na pomaganje, ohrabrirvanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog dela") (naglasak dodat); Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52 (gde se kaže da "pomagač i podržavalac vrši radnje *konkretno usmerene* na pomaganje, ohrabrirvanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog dela") (naglasak dodat) (unutrašnji citati izostavljeni).

⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 321 (naglasak dodat).

⁷⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–62; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 84, 92, 121–123, 132; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 124–127; Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 253–338, 345–379; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 67–83; Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 53–74; Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 117; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 118–125, 140; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 225–279, 316; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 294–295.

⁷⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 127 (gde se navodi da Žalbeno veće elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje smatra "relevantnim"), gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127 (gde je konkretna usmerenost uvrštena u raspravu o elementima odgovornosti za pomaganje

31. Za razliku od presuda o kojima je dosad bilo reči, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Delalić i drugi*, iz 2001. godine, usvojena je definicija *actus reus* za pomaganje i podržavanje koja ne upućuje na konkretnu usmerenost niti sadrži slične formulacije, i to je jedina takva drugostepena presuda u praksi Međunarodnog suda i MKSR-a.⁷⁷ Međutim, Žalbeno veće je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić*, iz 2007. godine, objasnilo da "nije izričito odstupilo od definicije [odgovornosti za pomaganje i podržavanje] iz [Drugostepene presude u] predmet[u] *Tadić*".⁷⁸ Žalbeno veće je to obrazložilo time što su, tamo gde konkretna usmerenost nije "uključena kao obilježje *actus reus* pomaganja i podržavanja", zaključili o konkretnoj usmerenosti "često implicitno obuhvaćen[i] ocjenom da je optuženi glavnom počiniocu pružio praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela".⁷⁹ Osim toga, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić* izričito se razmatra Drugostepena presuda u predmetu *Delalić i drugi*, kako u vezi s analizom predmeta u kojima se konkretna usmerenost ne pominje izričito, tako i zbog zaključka da se u takvim predmetima konkretna usmerenost analizira implicitno.⁸⁰

32. Imajući u vidu ono što je dosad reklo, Žalbeno veće sad prelazi na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, donetu 2009. godine, i na Perišićevu tvrdnju da je u njoj počinjena greška kad se odustalo od ustaljene prakse i tvrdilo da konkretna usmerenost nije element *actus reus* pomaganja i podržavanja.⁸¹ Na mestu u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* na kom se raspravlja o *mens rea* pomaganja i podržavanja, uzgred se kaže da je "Žalbeno veće [...] potvrdilo da 'konkretna usmjerenost' nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja".⁸² To se može protumačiti i tako da sugeriše da konkretna usmerenost nije element

i podržavanje); Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 662 (gde se ukazuje na razlike između odgovornosti za pomaganje i podržavanje, s jedne, i odgovornosti za UZP, s druge strane), gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89–90 (gde je konkretna usmerenost uvrštena u raspravu o elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102 (gde je konkretna usmerenost izričito uvrštena u raspravu o elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje); Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 151 (gde se upućuje na neke elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje, ali se izričito napominje da taj spisak nije potpun), gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229 (gde se konkretna usmerenost utvrđuje kao element *actus reus* pomaganja i podržavanja); Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 137, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 52, i Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 102 (gde je konkretna usmerenost izričito uvrštena u raspravu o elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje). Žalbeno veće napominje da se u par. 52 Drugostepene presude u predmetu *Krnjelac* konkretna usmerenost, doduše, ne pominje izričito, ali da se zato pominje u par. 33.

⁷⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Delalić i drugi*, par. 352.

⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189. Žalbeno veće napominje da se ta logika koristi i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić* kako bi se objasnile druge navodne nedoslednosti u načinu na koji Žalbeno veće primenjuje kriterijum konkretne usmerenosti. V. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 188, par. 189, fusnota 498.

⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189, gde se, između ostalog, poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Delalić i drugi*, par. 352.

⁸¹ V. gore, par. 18.

⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159 (naglasak dodat), gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 188–189.

actus reus pomaganja i podržavanja. Međutim, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, nije ubedeno u to da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* vidljiva namera da se odustane od presedana ustanovljenog Drugostepenom presudom u predmetu *Tadić*.⁸³

33. Žalbeno veće na početku primećuje da se mesto na kom se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* pominje da konkretna usmerenost "nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja" nalazi u delu presude u kom se analizira *mens rea*, a ne *actus reus* pomaganja i podržavanja.⁸⁴ Tamo gde je odbilo Šljivančaninovu tvrdnju da je za pomaganje i podržavanje nečinjenjem potreban viši stepen *mens rea*,⁸⁵ Žalbeno veće je objasnilo da Šljivančanin greši kad se poziva na konkretnu usmerenost kao element "standard[a] *mens rea* koji se primenjuje na pomaganje i podržavanje", jer konkretna usmerenost "predstavlja obeležje *actus reus*, a ne *mens rea* pomaganja i podržavanja".⁸⁶ Potom je Žalbeno veće reklo da konkretna usmerenost "nije suštinski element" *actus reus* pomaganja i podržavanja.⁸⁷ Jedini izvor na koji se upućuje u prilog ovom potonjem zaključku jeste Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, gde je zaključeno da konkretna usmerenost *jeste* traženi element odgovornosti za pomaganje i podržavanje, iako se on ponekad može dokazati i implicitnom analizom znatnog doprinosa.⁸⁸

34. Žalbeno veće podseća na ustaljenu praksu da se "od svoje prijašnje odluke [udaljava] samo nakon ozbiljnog razmatranja te odluke, kako u pogledu prava, uključujući citirane izvore, tako i u pogledu činjenica".⁸⁹ Uzgredno pominjanje konkretne usmerenosti u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nije isto što i "pažljiv[o] razm[atranje]". Da je imalo ubedljivih razloga da se udalji od relevantnog presedana i da je to nameravalo da uradi, Žalbeno veće bi iznelo jasnu, detaljnu analizu tog pitanja i razmotrilo i svoju dotadašnju praksu i pravne izvore koji bi išli u prilog tom izmenjenom pristupu.⁹⁰ Međutim, konkretna usmerenost pominje se u onom delu i paragrafu presude u kom se razmatra *mens rea*, a ne *actus reus*, i to u jednoj jedinjoj rečenici, koja nije relevantna za zaključak Žalbenog veća, ne ukazuje izričito na udaljavanje od presedana i, što je najvažnije, upućuje samo na jednu raniju drugostepenu presudu, u kojoj se zapravo potvrđuje da

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

⁸⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, str. 67.

⁸⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 157–159.

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 188–189.

⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 109. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107–108, 110–111.

⁹⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040–1041; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 109.

konkretna usmerenost jeste element odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁹¹ Sve to navodi na zaključak da je formulacija "nije suštinski element" pokušaj da se usput rezimira zaključak iznet u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić* da se konkretna usmerenost često može pokazati i implicitno, analizom znatnog doprinosa, a ne da se odustane od dotadašnje prakse, kojom je ustanovljeno da konkretna usmerenost jeste element odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁹²

35. U drugostepenim presudama donetim posle Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* potvrđuje se da Žalbena veće u tom predmetu nije ni nameravalo ni pokušalo da se udalji od utvrđenog presedana.⁹³ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić*, donetoj 2012. godine, citira se i prihvata zaključak iz Drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* da zaključak o konkretnoj usmerenosti može biti impliciran u analizi znatnog doprinosa. U istom tom paragrafu Drugostepene presude u predmetu *Lukić i Lukić* zaključeno je da nema ubedljivih razloga za to da se u pogledu konkretne usmerenosti odstupi od zaključka iznetog u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*.⁹⁴ To znači da je Drugostepenom presudom u predmetu *Lukić i Lukić* potvrđeno da drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* i predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nemaju protivrečan pristup pitanju konkretne usmerenosti.⁹⁵ Osim toga, Žalbena veće podseća na to da je MKSR posle Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* doneo nekoliko drugostepenih presuda u kojim je, nabrajajući elemente *actus reus* pomaganja i podržavanja, izričito naveo konkretnu usmerenost ili slične formulacije.⁹⁶

36. S tim u skladu, Žalbena veće, uprkos nejasnoći Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, i uprkos suprotnom mišljenju sudije Liua, smatra da konkretna usmerenost jeste element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Zato Žalbena veće ovim, uz suprotno mišljenje sudije Liua, još jednom potvrđuje da se osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje ne

⁹¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 188–189. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, str. 67.

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

⁹³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 127. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 214; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159, Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

⁹⁵ Štaviše, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić* izričito se upućuje na tu vezu na mestu na kom se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, gde se govori o konkretnoj usmerenosti: "Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159, gde se potvrđuje Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189–189". V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424, fusnota 1286 (naglasak dodat).

⁹⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 214; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52.

može doneti ako element konkretne usmerenosti nije ustanovljen van razumne sumnje, bilo eksplicitno, bilo implicitno.⁹⁷

(b) Okolnosti u kojima se konkretna usmerenost mora izričito razmatrati

37. Pre svega, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, podseća na to da se elementom konkretne usmerenosti utvrđuje postojanje kažnjive veze između pomoći koju je pružio optuženi pojedinac i zločina koje su počinili glavni izvršiocima.⁹⁸ U mnogim slučajevima dokazi koji se odnose na druge elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje⁹⁹ mogu biti dovoljni da bi se dokazala konkretna usmerenost, pa time i tražena kažnjiva veza.

38. S tim u vezi, Žalbeno veće ukazuje na to da u ranijim drugostepenim presudama pitanje konkretne usmerenosti nije analizirano detaljno. Odsustvo takve analize može se objasniti time što su se ranije osuđujuće presude za pomaganje i podržavanje koje je Žalbeno veće donelo ili ih je potvrdilo odnosile na relevantne radnje koje su u geografskom ili nekom drugom smislu bile blisko povezane s glavnim izvršiocima krivičnih dela, a ne udaljene od njih.¹⁰⁰ Kad takva bliska

⁹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. Žalbeno veće podseća na to da se konkretna usmerenost može razmatrati i implicitno, prilikom analiziranja znatnog doprinosa. V. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

⁹⁸ V. gore, par. 26–27; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 48–52. Žalbeno veće podseća na to da za dokazivanje konkretne usmerenosti nije neophodno da relevantne radnje predstavljaju neposredni uzrok krivičnog dela za koji se optuženi tereti: u praksi Međunarodnog suda i MKSR-a ustaljeno je da se ne mora dokazivati kauzalni neksus između pomagača i podržavaoca, s jedne, i radnji glavnih izvršilaca, s druge strane. V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 50–52.

⁹⁹ Ti drugi elementi odgovornosti za pomaganje i podržavanje jesu znatni doprinos, saznanje da će pružena pomoć biti iskorišćena za činjenje relevantnih krivičnih dela i svest o suštinskim elementima tih zločina. V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 422, 428.

¹⁰⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 437–451 (Sredoje Lukić pružao je praktičnu pomoć tako što je bio prisutan i naoružan u situacijama u kojim su nenaoružani civili Muslimani izlagani okrutnom postupanju i nehumanim delima, kao i tako što je bio prisutan kad su nenaoružani civili silom premešteni u jednu kuću koja je potom zaključana i zapaljena); Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 5, 104, 193, str. 169 (Šljivančanin je video, a nije sprečio mučenje ratnih zarobljenika za koje je bio odgovoran); Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 631–632, 656, 658; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 122–123 (Bala je bio prisutan kad su civili u jednom zarobljeničkom logoru podvrgavani mučenju i okrutnom postupanju); Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 3–4, 69, 75, 79, 112, 125–135, 150–157, 164–175, 180, 196–200 (Blagojević, pukovnik u Bratunačkoj brigadi, bio je prisutan u štabu brigade i dopustio je da se sredstva i kadrovi brigade koriste za ubijanje, progon, maltretiranje i prisilno premeštanje muškaraca Muslimana zatočenih u Bratuncu; Jokić, major u Zvorničkoj brigadi, stavio je na raspolaganje sredstva brigade za kopanje masovnih grobnica i na druge je načine omogućavao ubijanje, istrebljivanje i progon na obližnjim lokacijama); Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 2, 227–228, 311–320, 344–351 (kao predsednik Kriznog štaba Autonomne Regije Krajina, Brđanin je pomagao snagama bosanskih Srba u činjenju zločina na području koje je bilo pod njegovom odgovornošću); Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 3, 114–118, 132–137, 148–159, 182–191 (Simić je pomagao u proganjanju civila nesrba u opštini Bosanski Šamac, gde je bio na najvišoj funkciji civilnih vlasti); Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 489–538 (Martinović je pomagao u ubijanju jednog zatočenika tako što je podsticao njegovo zlostavljanje, sprečio da taj zatočenik bude vraćen u zatvor iz njegove jedinice, tako što je aktivno prikrivao njegov nestanak i svojim vojnicima direktno izdao naređenje da uklone njegovo telo); Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 562–564 (Žigić je jednog zatvorenika odveo u prostoriju u kojoj je ovaj mučen); Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 61–62, 135–144 (Krstić je dozvolio da vojnici i drugi resursi koji su bili pod njegovom

povezanost postoji, konkretna usmerenost može se pokazati implicitno, raspravom o drugim elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje, kao što je to znatan doprinos. Na primer, lice optuženo za pomaganje i podržavanje moglo je biti fizički prisutno kad su glavni izvršioci pripremali ili činili krivična dela, i moglo je tome znatno doprineti u datom trenutku.¹⁰¹ U takvom slučaju očigledno je da postoji konkretna usmerenost koja ukazuje na kažnjivu vezu koja postoji između pomoći koju je pružio optuženi pomagač i podržavalac, s jedne, i krivičnih dela koje su počinili glavni izvršioci, s druge strane.

39. Međutim, bliska povezanost između relevantnih radnji optuženog pojedinca i krivičnih dela koje su počinili glavni izvršioci ne postoji kod svih slučajeva pomaganja i podržavanja. Ukoliko je lice optuženo za pomaganje i podržavanje udaljeno od relevantnih krivičnih dela, dokazi o drugim elementima pomaganja i podržavanja možda neće biti dovoljni da bi se dokazala konkretna

kontrolom pomažu u ubijanju bosanskih Muslimana); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 134–135, 143, 147 (Vasiljević je lično čuvao stražu nad sedmoricom Muslimana i sprečio njihovo bekstvo); Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 124–127 (Furundžija je svojim prisustvom i saslušavanjima pomagao u vršenju krivičnih dela); Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 36, 165–173 (Aleksovski, stražar u zatvoru, pomagao je u zlostavljanju zatočenika u zatvorskom objektu i u njegovoj blizini). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 208–217, 226–229, 243, 246 (Ntawukulilyayo je pomogao u izvršavanju kriminalnih dela tako što je lično podsticao izbeglice da pokušaju da se sklone kod Kabuye Hilla, a potom prevezao vojnike koji će učestvovati u ubijanju tih izbeglica); Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 81, 126, 243 (Kalimanzira je podsticao izbeglice da pokušaju da se sklone kod Kabuye Hilla, da bi potom pratio naoružana lica koja će ubiti neke od tih izbeglica); Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 2, 68, 75, 84–85, 93, 99–100, 104, 108, 253–255, 336–338, 622 (na položaju prefekta Kigali–Villea, Renzaho je pomogao u izvršenju više krivičnih dela u Kigaliju, među kojima su i ubistvo, time što je omogućio distribuciju oružja i podržavao podizanje barikada na putevima); Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 3, 39, 51–54, 92, 115, 176–177, 218, 269–270 (Rukundo je pomagao u ubijanju Tutsija, između ostalog i tako što je identifikovao žrtve nad kojim će glavni izvršioci potom počiniti genocid i istrebljivati ih); Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 298, 322–323 (dok je bio na barikadi, Karera je rekao glavnim izvršiocima da jednog čoveka kog je on identifikovao kao Tutsija treba zadržati i odvesti; taj je čovek kasnije ubijen); Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 77, 183–185, 206, 240 (Seromba je pomogao u ubijanju Tutsija tako što ih je proterao iz svoje parohije); Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 668–672, 965–968 (Ngeze je postavljao barikade na putevima, slao na njih stražare i nadgledao ih, pomagao u identifikovanju civila Tutsija koji su potom ubijani); Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 148, 165–177, 185–192 (Muhimana je lično podsticao glavne izvršioce da siluju žene pripadnice naroda Tutsi); Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 4, str. 48 (Ndindabahizi je napadače prevezio na mesto zločina i delio im oružje kojim će ubijati Tutsije); Prvostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 286–287, 314; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 83–98, 123–125, 207 (Gacumbitsi je lično podsticao glavne izvršioce da počine masakr nad Tutsima i proterao dvoje svojih stanara, koji su potom ubijeni); Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 263–279, 310 (Semanza je prisustvovao masovnom ubijanju Tutsija, učestvovao u njemu i navodio druge da učestvuju); Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 524–537, str. 187 (Elizaphan i Gérard Ntakirutimana pomagali su u vršenju napada na Tutsije, između ostalog i tako što su obezbedili prevoz za napadače i vatreno oružje); Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 294–295, 308–341 (Rutaganda je pomagao u ubijanju Tutsija, između ostalog i tako što je delio oružje glavnim izvršiocima); Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 188–190, 201–202, 242–247, 251–262, 372 (Ruzindana i Kayishema prisustvovali su masakrima koji su vršeni nad Tutsima, a oni sami su te masakre organizovali i rukovodili ih).

¹⁰¹ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 419–461; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 563–564; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 124–127. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201–202.

usmerenost. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra da u takvim slučajevima treba eksplicitno razmotriti pitanje konkretne usmerenosti.¹⁰²

40. Faktori koji ukazuju na to da su radnje lica optuženog za pomaganje i podržavanje udaljene od krivičnih dela koje su počinili glavni izvršioc i zavisice od konkretnih okolnosti svakog predmeta. Međutim, praksa Žalbenog veća ipak može da pruži neke smernice. Konkretno, Žalbeno veće je u ranijim raspravama o odgovornosti za pomaganje i podržavanje zaključilo da u slučajevima u kojim između radnji optuženog pojedinca i krivičnih dela koje je on navodno pomagao postoji znatna vremenska udaljenost opada verovatnoća da između tog krivičnog dela i radnji optuženog lica zaista postoji neka veza.¹⁰³ Ista logika može se, po analogiji, primeniti i na druge faktore koji radnje pojedinca optuženog za pomaganje i podržavanje odvajaju od krivičnih dela koja je on navodno omogućio. U takve faktore, između ostalog, može da spada i prostorna udaljenost.

(c) Analiza pomaganja i podržavanja koju je Pretresno veće izložilo u ovom predmetu

41. Kad je procenjivalo Perišićevu krivicu i definisalo pravne standarde za pomaganje i podržavanje, Pretresno veće pošlo je od Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i zaključilo da konkretna usmerenost nije element odgovornosti za pomaganje i podržavanje i nije ni eksplicitno ni implicitno razmatralo pitanje da li su Perišićeve radnje bile konkretno usmerene prema zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.¹⁰⁴ Međutim, kao što je to već rečeno, iako relevantna formulacija izneta u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* navodi na pogrešan zaključak, u njoj se ipak ne odstupa od već uspostavljenog presedana prema kom je konkretna usmerenost neophodan element odgovornosti za pomaganje i podržavanje.¹⁰⁵ S tim u skladu, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra da je Pretresno veće počinilo grešku u primeni prava kad je zaključilo da konkretna usmerenost nije element *actus reus* pomaganja i podržavanja.

¹⁰² Žalbeno veće naglašava da zahtev da se konkretna usmerenost eksplicitno razmatra ne isključuje mogućnost da se i u slučajevima u kojima je postojala veća udaljenost ipak donese osuđujuća presuda, već samo znači da je za takvu presudu potrebno eksplicitno analizirati kako dokazi iz spisa predmeta potvrđuju postojanje konkretne usmerenosti. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81 (gde je zaključeno da u kontekstu *actus reus* pomaganja i podržavanja znatan doprinos može biti u prostornom i vremenskom smislu odvojen od zločina koje su počinili glavni izvršioc i).

¹⁰³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 275–277 (gde je zaključeno da je zbog razmaka od šest meseci od trenutka kad je žalilac viđen kako istovaruje oružje do kasnijeg napada, manje verovatno da je to oružje bilo namenjeno pomaganju tog napada).

¹⁰⁴ V. Prvostepena presuda, par. 126, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1582–1627.

¹⁰⁵ V. gore, par. 32–36.

42. Žalbeno veće primećuje da je pomoć koju je Perišić pružio VRS-u bila udaljena od relevantnih krivičnih dela koja su počinili glavni izvršioци.¹⁰⁶ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je VRS bio nezavisan u odnosu na VJ¹⁰⁷ i da su te dve vojske dejstvovale na dva različita geografska područja.¹⁰⁸ Osim toga, Pretresno veće nije uputilo na dokaze o tome da li je Perišić bio fizički prisutan u trenutku kad su relevantna kriminalna dela planirana ili činjena.¹⁰⁹ S obzirom na to,¹¹⁰ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra i da je pitanje konkretne usmerenosti trebalo eksplicitno analizirati da bi se mogla utvrditi potrebna veza između pomoći koju je Perišić pružio i krivičnih dela koja su počinili glavni izvršioци.

43. Žalbeno veće naglašava da je greška koju je Pretresno veće počinilo u primeni prava razumljiva, s obzirom na konkretne formulacije u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*.¹¹¹ Uprkos tome, Žalbeno veće i dalje ima obavezu da ispravi greške u primeni prava.¹¹² S tim u skladu, Žalbeno veće će *de novo* proceniti dokaze vezane za osuđujuću presudu koja je Perišiću izrečena za pomaganje i podržavanje i ovaj put primeniti ispravan pravni standard, te razmotriti pitanje da li su Perišićeve radnje bile konkretno usmerene na pomaganje i podržavanje zločina koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.¹¹³

44. Žalbeno veće napominje da u ranijim presudama nije izneta detaljna analiza o tipu dokaza koji se mogu upotrebiti za dokazivanje konkretne usmerenosti. Uprkos tome, Žalbeno veće još jednom podseća na to da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* rečeno da konkretna usmerenost podrazumeva utvrđivanje veze između radnji lica optuženog za pomaganje i podržavanje, s jedne, i krivičnih dela koja su počinili glavni izvršioци, s druge strane, koja kod mora biti tešnja nego ona koja je neophodna da bi se potkrepila osuđujuća presuda za UZP.¹¹⁴ Tip dokaza potreban da bi se takva veza ustanovila zavisiće od okolnosti koje postoje u konkretnom predmetu. Pa ipak, Žalbeno veće napominje da u većini slučajeva samo pružanje opšte pomoći, koja bi se mogla iskoristiti i za legalne i za nelegalne radnje, neće biti dovoljno da bi se dokazalo da je ta

¹⁰⁶ Sudija Liu ne slaže se s analizom iznetom u ovom paragrafu.

¹⁰⁷ V. Prvostepena presuda, par. 2–3, 205–210, 235–237, 262–266.

¹⁰⁸ V. Prvostepena presuda, par. 183–184, 195–196, 235–236, 262–263.

¹⁰⁹ V., na primer, Prvostepena presuda, par. 1592–1627.

¹¹⁰ V. gore, par. 37–40.

¹¹¹ Sudija Liu ne slaže se ni sa zaključcima ni s analizom iznetim u ovom paragrafu.

¹¹² V. gore, par. 9; Statut, član 25. Upor. Statut, član 21.

¹¹³ V. gore, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 43. Iako se pitanje konkretne usmerenosti može razmatrati implicitno (v. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189), Žalbeno veće će se njime ovde baviti eksplicitno, pošto treba da ispravi grešku koju je Pretresno veće počinilo u primeni prava.

¹¹⁴ V. gore, par. 26–27.

pomoć bila konkretno usmerena ka krivičnim delima koja su počinili glavni izvršioци.¹¹⁵ U takvim uslovima, da bi se izrekla osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje neophodno je da postoje dokazi kojima se uspostavlja direktna veza između pomoći koju je pružilo optuženo lice i relevantnih krivičnih dela koja su počinili glavni izvršioци.

(d) U kojoj je meri Perišić pomoć konkretno usmeravao ka zločinima koje je počinio VRS?

45. Da bi utvrdilo da li je pomoć koju je Perišić pružao bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS vršio u Sarajevu i Srebrenici, Žalbeno veće sada će razmotriti i *de novo* proceniti relevantne dokaze, uzimajući pri tom u obzir, tamo gde je to primereno, zaključke Pretresnog veća.

46. Pre svega, Žalbeno veće podseća na to da je Pretresno veće zaključilo da VRS nije ni *de jure* ni *de facto* bio potčinjen VJ-u.¹¹⁶ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je VRS imao zasebnu komandnu strukturu: predsednik Republike Srpske bio je vrhovni komandant VRS-a, a komandant Glavnog štaba VRS-a komandovao je vojskom u skladu s prenetim nadležnostima.¹¹⁷ Šira pitanja vezana za vojnu strategiju VRS-a upućivana su Vrhovnoj komandi Republike Srpske, koju su činili predsednik Republike Srpske, potpredsednik, predsedavajući Skupštine, ministar odbrane i ministar unutrašnjih poslova.¹¹⁸ Pretresno veće jeste napomenulo da je VRS dobijao podršku od VJ-a, ali je navelo i da je podrška dolazila i iz drugih izvora, a ne samo od SRJ.¹¹⁹ Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da nije van razumne sumnje dokazano da je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad jedinicama VJ-a privremeno upućenim u VRS.¹²⁰ Konačno, Pretresno veće primetilo je da je Ratko Mladić, komandant Glavnog štaba VRS-a, odbijao da prihvati mirovne planove, iako su rukovodstvo VJ-a i SRJ apelovali na njega da to učini.¹²¹ Pošto je razmotrilo sve te dokaze, Žalbeno veće slaže se s procenom Pretresnog veća da iz dokaza proizlazi da su "VRS i VJ [bile] odvojen[e] i samostal[n]e vojn[e] celin[e]".¹²²

47. Pošto je ponovo potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je VRS bio nezavisan od VJ-a, Žalbeno veće sada će razmotriti pitanje da li je pomoć koju je VJ slao VRS-u, što je Perišić, kako je

¹¹⁵ Upor. Suđenje Brunu Teschu i dvojici drugih lica (Predmet *Ciklon B*), British Military Court Hamburg 1946, u: United Nations War Crimes Commission, 1 Law Reports of Trials of War Criminals 93–102 (1947) (gde je zaključeno da su branjenici krivi za pomaganje u ubijanju zatočenika u koncentracionim logorima jer su isporučivali otrovni gas, uprkos argumentima da je taj gas trebalo da se koristi u legalne svrhe; zaključak je donet nakon što su saslušani dokazi o tome da su branjenici za pripadnike SS-a organizovali obuku o korišćenju tog gasa za ubijanje ljudi u zatvorenim prostorijama).

¹¹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 262–293, 1770–1779.

¹¹⁷ V. Prvostepena presuda, par. 265.

¹¹⁸ Prvostepena presuda, par. 267.

¹¹⁹ V. Prvostepena presuda, par. 1012–1231.

¹²⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1770–1779.

¹²¹ Prvostepena presuda, par. 1365–1369, 1772. V. takođe Prvostepena presuda, par. 266.

¹²² Prvostepena presuda, par. 1772.

i sam priznao, omogućavao, bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS činio.¹²³ Konkretno, Žalbeno veće će proceniti: (i) ulogu koju je Perišić imao u formulisanju i sprovođenju politike kojom je SRJ podržavala VRS, (ii) pitanje da li je politika podrške koju je SRJ usvojila prema VRS-u bila konkretno usmerena ka zločinima koje je činio VRS, i (iii) pitanje da li je Perišić bilo sprovodio VSO-ovu politiku pomaganja VRS-u tako da je ta pomoć konkretno usmeravana ka zločinima koje je VRS činio u Sarajevu i Srebrenici, bilo preduzimao mere da se takva pomoć šalje i preko one koju je odobrio VSO. Žalbeno veće smatra da su relevantni dokazi u ovom predmetu posredni, pa zato zaključak o konkretnoj usmerenosti mogu da potvrde samo ako je to jedino opravdano tumačenje dokaza u spisu predmeta.¹²⁴

48. Žalbeno veće naglašava da je okvir njegove analize ograničen i usredsređen samo na faktore koji se tiču Perišićeve individualne krivične odgovornosti za zločine koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici, a ne na eventualnu odgovornost država ili drugih entiteta nad kojima Međunarodni sud nema odgovarajuću nadležnost.¹²⁵ Žalbeno veće naglašava i da će se u okviru analize konkretne usmerenosti baviti isključivo pitanjem *actus reus*. U tom pogledu Žalbeno veće potvrđuje da se konkretna usmerenost može odnositi i na pitanja tesno povezana s pitanjem *mens rea*. Štaviše, kako će to biti objašnjeno u nastavku teksta, dokazi koji se tiču nečijeg stanja svesti mogu poslužiti kao posredni dokazi o tome da je pomoć koju je on omogućio bila konkretno usmerena ka krivičnim delima za koja se to lice tereti.¹²⁶ Međutim, Žalbeno veće još jednom podseća na to da je *mens rea* tražena da bi se potvrdila osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje znanje o tome da će ta pomoć doprineti činjenju kriminalnih dela, kao i svest o suštinskim elementima tih krivičnih dela.¹²⁷ Nasuprot tome, kao što je to već izloženo, dugogodišnja praksa Međunarodnog suda potvrđuje da je konkretna usmerenost zaseban element *actus reus*.¹²⁸

¹²³ Žalba, par. 57.

¹²⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 202; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219.

¹²⁵ Statut, član 6–7. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 186; Izveštaj generalnog sekretara na osnovu par. 2 Rezolucije 808 (1993) Saveta bezbednosti UN, U.N. Doc. br. S/25704, 3. maj 1993. godine, par. 53 ("Jedan važan elemenat u vezi sa nadležnošću *rationae personae* (nadležnost nad osobama) Međunarodnog suda je princip individualne krivične odgovornosti"). Upor. Oduka o interesima Hrvatske u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 12–13.

¹²⁶ V. dole, par. 68–69, 71.

¹²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49.

¹²⁸ V. gore, par. 25–36. Sudija Liu ne slaže se s analizom iznetom u ovoj rečenici.

(i) Perišićeva uloga u formulisanju i sprovođenju politike VSO-a za pružanje podrške VRS-u

49. Žalbeno veće podseća na to da je Perišić, kao što je Pretresno veće to već navelo, bio na položaju načelnika Generalštaba VJ-a od 26. avgusta 1993. do 24. novembra 1998. godine, što znači da je bio najviši oficir u VJ-u.¹²⁹ U tom svojstvu Perišić je bio odgovoran za borbenu gotovost i organizovanje operacija VJ-a.¹³⁰ Perišić je bio potčinjen predsedniku SRJ i bio je dužan da sprovodi njegove "akte".¹³¹ Konačnu nadležnost u pitanjima odbrambene politike i operativnih prioriteta VJ-a imao je VSO.¹³² Iako su sastancima VSO-a prisustvovala mnoga lica, među kojima je bio i Perišić, konačne odluke VSO-a donosili su politički rukovodioci: predsednik SRJ i predsednici Republike Srbije i Republike Crne Gore.¹³³

50. Odluku da VJ pruža pomoć VRS-u VSO je usvojio pre nego što je Perišić postavljen na mesto načelnika Generalštaba VJ-a,¹³⁴ i nastavio je da sprovodi tu politiku i tokom Perišićevog mandata.¹³⁵ Perišić je redovno prisustvovao sednicama VSO-a i aktivno učestvovao na njima,¹³⁶ a VSO je na njega i zvanično preneo ovlašćenje da organizuje pomoć koja se šalje VRS-u.¹³⁷ Međutim, VSO je zadržao i vršio ovlašćenje da preispituje i konkretne zahteve za pomoć i opštu politiku slanja pomoći VRS-u.¹³⁸

51. Žalbeno veće podseća da to što je VSO bio odgovoran za usvajanje politike za slanje pomoći VRS-u samo po sebi ne oslobađa Perišića individualne krivične odgovornosti.¹³⁹ S obzirom na okolnosti u ovom predmetu, Žalbeno veće smatra da bi se ipak moglo zaključiti da je Perišić pružao pomoć koja je konkretno usmeravana ka zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici pod uslovom da je u okviru politike koju je on sprovodio pružana pomoć koja je bila konkretno povezana sa zločinima VRS-a, da je sprovodio politiku čiji je cilj bio da se opšti ratni naponi VRS-a potpomognu tako da se pomoć konkretno usmeri ka zločinima koje je VRS činio ili da je, postupajući izvan okvira zvanične politike VSO-a, pružao pomoć koja je bila konkretno usmerena ka zločinima VRS-a.¹⁴⁰ Da bi se procenilo da li dokazi u spisu ovog predmeta idu u prilog

¹²⁹ Prvostepena presuda, par. 3.

¹³⁰ V. Prvostepena presuda, par. 206–207. V. takođe Prvostepena presuda, par. 208–209.

¹³¹ Prvostepena presuda, par. 208. V. takođe Prvostepena presuda, par. 205–207.

¹³² V. Prvostepena presuda, par. 199.

¹³³ V. Prvostepena presuda, par. 198–200.

¹³⁴ V. Prvostepena presuda, par. 761–763, 948, 1595.

¹³⁵ V. Prvostepena presuda, par. 962–988, 1622.

¹³⁶ V. Prvostepena presuda, par. 198, 962, 1008. V. takođe Prvostepena presuda, par. 963–986.

¹³⁷ Prvostepena presuda, par. 965–967, 988, 1007.

¹³⁸ V. Prvostepena presuda, par. 962–974.

¹³⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 167, gde se poziva na Statut, član 7(4).

¹⁴⁰ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 167.

ijednom takvom zaključku, Žalbeno veće najpre će razmotriti zaključke Pretresnog veća i dokaze koji se tiču parametara VSO-ove politike pružanja pomoći VRS-u, da bi potom prešlo na procenjivanje dokaza koji se tiču postupaka samog Perišića.

(ii) Politika VSO-a za pružanje podrške VRS-u

52. Žalbeno veće smatra da za procenu pitanja da li je pomoć VSO-a bila konkretno usmerena ka kriminalnim radnjama VRS-a treba analizirati dva relevantna problema. Prvo, treba ispitati da li je VRS bio organizacija čija je jedina i isključiva svrha bilo da čini krivična dela. Takva konstatacija navela bi na zaključak da je pomoć koju je VJ slao VRS-u bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS činio, uključujući tu i zločine u Sarajevu i Srebrenici. Drugo, treba ispitati da li je VSO usvojio politiku potpomaganja zločina koje je VRS činio; takva konstatacija takođe bi navela na zaključak da je pomoć koju je VJ slao VRS-u bila konkretno usmerena, između ostalog, i na zločine koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.

53. Što se tiče prvog problema, Žalbeno veće podseća na to da Pretresno veće nije opisalo VRS kao zločinačku organizaciju, već da je, štaviše, reklo: "Perišić se ne tereti da je pomagao VRS-u da vodi rat *per se*, pošto to, prema Statutu, ne predstavlja zločin."¹⁴¹ Pošto je razmotrilo dokaze iz spisa, Žalbeno veće može da se složi s konstatacijom Pretresnog veća da VRS nije bio organizacija čiji su postupci bili zločinački *per se*, već da je to bila vojska koja se borila u ratu.¹⁴² Žalbeno veće ima u vidu zaključak Pretresnog veća da je strategija VRS-a bila "neodvojivo povezan[a]" sa zločinima protiv civila.¹⁴³ Međutim, Pretresno veće zaključilo je da nisu sve aktivnosti VRS-a u Sarajevu i Srebrenici bili zločinačke prirode. Pretresno veće se u svojim zaključcima ograničilo na to da kao zločinačke okarakterise samo pojedine *radnje* VRS-a počinjene u okviru operacija u Sarajevu i Srebrenici.¹⁴⁴ S obzirom na to, Žalbeno veće smatra da politika pružanja pomoći opštim ratnim naporima VRS-a sama po sebi ne pokazuje da je pomoć koju je Perišić omogućavao bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.

¹⁴¹ Prvostepena presuda, par. 1588. V. takođe Prvostepena presuda, par. 172–194, 262–293.

¹⁴² V., na primer, dokazni predmeti tužilaštva br. 348, 375 (izveštaji veštaka o raznim aspektima sukoba u BiH, između ostalog); T., str. 3165–3232, 4. februar 2009. godine (svedočenje svedoka tužilaštva Martina Bella, novinara koji je izveštavao o ratu u Bosni). V. takođe Zahtev u vezi sa činjenicama o kojima je presuđeno, par. 40, Dodatak A (gde se, između ostalog, predlaže da se formalno prime na znanje činjenice o kojima je presuđeno, a koje se tiču strukture i borbenog potencijala snaga BiH); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno, par. 28 (gde se formalno primaju na znanje, između ostalog, neke činjenice o kojim je presuđeno, a koje se tiču strukture i borbenog potencijala snaga BiH, kako je to traženo Zahtevom u vezi sa činjenicama o kojima je presuđeno). Žalbeno veće napominje da se svi citati odnose na prevode dokumenata na engleski, prihvaćene tokom suđenja, čak i kad su dokazni predmeti izvorno na b/h/s.

¹⁴³ Prvostepena presuda, par. 1588. V. takođe Prvostepena presuda, par. 184–185, 1589–1591, 1621–1625.

¹⁴⁴ V. Prvostepena presuda, par. 303–563, 598–760, 1588–1591. V. takođe Zahtev u vezi sa činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak A (gde se, između ostalog, predlaže da se formalno prime na znanje činjenice o kojima je presuđeno, a koje se tiču strukture i borbenog potencijala snaga BiH); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno, par.

54. Što se tiče drugog problema, Žalbeno veće, pre svega, primećuje da je Pretresno veće raspravljalo o dokazima iz kojih proizlazi da je VSO odobravao mere kojima je trebalo obezbediti finansijska sredstva za pomoć VJ-a VRS-u¹⁴⁵ i pojačati efikasnost te pomoći sistematskim privremenim upućivanjem pripadnika VJ-a i prebacivanjem opreme i zaliha.¹⁴⁶ Pretresno veće utvrdilo je da ti dokazi "nepobitno pokazuju da je VSO odobravao pružanje vojne pomoći VRS-u".¹⁴⁷ Međutim, Pretresno veće nije identifikovalo nikakve dokaze za to da je politikom VSO-a pomoć usmeravana ka konkretnim kriminalnim aktivnostima VRS-a.¹⁴⁸

55. Žalbeno veće je *de novo* razmotrilo dokazni spis i nije otkrilo osnov za zaključak da je politikom VSO-a pomoć konkretno usmeravana ka zločinima koje je činio VRS.¹⁴⁹ Pre se može reći da je VSO pretežno nadgledao i prilagođavao pomoć upućivanu VRS-u za njegove ratne napore.¹⁵⁰ Na primer, VSO je raspravljao o teškoćama u dostavljanju određenog obima pomoći koji je VRS zatražio,¹⁵¹ platama za pripadnike VJ-a privremeno upućene u VRS¹⁵² i o slučajevima u kojim su pripadnici VJ-a slali zalihe VRS-u bez zvaničnog odobrenja.¹⁵³

56. Žalbeno veće skreće pažnju na tvrdnju tužilaštva da se Perišićev *actus reus* u vezi sa zločinima koje je VRS činio u Sarajevu i Srebrenici može dokazati već na osnovu obima pomoći koju je VJ upućivao VRS-u.¹⁵⁴ Međutim, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće, doduše, razmotrilo dokaze o obimu pomoći kad je donosilo zaključke o znatnom doprinosu,¹⁵⁵ ali da iz te analize ne proizlazi nužno zaključak o konkretnoj usmerenosti, pa se na osnovu tih dokaza ne može automatski uspostaviti dovoljna veza između pomoći koju je pružalo lice optuženo za pomaganje i podržavanje, s jedne, i krivičnih dela koja su počinili glavni izvršioc, s druge strane.¹⁵⁶ S obzirom

28 (gde se formalno primaju na znanje, između ostalog, neke činjenice o kojim je presuđeno, a koje se tiču strukture i borbenog potencijala snaga BiH, kako je to traženo Zahtevom u vezi sa činjenicama o kojima je presuđeno).

¹⁴⁵ V. Prvostepena presuda, par. 963, 970.

¹⁴⁶ V. Prvostepena presuda, par. 763–771, 780–787, 966–967, 974.

¹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 974.

¹⁴⁸ V. uopšteno Prvostepena presuda.

¹⁴⁹ V., na primer, dokazni predmet odbrane br. 344, str. 5 (odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, od 12. avgusta 1994. godine, gde Perišić kaže da je politika SRJ opštija od politike Republike Srpske); dokazni predmet tužilaštva br. 230, str. 2 (Zabeleška sa sastanka političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske od 25. avgusta 1995. godine, na kom Slobodan Milošević upozorava rukovodstvo Republike Srpske da ne preduzima ništa što bi moglo da izazove odmazdu NATO-a); dokazni predmeti tužilaštva br. 708–726, 731–734, 737–741, 743–800 (zapisnici sa sednica VSO iz kojih se vidi koje su odluke donošene).

¹⁵⁰ V. uopšteno dokazni predmeti tužilaštva br. 708–726, 731–734, 737–741, 743–800 (zapisnici sa sednica VSO iz kojih se vidi koje su odluke donošene).

¹⁵¹ V. dokazni predmet tužilaštva br. 776, str. 38–45 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 7. juna 1994. godine).

¹⁵² V. dokazni predmet tužilaštva br. 794, str. 45–48 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 18. januara 1995. godine).

¹⁵³ V. dokazni predmet tužilaštva br. 779, str. 55–65 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 2. novembra 1994. godine).

¹⁵⁴ V. gore, par. 24.

¹⁵⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1580–1627.

¹⁵⁶ V. gore, par. 37–40.

na okolnosti u ovom predmetu, indicije koje ukazuju na obim pomoći koju je VJ upućivao VRS-u služe kao posredni dokazi za konkretnu usmerenost; međutim, zaključak o konkretnoj usmerenosti mora biti jedini razuman zaključak koji se može izvesti posle preispitivanja celog dokaznog spisa.¹⁵⁷

57. Žalbeno veće naglašava da je VRS učestvovao u legitimnim borbenim aktivnostima i da nije bio samo zločinačka organizacija.¹⁵⁸ Osim toga, kao što je već rečeno, iz drugih dokaza u spisu predmeta ne proizlazi da je politikom VSO-a bilo predviđeno da se pomoć konkretno usmerava ka zločinima koje je VRS činio.¹⁵⁹ U tom smislu, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra da se, na osnovu dokaza iz spisa predmeta, može dati razumno tumačenje da je VSO svoju obimnu vojnu pomoć upućivao VRS-u radi opštih ratnih napora, a ne da bi VRS činio zločine. S tim u skladu, na osnovu svih dokaza iz spisa predmeta ne može se kao jedini razuman izvesti zaključak da je pomoć VJ-a bila konkretno usmerena ka zločinima VRS-a, čak i ako se u obzir uzme obim pomoći koju je VJ slao.

58. S obzirom na sve što je dosad rečeno, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, zaključuje da nije dokazano da je politika VSO-a za pružanje pomoći VRS-u podrazumevala i konkretno usmeravanje pomoći VJ-a ka zločinima koje je VRS činio, već usmeravanje pomoći ka opštim ratnim naporima VRS-a. S obzirom na te okolnosti, nije dokazano da je pomoć koju je Perišić omogućavao, u meri u kojoj je on dosledno sprovodio politiku VSO-a da se VRS-u upućuje podrška, bila konkretno usmerena ka kriminalnim aktivnostima VRS-a.

(iii) Perišićeva uloga u sprovođenju politike VSO-a i drugi postupci

59. Žalbeno veće sada prelazi na pitanje da li je Perišić politiku VSO-a da se VRS-u pruža pomoć u njegovim ratnim naporima sprovodio tako da je ta pomoć preusmeravana ka zločinima VRS-a ili je pak preduzimao radnje koje nisu bile vezane za sprovođenje politike VSO-a, ali koje su imale iste posledice. S tim u vezi, Žalbeno veće razmotriće kakvu je ulogu Perišić imao u raspravama VSO-a, kakve je prirode bila pomoć koju je usmeravao ka VRS-u i na koji je način ona distribuirana. Sve te indicije mogu da posluže kao posredni dokaz za to da li je pomoć čije je slanje Perišić omogućavao konkretno usmeravana ka zločinima koje je činio VRS. Konačno, Žalbeno veće razmatraće pitanje da li je Perišić preduzimao i mere koje nisu bile vezane za njegov rad na

¹⁵⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 202; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219.

¹⁵⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1588 (gde se kaže da su "vojn[e] operacij[e] protiv snaga BiH" bile deo strategije VRS-a).

¹⁵⁹ V. gore, par. 52–55.

spvođenju politike VSO-a, a koje bi ukazivale na to da je pomoć čije je slanje on omogućavao konkretno usmeravana ka zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.

60. Žalbeno veće ima u vidu da je Pretresno veće zaključilo da je Perišić podržavao dalje sprovođenje VSO-ove politike pomaganja VRS-u.¹⁶⁰ Na sednicama VSO-a Perišić se zalagao i za dalje slanje pomoći VRS-u i za usvajanje odgovarajućih pravnih i finansijskih mera koje bi to omogućile.¹⁶¹ Međutim, Pretresno veće nije identifikovalo dokaze iz kojih bi proizlazilo da je Perišić apelovao da VJ VRS-u pruža pomoć kako bi se potpomogle konkretne kriminalne aktivnosti. Na osnovu analize Pretresnog veća o Perišićevoj ulozi u raspravama VSO-a pre bi se moglo reći da je Perišić podržavao samo dalje upućivanje pomoći VRS-u za njegove opšte ratne napore.¹⁶² Pošto je razmotrilo relevantne dokaze, ni Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, nije pronašlo dokaze za to da je Perišić podržavao slanje pomoći koja bi bila konkretno usmerena ka kriminalnim aktivnostima VRS-a.¹⁶³ Dokazi u spisu zapravo navode na zaključak da su relevantni Perišićevi postupci imali za cilj pomaganje opštih ratnih napora VRS-a. Na primer, Perišić je članovima VSO-a izložio koliki su ukupni troškovi pomoći koja se pruža VRS-u,¹⁶⁴ obavestavao je VSO o obimnim zahtevima VRS-a za pomoć¹⁶⁵ i kritikovao "greške" rukovodstva Republike Srpske zbog kojih su opšti ratni naponi VRS-a naišli na kritiku na međunarodnom nivou.¹⁶⁶

61. Žalbeno veće primećuje da je Perišić imao znatna diskreciona ovlašćenja da šalje pomoć VRS-u, u koja spada i ovlašćenje da odbije zahteve za pomoć koji nisu dostavljeni zvaničnim kanalima.¹⁶⁷ Iako je moguće da je Perišić ta ovlašćenja mogao da iskoristi i da pomoć koju je VSO odobrio konkretno usmeri ka kriminalnim aktivnostima VRS-a, Pretresno veće nije donelo nijedan zaključak u tom smislu,¹⁶⁸ a i Žalbeno veće na osnovu relevantnih dokaza koje je pregledalo smatra da je Perišić pomoć usmeravao ka opštim ratnim naporima VRS-a, i to u okviru parametara koje je VSO odredio.¹⁶⁹ Konkretnije, ni priroda pomoći čije je slanje Perišić nadgledao ni način na koji je

¹⁶⁰ V. Prvostepena presuda, par. 962–988.

¹⁶¹ V. Prvostepena presuda, par. 963–974.

¹⁶² V. Prvostepena presuda, par. 1007–1009.

¹⁶³ V., na primer, dokazni predmeti tužilaštva br. 708–726, 731–734, 737–741, 743–800 (zapisnici sa sednica VSO iz kojih se vidi koje su odluke donošene).

¹⁶⁴ Dokazni predmet tužilaštva br. 791, str. 5 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 10. i 13. januara 1994. godine).

¹⁶⁵ Dokazni predmet tužilaštva br. 776, str. 38–39 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 7. juna 1994. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 2716, str. 1–2 (predlog koji je Perišić 15. septembra 1995. godine uputio predsedniku SRJ i zatražio prihvatanje opsežnih mera podrške VRS).

¹⁶⁶ Dokazni predmet tužilaštva br. 763, str. 2 (Zapisnik sa sednice VSO od 29. jula 1995. godine).

¹⁶⁷ V. Prvostepena presuda, par. 948–952.

¹⁶⁸ V. Prvostepena presuda, par. 941–1009.

¹⁶⁹ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 791, str. 4–5 (Stenografske beleške sa sednica VSO od 10. i 13. januara 1994. godine, na kojoj je Perišić izneo podatke o obimu i troškovima pomoći koja se šalje VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 734 (Uputstvo Generalštaba VJ koje je Perišić izdao 8. decembra 1993. godine, a koje se, između ostalog,

ta pomoć distribuirana ne navode na zaključak da je pomoć čije je slanje on omogućavao bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici, o čemu će biti reči u nastavku teksta.

62. Žalbeno veće podseća na to da indicije o prirodi i distribuciji pomoći koju je VJ slao mogu da posluže i kao posredni dokazi o konkretnoj usmerenosti. S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće pomoć koju je VJ slao VRS-u podelilo u dve osnovne kategorije: privremeno upućivanje osoblja¹⁷⁰ i obezbeđivanje vojne opreme, logističke podrške i vojne obuke.¹⁷¹

63. Što se tiče upućivanja vojnika VJ-a u VRS, Žalbeno veće podseća na to da je Pretresno veće zaključilo da je Perišić ubedio VSO da osnuje 30. kadrovski centar, jedinicu VJ-a koja je, u administrativnom smislu, bila baza iz koje su vojnici i oficiri VJ-a privremeno upućivani u VRS i preko koje je pojačavana i institucionalizovana podrška već pružena tim vojnicima i oficirima VJ-a.¹⁷² Pretresno veće je zaključilo i da je osnivanjem 30. kadrovskog centra VRS-u pružana praktična pomoć, pošto su preko njega plaćani vojnici koji su već bili privremeno upućeni u VRS i omogućeno upućivanje novih pripadnika VJ-a.¹⁷³ Međutim, u spisu nema dokaza koji bi ukazivali na to da su beneficije odobravane privremeno upućenim vojnicima i oficirima (na primer, plate u visini plata u VJ-u, rešavanje stambenog pitanja, naknada za školovanje i zdravstveno osiguranje)¹⁷⁴ imale za cilj da omoguće činjenje zločina. Na osnovu dokaza iz spisa pre bi se moglo zaključiti da su te beneficije analogne beneficijama koje je pružao VJ, te da je njima privremeno upućenim vojnicima i oficirima trebalo pružiti isti nivo podrške kakav su imali i pre nego što su privremeno upućeni.¹⁷⁵

odnosi i na rad 30. kadrovskog centra (dalje u tekstu: KC)); dokazni predmet tužilaštva br. 709, str. 32–33 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 11. oktobra 1993. godine, na kojoj je Perišić govorio o organizovanju upućivanja osoblja VJ-a u VRS i o tome koliko je važno da se to upućivanje bolje uskladi s pravnim propisima SRJ); dokazni predmet tužilaštva br. 776, str. 38 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 7. juna 1994. godine, na kojoj se Perišić, između ostalog, založio i za to da se VRS-u pomogne u borbenim operacijama, jer će VRS u protivnom izgubiti teritorije); dokazni predmet tužilaštva br. 779, str. 55–65 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 2. novembra 1994. godine, na kojoj je Perišić govorio o merama koje treba preduzeti protiv pripadnika VJ-a koji su VRS-u slali pomoć mimo zvaničnih kanala); dokazni predmet odbrane br. 452 (dopis iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ od 29. oktobra 1993. godine, kojim se odbija jedan zahtev za pomoć).

¹⁷⁰ V. Prvostepena presuda, par. 761–940.

¹⁷¹ V. Prvostepena presuda, par. 1010–1154, 1232–1237.

¹⁷² V. Prvostepena presuda, par. 763–766, 1607–1611. V. takođe Prvostepena presuda par. 793, 795.

¹⁷³ V. Prvostepena presuda, par. 1607–1619.

¹⁷⁴ V. Prvostepena presuda, par. 866–915.

¹⁷⁵ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 791, str. 52–53 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 10. i 13. januara 1994. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 1871, str. 1 (Perišićevo naređenje od 17. avgusta 1994. godine, u kom se, između ostalog, navodi da stambeno pitanje vojnika koji su privremeno upućeni preko 30. KC treba "rešavati [...] kao i svim drugim pripadnicima [VJ-a]"); T., str. 10520, 5. mart 2010. godine (svedočenje svedoka odbrane Stamenka Nikolića, koji je objasnio da su vojnici SRJ koji su, između ostalog, privremeno upućeni i u VRS nastavili da dobijaju plate preko SRJ tako da "[ciklus] nije prekinut"). V. takođe Prvostepena presuda, par. 867–889; T., str. 10543–10544, 10559, 10587–10588, 5. mart 2010. godine (svedočenje svedoka Nikolića, koji je objasnio da je 30. kadrovski centar između ostalog osnovani da bi se obezbedilo da oficiri VRS-a uživaju prava koja su imali kao pripadnici VJ-a). Žalbeno veće podseća na to da je Pretresno veće zaključilo da Perišić nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima VJ-a

Osim toga, iz dozaka u spisu ne proizlazi da su vojnici i oficiri VJ-a privremeno upućivani s izričitim ciljem da pomažu VRS-u u činjenju kriminalnih dela.¹⁷⁶ Prema mišljenju Žalbenog veća, to što su vojnici koje je VJ privremeno uputio u VRS nakon toga možda učestvovali u činjenju kriminalnih dela¹⁷⁷ samo po sebi nije dokaz za to da je njihovo privremeno upućivanje bilo konkretno usmereno ka podržavanju tih kriminalnih dela.¹⁷⁸ Ukratko, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, zaključuje da ni analiza koju je dalo Pretresno veće¹⁷⁹ ni *de novo* razmatranje dokaza iz spisa koju je sprovelo Žalbena veće¹⁸⁰ ne daju osnov za zaključak da je Perišić, time što je omogućio privremeno upućivanje osoblja VJ-a, usmeravao pomoć ka zločinima koje VRS činio, a ne ka opštim ratnim naporima VRS-a.

64. Što se tiče druge kategorije pomoći koju je VJ pružao VRS-u, Žalbena veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je VJ VRS-u slao "sveobuhvatn[u]" logističku pomoć¹⁸¹ i da često nije tražio da mu se ta pomoć plati.¹⁸² Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je VJ VRS-u dostavljao vojnu opremu i zalihe u velikim razmerama, te da su u to spadale poluautomatske puške, mitraljezi, delovi za mitraljeske cevi, topovi, meci, granate, raketni bacači, minobacačka municija, mine, rakete, protivavionska municija i minobacačke granate.¹⁸³ Osim toga, Pretresno veće zaključilo je da je VJ vojnicima VRS-a pružao vojnu obuku¹⁸⁴ i da mu je pomagao oko sistema vojnih veza.¹⁸⁵ Žalbena veće pregledalo je dokaze iz spisa i na osnovu njih takođe zaključilo da je

koji su, nakon što su privremeno upućeni u VRS, činili krivična dela, uprkos tome što je VJ tim vojnicima davao pomenute povlastice. V. Prvostepena presuda, par. 1770–1779.

¹⁷⁶ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 785, str. 19 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 21. jula 1994. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 731 (naređenje od 10. novembra 1993. godine, kojim se, između ostalog, formira 30. kadrovski centar); dokazni predmet tužilaštva br. 734 (Uputstvo Generalštaba VJ-a od 8. decembra 1993. godine, između ostalog o radu 30. KC); dokazni predmet tužilaštva br. 2722 (dokument koji je Mladić 31. maja 1995. godine poslao Perišiću i u kojem od njega traži da mu VJ pošalje ekipu za stručnu pomoć); dokazni predmet tužilaštva br. 2518 (molba VRS-a od 23. maja 1995. godine za slanje poimenično navedenih oficira); dokazni predmet tužilaštva br. 2725 (molba VRS-a od 12. juna 1995. godine za upućivanje 292 oficira); T., str. 11213–11215, 22. mart 2010. godine; T., str. 11317–11318, 23. mart 2010. godine (svedočenje svedoka odbrane Stojana Malčića, koji je rekao da su zahtevi onih pripadnika VJ-a koji su rođeni u Bosni a koji su zatražili odobrenje da služe u VRS nailazili na dobar prijem).

¹⁷⁷ V., na primer, Prvostepena presuda, par. 562.

¹⁷⁸ Upor. gore, par. 46.

¹⁷⁹ V. Prvostepena presuda, par. 761–940, 1607–1619.

¹⁸⁰ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 709, str. 32–37 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 11. oktobra 1993. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 780, str. 18–24 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 10. novembra 1993. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 785, str. 1–21 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 21. jula 1994. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 794, str. 45 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 18. januara 1995. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 731 (naređenje od 10. novembra 1993. godine kojim se, između ostalog, formira 30. KC); dokazni predmet tužilaštva br. 734 (Uputstvo Generalštaba VJ koje je Perišić izdao 8. decembra 1993. godine, a koje se, između ostalog, odnosi i na rad 30. kadrovsog centra); T., str. 10635–10642, 10663, 8. mart 2010. godine (svedočenje svedoka Nikolića, iz kog proizlazi da je 30. KC formiran kako bi se stvorio pravni osnov za upućivanje pripadnika VJ-a izvan teritorije SRJ).

¹⁸¹ Prvostepena presuda, par. 1594. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1234–1237.

¹⁸² Prvostepena presuda, par. 1035, 1597. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1116–1134.

¹⁸³ V. Prvostepena presuda, par. 1034–1069.

¹⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 1135–1154.

¹⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1352–1358.

Perišić, u skladu s opštom politikom SRJ, izraženom u odlukama VSO-a, nadgledao i obezbeđivao slanje obimne vojne pomoći VRS-u.¹⁸⁶

65. Žalbeno veće smatra da tipovi pomoći koje je VJ slao VRS-u, po svemu sudeći, nisu nespojivi sa zakonitim vojnim operacijama.¹⁸⁷ Osim toga, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da nije van razumne sumnje dokazano da meci i projektili pronađeni na mestima zločina u Sarajevu i Srebrenici potiču od VJ-a¹⁸⁸ i dodaje da tužilaštvo nije osporilo taj zaključak u žalbenom postupku.¹⁸⁹ S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, podsećajući na to da dokazi o znatnom doprinosu ne ukazuju nužno i na konkretnu usmerenost,¹⁹⁰ zaključuje da se na osnovu dokaza o prirodi pomoći koje je VJ pružao ne može utvrditi da je ta pomoć bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS činio.

66. Iz načina na koji je Perišić VRS-u distribuirao pomoć VJ-a takođe se ne može izvesti zaključak o konkretnoj usmerenosti.¹⁹¹ Pretresno veće utvrdilo je da je jedan deo pomoći upućivan pojedinim jedinicama VRS-a koje su bile umešane u činjenje zločina.¹⁹² Međutim, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra da ni Pretresno veće u svojoj analizi¹⁹³ ni Žalbeno veće posle *de novo* razmatranja identifikovanih dokaza nije moglo da zaključi da je VRS-u pomoć pružana

¹⁸⁶ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 1009 (Naredba predsednika SRJ iz 1994. godine, kojom se na Perišića prenosi ovlašćenje da reguliše slanje pomoći VJ-a VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 1258, str. 1–2 (Naređenje Generalštaba VJ od 27. decembra 1993. godine u kojem je Perišić uzeo na sebe ovlašćenje da odobrava ili odbija zahteve za pomoć upućivane, između ostalog, VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 791, str. 5, 56 (Stenografske beleške sa sednica VSO od 10. i 13. januara 1994. godine, na kojim je Perišić izneo podatke o visini pomoći koja se šalje VRS-u i založio se za slanje te pomoći); dokazni predmeti tužilaštva 1265–1267, 1270–1272 (naređenja VJ izdata u periodu od 31. marta do 11. jula 1994. godine o slanju municije VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 1214, str. 19–21 (Završni račun VRS za 1994, 17. februar 1995. godine, u kom se vidi pomoć dobijena od VJ).

¹⁸⁷ V., na primer, dokazni predmeti tužilaštva 1265–1267, 1270–1272 (naređenja VJ-a iz perioda od 31. marta do 11. jula 1994. godine o dostavi municije VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 1214, str. 19–21 (Završni račun VRS za 1994, 17. februar 1995. godine, u kom se vidi pomoć dobijena od VJ); dokazni predmet tužilaštva br. 877 (Rešenje VJ-a od 28. decembra 1993. godine o raznim vidovima pomoći upućene VRS-u, gdesu spadale granate, minobacačka municija, mine, rakete, raketni bacači i upaljači); dokazni predmet tužilaštva br. 1269 (Naređenje VJ-a od 19. novembra 1993. godine da se VRS-u, između ostalog, pošalju tromblonske mine i raketni bacači); dokazni predmeti tužilaštva 708–726, 731–734, 737–741, 743–800 (stenografske beleške, zapisnici i drugi dokazni materijal vezan za sednice VSO-a i odluke donete na njima); dokazni predmet tužilaštva br. 1232 (izveštaj jedne jedinice VRS-a od 31. januara 1994. godine kojim se Glavni štab VRS-a informiše da je SRJ poslala opremu, između ostalog poluautomatske i automatske puške, puškomitraljeze, snajperske puške, pištolje, raketne bacače i radio-uređaje); dokazni predmet tužilaštva br. 2716, str. 1 (predlog koji je Perišić 15. septembra 1995. godine uputio predsedniku SRJ i u kom je naveo da su vlasti Republike Srpske zatražile, između ostalog, "pomoć u naoružanju, opremi, artiklima ishrane", kao i angažovanje brigada VJ-a "za stabilizaciju fronta"); dokazni predmet tužilaštva br. 2766 (poruka koju je Radovan Karadžić 15. maja 1995. godine uputio Perišiću i u kojoj se govori o nestašici opreme); T., str. 6056–6057, 12. maj 2009. godine (svedočenje svedoka tužilaštva Milomira Kovačevića o tome kako je učestvovao u doturanju vojnih zaliha VJ-a VRS-u); T., str. 3559, 3564–3565, 3568–3570, 17. februar 2009. godine (svedočenje svedoka tužilaštva MP-14, koji je potvrdio da je VJ VRS-u slao protivoklopne rakete, granate, municiju za mitraljeze i snajperske puške, kao i univerzalne metke).

¹⁸⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1291–1302, 1624.

¹⁸⁹ V. Odgovor, par. 46, 106, 108; AT, str. 60–61, 30. oktobar 2012. godine.

¹⁹⁰ V. gore, par. 37, 56.

¹⁹¹ Sudija Liu ne slaže se s procenom iznetom u ovom paragrafu.

¹⁹² V., na primer, Prvostepena presuda, par. 1035–1037, 1067, 1237, 1594.

tako da su njome podržavane kriminalne radnje VRS-a. Naprotiv, iz dokaza u spisu proizlazi da je Perišić zahteve VRS-a razmatrao u celini i da je VJ svoju pomoć upućivao na više područja u BiH kako bi pomogao opšte ratne napore VRS-a.¹⁹⁴

67. Žalbeno veće konstatuje i da se na osnovu dokaza u spisu ne može zaključiti da je Perišić mimo uloge koju je imao u sprovođenju opšte VSO-ove politike pomaganja VRS-u preduzimao druge mere kako bi pomogao VRS-u u činjenju zločina. Štaviše, Perišić je odbijao zahteve za pomoć dostavljene mimo zvaničnih kanala¹⁹⁵ i tražio od VSO-a da se kazne oni pripadnici VJ-a koji su pomoć dostavljali bez odobrenja.¹⁹⁶ Iako se čini da je Perišić jedinicama VJ-a naredio da podržavaju određene borbene operacije VRS-a, ni Pretresno veće u svojoj analizi¹⁹⁷ ni Žalbeno veće posle pregledanja relevantnih dokaza nije moglo da zaključi da su tom pomoći podržavane kriminalne aktivnosti VRS-a.¹⁹⁸ S tim u vezi, Žalbeno veće primećuje da tužilaštvo nije uspjelo da

¹⁹³ V. Prvostepena presuda, par. 943–1154.

¹⁹⁴ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 1258, str. 1–2 (Naređenje Generalštaba VJ od 27. decembra 1993. godine u kojem je Perišić uzeo na sebe ovlašćenje da odobrava ili odbija zahteve za pomoć VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 791, str. 5 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 10. i 13. januara 1994. godine, na kojim je Perišić izneo podatke o obimu i troškovima pomoći koja se šalje VRS-u); dokazni predmet tužilaštva br. 75, str. 4 (izjava svedoka Đorđa Đukića iz februara 1996. godine, koji je rekao da su kamioni sa zalihama VJ odlazili u više baza VRS-a); dokazni predmet tužilaštva br. 2716, str. 1 (predlog koji je Perišić 15. septembra 1995. godine uputio predsedniku SRJ i zatražio da se "severozapadn[oj] Bosn[i]" uputi pomoć); T., str. 3886–3887, 3. mart 2009. godine (svedočenje svedoka tužilaštva Mladena Mihajlovića, koji je rekao da su zahtevi VRS-a upućivani preko Glavnog štaba VRS-a).

¹⁹⁵ V., na primer, Prvostepena presuda, par. 949, gde se poziva na dokazni predmet odbrane br. 452 (Dopis Kabineta načelnika Generalštaba VJ od 29. oktobra 1993. godine, u kom se kaže da zahtevi za pomoć koje je uputilo Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske nisu u nadležnosti VJ-a); dokazni predmet tužilaštva br. 1258, str. 1–2 (Naređenje Generalštaba VJ-a od 27. decembra 1993. godine, u kojim se zabranjuje slanje pomoći iz VJ-a ako Perišić to nije odobrio).

¹⁹⁶ V., na primer, Prvostepena presuda, par. 951; dokazni predmet tužilaštva br. 779, str. 55–65 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 2. novembra 1994. godine, na kojoj je Perišić govorio o merama protiv pripadnika VJ-a koji su VRS-u slali pomoć mimo zvaničnih kanala).

¹⁹⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1319–1351.

¹⁹⁸ V., na primer, dokazni predmet tužilaštva br. 782, str. 55–60 (Stenografske beleške sa sednice VSO od 7. februara 1994. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 2933, str. 1–2 (Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 2934, str. 3 (Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine); dokazni predmet tužilaštva br. 521, str. 2 (Izveštaj komandanta VRS-a Stanislava Galića Glavnom štabu VRS-a, 22. decembar 1993. godine); T., str. 8951–8952, 15. septembar 2009. godine (svedočenje svedoka tužilaštva MP–11); T., str. 9006–9007, 16. septembar 2009. godine (svedočenje svedoka MP–11); T., str. 3962–3963, 4. mart 2009. godine (svedočenje svedoka Mihajlovića, koji je rekao da nema saznanja o tome da je Perišić zaobišao zvanične procedure za slanje pomoći VRS-u); T., str. 11468–11469, 13. april 2010. godine (svedočenje svedoka odbrane Borivoja Jovanića, iz kog proizlazi da se municija iz ratnih rezervi VJ-a VRS-u mogla slati samo odlukom VSO-a). Žalbeno veće napominje da se u izveštaju "Vojna pomoć tzv. SRJ (Srbije i Crne Gore) tzv. Republici Srpskoj, period: avgust 1994 – juli 1995", koji je avgusta 1995. godine sačinjen u Ministarstvu vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, tvrdi da je Perišić kontrolisao sve aktivnosti VRS-a, a naročito napad na Srebrenicu jula 1995. godine. V. dokazni predmet tužilaštva br. 1830. Međutim, Žalbeno veće skreće pažnju na to da se Pretresno veće nije bavilo ovim izveštajem (v. uopšteno Prvostepena presuda) i da u spisu predmeta ima i Perišićevih izjava iz kojih proizlazi da on nije komandovao VRS-om u Srebrenici. V. dokazni predmet tužilaštva br. 2202, str. 2–3. Pošto drugih potkrepljujućih dokaza nema, Žalbeno veće smatra da se na osnovu tvrdnji iz dotičnog izveštaja da je Perišić uopšteno kontrolisao operacije VRS-a ili da je komandovao napadima u Srebrenici ne može van razumne sumnje dokazati da je on pomoć VJ-a konkretno usmeravao ka zločinima koje je činio VRS.

identifikuje one dokaze u spisu koji bi navodili na zaključak da je Perišić konkretno usmeravao pomoć ka zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.¹⁹⁹

68. Konačno, Žalbena veće skreće pažnju na to da je Pretresno veće razmatralo brojne dokaze koji ukazuju na to da je Perišić znao za zločine VRS-a, naročito u vezi sa Sarajevom.²⁰⁰ Međutim, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, podseća na to se konkretna usmerenost, kao zaseban element *actus reus*, a ne *mens rea*, ne može dokazati samo putem dokaza o tome da je optuženi znao za krivična dela.²⁰¹ Indicije koje ukazuju na to da je Perišić znao za zločine koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici *moгу* da posluže kao posredni dokazi za konkretnu usmerenost; međutim, zaključak o konkretnoj usmerenosti mora biti jedini razuman zaključak koji se može izvesti posle preispitivanja celog dokaznog spisa.²⁰²

69. Žalbena veće još jednom podseća na to da je VRS, između ostalog, učestvovao i u legitimnim borbenim aktivnostima i da nije bio samo zločinačka organizacija.²⁰³ S obzirom na to, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra da bi bilo razumno da se relevantni indirektni dokazi protumače u smislu da je Perišić možda znao za krivična dela koja je VRS počinio, ali da je pomoć VJ-a koju je on slao upućivana VRS-u za njegove opšte ratne napore, a ne za činjenje krivičnih dela. S tim u skladu, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, smatra da nije van razumne sumnje dokazano da je Perišić omogućavao slanje pomoći koja je bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS činio u Sarajevu i Srebrenici.

(e) Zaključci na osnovu *de novo* razmatranja dokaza iz spisa

70. Žalbena veće je, uz suprotno mišljenje sudije Liua, pojasnilo da je detaljna analiza konkretne usmerenosti neophodna zato što su Perišićevi postupci bili udaljeni od zločina koje je činio VRS.²⁰⁴ Kao što je već rečeno, putem razmatranja opštih zaključaka koje je Pretresno veće donelo na osnovu dokaza i *de novo* procene dokaza iz spisa Žalbena veće nije ustanovilo da je politikom VSO-a pomoć VJ-a usmeravana ka zločinima koje je činio VRS. Isto tako, iz zaključaka Pretresnog veća i dokaza iz spisa ne proizlazi da je Perišić, time što je sprovodio politiku VSO-a, konkretno usmeravao pomoć ka zločinima koje je činio VRS ili da je preduzimao druge mere s takvom namerom.

¹⁹⁹ AT, str. 55, 30. oktobar 2012. godine.

²⁰⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1390–1579, 1628–1648.

²⁰¹ V. gore, par. 37, 48. Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, podseća na to da se dokazom o konkretnoj usmerenosti između lica optuženog za pomaganje i podržavanje, s jedne, i relevantnih krivičnih dela, s druge strane utvrđuje postojanje kažnjive veze. V. gore, par. 37.

²⁰² V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 202; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219.

²⁰³ V. gore, par. 53.

²⁰⁴ V. gore, par. 42.

71. Žalbeno veće već je ukazalo na to da je Pretresno veće identifikovalo dokaze za to da je VJ VRS-u slao obimnu pomoć, kao i dokaze za to da je Perišić imao saznanja o zločinima koje je VRS počinio.²⁰⁵ Međutim, pošto je razmotrilo zaključke Pretresnog veća i *de novo* analiziralo spis predmeta, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, nije moglo da se uveri u to da se iz svih tih posrednih dokaza kao jedino razumno nameće tumačenje da je Perišić konkretno usmeravao pomoć ka zločinima koje je počinio VRS. Naprotiv, iz spisa se kao razumno nameće tumačenje da je pomoć VJ-a, čije je slanje Perišić omogućavao, bila usmerena ka opštim ratnim naporima VRS-a, a ne ka zločinima koje je on činio. S tim u skladu, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, nije moglo da se uveri da je pomoć čije je slanje Perišić omogućavao bila konkretno usmerena ka zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.

72. Kao što je već pokazano, Žalbeno veće smatra da pomoć koju jedna vojska pruža drugoj za njene opšte ratne napore sama po sebi nije dovoljna da bi povlačila individualnu krivičnu odgovornost pojedinca koji je dostavljao pomoć ukoliko ne postoje dokazi o tome da je dotična pomoć konkretno usmeravana ka kriminalnim aktivnostima.²⁰⁶ Međutim, Žalbeno veće naglašava da ovaj zaključak nikako ne znači da vojni rukovodioci mogu da izbegnu krivičnu odgovornost tako što će činjenje krivičnih dela preneti na nekog drugog. Ako se dokaže da je neka navodno nezavisna vojna formacija bila pod kontrolom oficira iz neke druge vojne formacije, ti oficiri mogu se smatrati odgovornim za krivična dela koja su počinile njihove marionetske snage.²⁰⁷ Isto tako i pomoć koju je jedna vojska konkretno usmerila ka krivičnim delima koja je počinila druga vojska može da povlači odgovornost za pomaganje i podržavanje. Međutim, kao što je to već izloženo, da bi optuženom licu mogla da se pripiše krivična odgovornost, potrebno je ustanoviti postojanje dovoljno jake veze između radnji tog lica, optuženog za pomaganje i podržavanje nekog krivičnog dela i krivičnog dela za čije se pomaganje ono tereti. Ni zaključci Pretresnog veća ni dokazi iz spisa u ovom predmetu ne dokazuju da kod Perišićevih radnji takva veza postoji.

B. Zaključak

73. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, podseća na to da je konkretna usmerenost element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje i da u predmetima poput ovog, u kojim je pomoć koju je optuženo lice pružalo bila udaljena od radnji glavnih izvršilaca, konkretna usmerenost mora eksplicitno da se utvrdi.²⁰⁸ Pošto je brižljivo analiziralo dokaze iz spisa, Žalbeno

²⁰⁵ V. gore, par. 56–57, 64, 68–69.

²⁰⁶ Upor. gore, par. 53. Sudija Liu ne slaže se s tumačenjem uslova konkretne usmerenosti.

²⁰⁷ U relevantne oblike odgovornosti bi, pored pomaganja i podržavanja, mogli spadati i UZP i odgovornost nadređenog.

²⁰⁸ V. gore, par. 37–40, 42.

veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, zaključuje da nije van razumne sumnje ustanovljeno da je Perišić izvršavao "djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabrivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela" koje je izvršio VRS.²⁰⁹ S tim u skladu, osuđujuća presuda izrečena Perišiću za pomaganje i podržavanje mora biti poništena zato što neki elementi odgovornosti za pomaganje i podržavanje nisu dokazani van razumne sumnje.

74. Iz navedenih razloga, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, delimično prihvata Perišićev drugi i treći žalbeni osnov, u meri u kojoj se oni odnose na osuđujuću presudu koja mu je izrečena za pomaganje i podržavanje, i poništava osuđujuću presudu koja mu je izrečena po tačkama 1, 2, 3, 4, 9, 10, 11. i 12 Optužnice. S obzirom na taj zaključak, preostali argumenti koje je Perišić izneo u žalbenim osnovama 1–12 odbacuju se kao bespredmetni.

²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. V. takođe gore, par. 70–72.

IV. ODGOVORNOST NADREĐENOG (13. OSNOV)

75. Pretresno veće je, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, izreklo Perišiću osuđujuću presudu na osnovu člana 7(3) Statuta za to što nije kaznio vojnike VJ-a odgovorne za krivična dela počinjena tokom granatiranja Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine (dalje u tekstu: počinioci zločinā u Zagrebu), a to su ubistvo i napadi na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 6 i 8), kao i ubistvo i nehumana dela kao zločini protiv čovečnosti (tačke 5 i 7) (dalje u tekstu zajedno: zločini u Zagrebu).²¹⁰

76. Perišić, između ostalog, tvrdi i da je Pretresno veće napravilo i grešku u primeni prava i činjeničnu grešku kad je zaključilo da je između njega i počinilaca zločina u Zagrebu postojao odnos nadređeni–podređeni.²¹¹ S tim u skladu, Perišić traži da Žalbeno veće poništi osuđujuću presudu koja mu je, na osnovu člana 7(3), izrečena kao nadređenom.²¹²

A. Kontekst

77. Pretresno veće je svoj zaključak o odgovornosti nadređenog delimično zasnovalo na položaju koji je Perišić imao kao viši oficir VJ-a.²¹³ Konkretnije, Pretresno veće je zaključilo da su neki pripadnici VJ-a, među kojima su bili i počinioci zločinā u Zagrebu, bili privremeno upućivani kako bi pomagali Republici Srpskoj Krajini (dalje u tekstu: RSK) u njenim ratnim naporima. Ti otkomandovani pripadnici VJ-a služili su u Srpskoj vojsci Krajine (dalje u tekstu: SVK).²¹⁴ Vojnici VJ-a privremeno su upućivani u SVK tako što bi formalno bili raspoređeni u jedinicu VJ-a pod nazivom 40. kadrovski centar,²¹⁵ preko koje su tokom perioda u kojem su otkomandovani dobijali plate, smeštaj, nadoknade za školovanje i zdravstveno osiguranje.²¹⁶

78. Pretresno veće je zaključilo da su vojnici koju su otkomandovani preko 40. KC "obavljali sve ključne komandne dužnosti u SVK".²¹⁷ Na primer, Milan Čeleketić, oficir otkomandovan preko 40. KC, služio je kao načelnik Glavnog štaba SVK od 22. februara 1994. do polovine maja 1995. godine.²¹⁸ Mile Mrkšić, koji je došao na njegovo mesto, takođe je bio pripadnik VJ-a privremeno upućen u SVK.²¹⁹ Pretresno veće je zaključilo da je SVK funkcionisao preko paralelnih komandnih

²¹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 585, 591–596, 1658–1660, 1769, 1784, 1839.

²¹¹ Najava žalbe, par. 55–57; Žalba, par. 315–384.

²¹² Žalba, par. 384.

²¹³ V. gore, par. 2.

²¹⁴ V. Prvostepena presuda, par. 761–772, 1658–1660.

²¹⁵ Prvostepena presuda, par. 770–772.

²¹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 867–914.

²¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1757.

²¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1659.

²¹⁹ Prvostepena presuda, par. 297, 1729.

lanaca: jednim je rukovodio Milan Martić, predsednik RSK i vrhovni komandant SVK-a, a drugim Perišić, najviši oficir VJ-a, kao i drugi članovi rukovodstva SRJ.²²⁰ Pretresno veće je zaključilo da su putem oba komandna lanca mogla da se izdaju obavezujuća naređenja otkomandovanim pripadnicima VJ-a, pa tako i počiniocima zločinā u Zagrebu.²²¹

79. Pretresno veće je zaključilo da je padom RSK, avgusta 1995. godine, obim operacija SVK-a smanjen.²²² Pretresno veće je imalo u vidu i iskaz jednog svedoka koji je rekao da su snage SVK-a, među kojima su bili i pripadnici VJ privremeno upućeni u SVK preko 40. KC, posle avgusta 1995. godine *de facto* radili kao pripadnici VJ-a.²²³

B. Argumenti

80. Perišić tvrdi da je Pretresno veće načinilo činjeničnu grešku kad je zaključilo da je on: (i) *de jure* bio nadređen počiniocima zločinā u Zagrebu²²⁴ i da je (ii) imao efektivnu kontrolu nad vojnicima VJ-a privremeno upućenim u SVK preko 40. KC, o čemu svedoči i to što je Perišić protiv pripadnika 40. KC mogao da pokrene disciplinski postupak i da izdaje obavezujuća naređenja.²²⁵ Što se tiče nadležnosti *de jure*, Perišić tvrdi da je Zakonom o vojsci "starešina" definisan kao lice koje "*komanduje vojnom jedinicom ili rukovodi vojnom ustanovom [...] odnosno komanduje licima na službi u vojnoj jedinici ili ustanovi*".²²⁶ S tim u vezi, Perišić tvrdi da su vojnici VJ-a koji su privremeno upućivani preko 40. KC bili deo komandnog lanca koji nije bio u njegovoj nadležnosti, te da je on nad 40. KC eventualno imao samo formalnu nadležnost, koja je bila suviše indirektna da bi on mogao da se smatra nadležnim *de jure*.²²⁷

81. Perišić, dalje, tvrdi i da iz dokaza u spisu ne proizlazi da je on u vreme granatiranja Zagreba, početkom maja 1995. godine, imao stvarnu mogućnost da pokrene disciplinski postupak protiv počinitelja zločinā u Zagrebu.²²⁸ On tvrdi da Pretresno veće, kad je donelo drugačije zaključke, nije na pravi način uzelo u obzir: (i) dokaze o različitim ciljevima VJ-a i SVK-a, zbog kojih je on imao ograničenu moć da pokrene disciplinski postupak protiv vojnika VJ-a privremeno upućenih preko 40. KC,²²⁹ (ii) pad RSK nekoliko meseci po granatiranju Zagreba, kada je Perišić ponovo mogao da

²²⁰ Prvostepena presuda, par. 3, 295, 1763.

²²¹ V. Prvostepena presuda, par. 1761–1769.

²²² V. Prvostepena presuda, par. 171, 1733.

²²³ V. Prvostepena presuda, par. 1734.

²²⁴ Žalba, par. 319, 333–340. V. takođe AT, str. 33–35, 30. oktobar 2012. godine.

²²⁵ Žalba, par. 321, 341–376.

²²⁶ Žalba, par. 334 (naglasak u originalu), gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 197 (Zakon o vojsci SRJ).

²²⁷ Žalba, par. 335–340. V. takođe Replika, par. 92–95; AT, str. 33–37, 30. oktobar 2012. godine.

²²⁸ Žalba, par. 342–353.

²²⁹ Žalba, par. 347. V. takođe Replika, par. 98.

pokreće disciplinski postupak protiv vojnika i oficira otkomandovanih preko 40. KC²³⁰ i (iii) odluku tužilaštva da odustane od optužbe za "propust da spreči", čime je tužilaštvo, kako Perišić tvrdi, *de facto* priznalo da Perišić nije imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločinā u Zagrebu.²³¹ Nešto uopštenije, Perišić tvrdi da Pretresno veće nije razmotrilo jedan od ključnih pokazatelja za odgovornost nadređenog: pitanje da li su on i počinioci zločinā u Zagrebu postupali kao da su u odnosu nadređeni-podređeni.²³² Osim toga, Perišić tvrdi da Pretresno veće nije u dovoljnoj meri uzelo u obzir svedočenje svedoka tužilaštva Radeta Rašete, koji je rekao da Perišić nije imao ovlašćenje da izriče disciplinske mere vojnicima i oficirima koji su u SVK otkomandovani preko 40. KC.²³³ Perišić tvrdi i da je Pretresno veće pogrešilo jer nije shvatilo da je njegovo ovlašćenje da "verifikuje" unapređenja vojnika VJ-a privremeno upućenih preko 40. KC ne znači da je mogao i da kontroliše njihove postupke.²³⁴

82. Perišić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su i Martić i Perišić preko zasebnih komandnih lanaca imali kontrolu nad vojnicima VJ-a privremeno upućenim u SVK. Perišić tvrdi da bi takva "razdvojena" komandna struktura, čak i da jeste postojala, onemogućila efektivnu kontrolu jednog komadnog lanca, imajući u vidu da u slučaju dva komandna lanca postoji velika opasnost da se izdaju protivrečna naređenja.²³⁵ Perišić tvrdi da je Pretresno veće u svakom slučaju pogrešilo kad je zaključilo da je on tokom granatiranja Zagreba imao ovlašćenje da vojnicima VJ-a koji su preko 40. KC privremeno upućeni u SVK izdaje naređenja.²³⁶ S tim u vezi, on naglašava da su naređenja koje je on "navodno izdao" vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC bila "malobrojna",²³⁷ kao i da ta naređenja nisu uvek izvršavana.²³⁸ Perišić, osim toga, naglašava da je Čeleketić, iako je Perišić to izričito tražio, odbio da obustavi granatiranje Zagreba.²³⁹ Konačno, Perišić tvrdi da je Pretresno veće: (i) pogrešilo kad je dokumente koji ne potiču iz njegovog lanca komandovanja ili dokumente koji predstavljaju molbe, administrativna naređenja ili pokušaje da se izvrši uticaj identifikovalo kao neadministrativna ("komandna") naređenja,²⁴⁰ (ii) da nije u dovoljnoj meri uzelo u obzir relevantna svedočenja svedoka Rašete i svedoka tužilaštva Radeta Orlića, između ostalih, koji su rekli da Perišić SVK-u nije izdavao

²³⁰ Žalba, par. 345–346; Replika, par. 97.

²³¹ Žalba, par. 379–382.

²³² Žalba, par. 318, 323–327.

²³³ Žalba, par. 352.

²³⁴ Žalba, par. 339. V. takođe Žalba, par. 331, fusnota 407.

²³⁵ Žalba, par. 372. V. takođe Žalba, par. 373–375.

²³⁶ Žalba, par. 354–371.

²³⁷ Žalba, par. 356. V. takođe Replika, par. 101–102.

²³⁸ Žalba, par. 357.

²³⁹ Žalba, par. 370. V. takođe AT, str. 39, 74–75, 30. oktobar 2012. godine.

²⁴⁰ Žalba, par. 358–361.

komandna naređenja²⁴¹ i (iii) da je pogrešilo kad je na osnovu naredbi koje je on izdavao posle granatiranja Zagreba zaključilo da je on i tokom granatiranja mogao da izdaje komandna naređenja.²⁴²

83. Tužilaštvo, između ostalog, odgovara da to što je odlučilo da odustane od optužbe za "propust da spreči" ne znači da je priznalo da Perišić nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC.²⁴³ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće izvelo opravdan zaključak da je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad počinioćima zločinā u Zagrebu.²⁴⁴ Tužilaštvo tvrdi i da Perišić "meša 'efektivnu kontrolu' i 'sposobnost da se kontrolišu postupci počinilaca'". Tužilaštvo tvrdi da prilikom utvrđivanja pitanja da li je neko imao efektivnu kontrolu relevantno pitanje glasi da li je ta osoba svoje potčinjene mogla da spreči ili kazni za njihove postupke.²⁴⁵

84. Nešto konkretnije, tužilaštvo tvrdi da Perišić nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on *de jure* bio nadređen počinioćima zločinā u Zagrebu.²⁴⁶ Tužilaštvo tvrdi da se Pretresno veće opravdano oslonilo na činjenicu da je Perišić pokrenuo disciplinske postupke protiv glavnih oficira 40. KC kao na naročito važan pokazatelj za to da je on imao efektivnu kontrolu.²⁴⁷ Tužilaštvo dodaje da se Perišić ne poziva ni na kakve dokaze o "novim odnosima rukovođenja i komandovanja" koji su nastali po padu RSK²⁴⁸ i odbacuje Perišićeve tvrdnje da su se tokom granatiranja Zagreba ciljevi VJ-a razlikovali od ciljeva SVK-a.²⁴⁹ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupalo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad je dokazima o tome da je Perišić "*de facto* vršio ovlašćenje da izriče disciplinske mere" dalo prednost u odnosu na dokaze o "vidljivim strukturama i javnim izjavama zaraćenih strana".²⁵⁰ Tužilaštvo tvrdi i da je Pretresno veće opravdano smatralo da to što je Perišić "imao mogućnost i da daje samostalne preporuke u vezi s verifikacijom unapređenja govori u prilog postojanju efektivne kontrole".²⁵¹

85. Dalje, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće valjano razmotrilo dokaze iz spisa kad je donelo zaključak da su VJ i SVK delovali preko paralelnih komandnih lanaca i da je Perišić uprkos tome mogao da vrši efektivnu kontrolu.²⁵² Konkretno, tužilaštvo smatra da komandna naređenja koja je

²⁴¹ V. Žalba, par. 362, 365.

²⁴² Žalba, par. 364–365.

²⁴³ Odgovor, par. 276–278.

²⁴⁴ Odgovor, par. 242, 244–245, 247–250.

²⁴⁵ Odgovor, par. 246.

²⁴⁶ Odgovor, par. 251–253. V. takođe AT, str. 63–65, 30. oktobar 2012. godine.

²⁴⁷ Odgovor, par. 255–256, 258.

²⁴⁸ Odgovor, par. 257 (unutrašnje reference izostavljene).

²⁴⁹ Odgovor, par. 258.

²⁵⁰ Odgovor, par. 259 (unutrašnje reference izostavljene).

²⁵¹ Odgovor, par. 273. V. takođe Odgovor, par. 274–275.

²⁵² V. Odgovor, par. 268–270.

Perišić izdao svedoče o tome da je on nad počiniocima zločinā u Zagrebu imao efektivnu kontrolu.²⁵³ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće opravdano zanemarilo tvrdnje svedoka Rašete i Orlića da Perišić nije mogao da izdaje komandna naređenja.²⁵⁴ Konačno, tužilaštvo tvrdi da Perišić nije izdao mnogo komandnih naređenja zato što je bio na visokom položaju i zato što su se ciljevi VJ i SVK podudarali²⁵⁵ i odbacuje tvrdnje da to što nema mnogo dokaza o tome da su Perišićeve naredbe izvršavane obesnažuje relevantne zaključke Pretresnog veća.²⁵⁶

C. Analiza

86. Žalbeno veće podseća na to da je za donošenje osuđujuće presude na osnovu člana 7(3) Statuta potrebno dokazati:

- i. postojanje odnosa nadređeni-podređeni;
- ii. da je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da će krivično djelo biti počinjeno ili da je već počinjeno; i
- iii. da nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mjere da spreči krivično djelo ili kazni izvršioca tog djela.²⁵⁷

87. Žalbeno veće podseća da se, prema članu 7(3) Statuta, nadređeno lice ne može smatrati krivično odgovornim ako nije vršilo efektivnu kontrolu nad svojim podređenima.²⁵⁸ Pokazatelji efektivne kontrole "više su stvar dokaza nego materijalnog prava i ti pokazatelji su ograničeni na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi [ili] kazni".²⁵⁹ Dalje, Žalbeno veće podseća da se optuženo lice ne može smatrati odgovornim na osnovu člana 7(3) Statuta za to što nije kaznilo zločine koje je neko podređeno lice počinilo pre nego što je to optuženo lice preuzelo komandu nad njim.²⁶⁰

88. Da bi definisalo prag odgovornosti, Žalbeno veće najpre će analizirati Perišićevu tvrdnju da je tužilaštvo priznalo da on nije imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločinā u Zagrebu jer je odustalo od optužbi za to što nije sprečio zločine počinjene u Zagrebu.²⁶¹ Žalbeno veće podseća da se dužnost da se neko delo spreči razlikuje od dužnosti da se za neko delo kazni i da te dužnosti

²⁵³ Odgovor, par. 260–272. V. takođe AT, str. 66–67, 30. oktobar 2012. godine.

²⁵⁴ Odgovor, par. 272.

²⁵⁵ Odgovor, par. 261.

²⁵⁶ Odgovor, par. 263–267.

²⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

²⁵⁸ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484.

²⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 254, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69.

²⁶⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67; Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Hadžihasanović i drugi*, par. 51.

²⁶¹ V. gore, par. 81.

podrazumevaju različita ponašanja u različitim trenucima.²⁶² Osim toga, mogućnost da se neko krivično delo spreči nije nužan preduslov za dokazivanje efektivne kontrole.²⁶³ S obzirom na to, Žalbeno veće nije moglo da se uveri u to da je tužilaštvo priznalo da Perišić nije imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločinā u Zagrebu.

89. Žalbeno veće prima k znanju i Perišićevu tvrdnju da Pretresno veće nije u dovoljnoj meri razmotrilo relevantna svedočenja svedoka Rašete i Orlića.²⁶⁴ Pre nego što pređe na pojedinosti vezane za odnos između Perišića i počinitelja zločinā u Zagrebu, Žalbeno veće razmotriće pitanje da li je Pretresno veće zaista počinilo takvu grešku.

1. Svedočenje svedoka Rašete i Orlića

90. Žalbeno veće podseća na to da je Pretresno veće zaključke o efektivnoj kontroli donelo polazeći od svoje konstatacije da je Perišić u relevantno vreme imao mogućnost da pokrene disciplinski postupak protiv pripadnika SVK-a ili im izda obavezujuća komandna naređenja, ali da se, s obzirom na "razdvojen[u]" strukturu komandovanja, prema kojoj je SVK odgovarao i Martiću, uglavnom odlučivao za to da ta ovlašćenja ne vrši.²⁶⁵ Pretresno veće pošlo je od te svoje konstatacije pretpostavke da bi objasnilo i zašto ne postoje nikakvi dokazi o tome da je Perišić preduzimao disciplinske mere protiv vojnika VJ-a privremeno upućenih u SVK pre granatiranja Zagreba²⁶⁶ i zašto postoji ograničen broj dokaza o obavezujućim naređenjima koje je Perišić u istom tom periodu izdavao vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC.²⁶⁷ Kad je konstatovalo da je Perišić nad otkomandovanim vojnicima VJ-a vršio efektivnu kontrolu Pretresno veće je imalo u vidu i dokaze o tome da je Perišić posle pada RSK pokrenuo disciplinske postupke protiv vojnika VJ-a otkomandovanih preko 40. KC²⁶⁸ i identifikovalo dokaze iz kojih proizlazi da je Perišić mogao da utiče na unapređenje i na prestanak službe otkomandovanih vojnika VJ-a.²⁶⁹ Osim toga, Pretresno veće uzelo je u obzir i to što je Perišić bio umešan u obezbeđivanje plata za otkomandovane oficire i vojnike, kao i slanje opšte pomoći VJ-a SVK-u i izveštaje o aktivnostima koje je SVK slao VJ-u.²⁷⁰

²⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83.

²⁶³ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 254 (gde je konstatovano da su "pokazatelji efektivne kontrole više [...] stvar dokaza nego materijalnog prava" (unutrašnje reference izostavljene)).

²⁶⁴ V. gore, par. 81–82.

²⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 1763. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1757–1762, 1764–1769.

²⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 1758–1759.

²⁶⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1701–1719, 1761–1762.

²⁶⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1758–1760.

²⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 1743–1749.

²⁷⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1739–1742, 1750, 1752.

91. Kad je analiziralo dokaze o efektivnoj kontroli, Pretresno veće je dalo sažetak relevantnog svedočenja svedoka Rašete, oficira VJ-a koji je rekao da, pošto je privremeno upućen u SVK, više nije bio deo komandnog lanca VJ-a²⁷¹ i da Perišić pre granatiranja Zagreba nije imao nikakva direktna ovlašćenja da izriče disciplinske mere vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC.²⁷² Pretresno veće je dalo i sažetak relevantnog svedočenja svedoka Orlića, oficira VJ-a privremeno upućenog u SVK, koji je rekao da tokom službovanja u SVK-u nije dobijao komandna naređenja od VJ-a.²⁷³ Iz svedočenja ta dva svedoka proizlazi da Perišić nije bio ovlašćen da izdaje komandna naređenja ili izriče disciplinske mere pripadnicima VJ-a privremeno upućenim u SVK, te da u vreme kad su počinjeni zločini u Zagrebu nije vršio efektivnu kontrolu nad počinocima zločinā u Zagrebu.²⁷⁴ Međutim, iako je imalo u vidu Rašetino i Orićevo svedočenje kad je davalo sažetak relevantnih dokaza, Pretresno veće je ipak zaključilo da je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad vojnicima i oficirima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC i pri tom se nije pozvalo ni na jednog od ta dva svedočenja niti ih je odbacilo.²⁷⁵

92. Žalbeno veće prihvata da pretresno veće ima pravo da se poziva na dokaze koje smatra najubedljivijim.²⁷⁶ Uprkos tome, Žalbeno veće podseća na to da

pretresno veće ne mora da navede iskaz svakog svedoka ili svaki pojedinačni dokaz u sudskom spisu, "osim ako ne postoje naznake da je pretresno vijeće potpuno zanemarilo neki konkretan dokaz" [...] Takvo zanemarivanje se dokazuje "[a]ko pretresno vijeće u svom obrazloženju propusti da razmotri neki dokaz koji je nesumnjivo relevantan".²⁷⁷

Žalbeno veće takođe podseća na to da nije "svaka nepodudarnost koju pretresno vijeće ne razmotri [...] dovoljna da mišljenje tog vijeća učini manjkavim";²⁷⁸ obrazloženo mišljenje uvek će zavisiti od činjenica u datom predmetu.²⁷⁹ Međutim, u izvesnim okolnostima nedovoljno precizna analiza dokaza iz spisa predmeta može da predstavlja propust veća da iznese obrazloženo mišljenje.²⁸⁰ Taj

²⁷¹ Prvostepena presuda, par. 1720, gde se poziva na T., str. 5969, 11. maj 2009. godine.

²⁷² Prvostepena presuda, par. 1678, gde se poziva na T., str. 5924, 7. maj 2009. godine.

²⁷³ Prvostepena presuda, par. 1720, gde se poziva na T., str. 5740, 5762–5763, 29. april 2009. godine.

²⁷⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1678, 1720.

²⁷⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1758–1769.

²⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

²⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 86 (unutrašnje reference izostavljene).

²⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

²⁷⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 24. Žalbeno veće napominje da se to što pretresno veće nije govorilo o svedočenju nekog svedoka ne mora smatrati propustom veća da iznese obrazloženo mišljenje ukoliko je svedočenje koje je uzelo u obzir bilo konfuzno, pristrasno ili opovrgnuto pouzdanim i poverljivim dokazima o suprotnom. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 483–484, 487, 582–583.

²⁸⁰ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 44–46; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 144, 147, fusnota 321, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Simba*, par. 143 (i zaključak da je pretresno veće pogrešilo u primeni prava zato što nije objasnilo kakav je stav u datom kontekstu zauzelo prema svedočenju jednog svedoka).

propust predstavlja grešku u primeni prava, zbog koje Žalbeno veće mora *de novo* da analizira dokaze.²⁸¹

93. Što se tiče konkretnih okolnosti ovog žalbenog postupka, Žalbeno veće podseća na to da su u nekoliko meseci pre granatiranja Zagreba svedoci Rašeta i Orlić bili na rukovodećim položajima u SVK-u: svedok Rašeta služio je kao načelnik Odeljenja bezbednosti Glavnog štaba SVK-a, a svedok Orlić kao načelnik Odeljenja za obaveštajne poslove SVK-a.²⁸² Pretresno veće pozvalo se na svedočenje svedoka Rašeta da je svakodnevno bio u kontaktu s Generalštabom VJ-a i da je, u okviru tih kontakata, slao i izveštaje o licima otkomandovanim iz VJ-a.²⁸³ Pretresno veće imalo je u vidu i svedočenje svedoka Orlića da je Odeljenje za obaveštajne poslove SVK-a, čiji je on načelnik bio, tesno saradivalo s kolegama iz VJ-a.²⁸⁴ S obzirom na položaje koje su zauzimali, oba svedoka saradivala su i s komandnim lancem VJ-a i s komandnim lancem SVK-a i imala neposredan uvid u odnos između VJ-a i SVK-a: na primer, svedok Rašeta podnosio je izveštaje o pripadnicima VJ-a privremeno upućenim u SVK.²⁸⁵ Zato ta dva svedoka kompetentno mogu da procene da li su vojnici VJ-a otkomandovani preko 40. KC bili deo komandnog lanca VJ-a, kao i kakva je ovlašćenja Perišić imao da izrekne disciplinske mere. S obzirom na to, njihovo svedočenje sasvim je sigurno bilo relevantno za analizu efektivne kontrole koju je Pretresno veće dalo.

94. Pretresno veće nije donelo konkretne zaključke o potencijalnim nedostacima između Rašetinog i Orličevog svedočenja.²⁸⁶ Naprotiv, Pretresno veće eksplicitno se bavilo svedočenjem svedoka Rašeta u najmanje 11 pasusa Prvostepene presude koji su se odnosili na druga pitanja²⁸⁷ i pozvalo se na svedočenje svedoka Rašeta u još najmanje 17 pasusa koji se nisu direktno ticali Perišićeve efektivne kontrole nad otkomandovanim vojnicima VJ-a.²⁸⁸ Na nekoliko tih mesta

²⁸¹ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 195–201; Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 44–46; Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 142–143. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 99–100; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 144, 147, fusnota 321.

²⁸² Prvostepena presuda, par. 299. Svedok Rašeta ostao je na tom položaju u SVK-u tokom i posle granatiranja Zagreba. V. T., str. 5903, 7. maj 2009. godine. V. takođe T., str. 5743–5744, 29. april 2009. godine.

²⁸³ Prvostepena presuda, par. 1426.

²⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 1399, 1431.

²⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1426.

²⁸⁶ V. uopšteno Prvostepena presuda.

²⁸⁷ V. Prvostepena presuda, par. 302, 573, 582–583, 792, 847, 883, 887, 910, 1252, 1426. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće o Rašetinom svedočenju raspravljalo i u drugim pasusima, u kojima su utvrđeni konkretni podaci o njemu samom, ili u pasusima koji su neposredno relevantni za efektivnu kontrolu. V. Prvostepena presuda, par. 299, 1678, 1720.

²⁸⁸ V. Prvostepena presuda, par. 297, fusnota 727, par. 298, fusnota 728, par. 300, fusnota 733, par. 565, fusnota 1647, par. 566, fusnota 1648, par. 781, fusnota 2166–2167, par. 805, fusnota 2272, par. 832, fusnota 2345, par. 843, fusnota 2372, par. 845, fusnota 2378, par. 867, fusnota 2439, par. 876, fusnota 2466, par. 881, fusnota 2488, par. 1250, fusnota 3574, par. 1403, fusnota 4014, par. 1428, fusnota 4071, par. 1435, fusnota 4089–4090.

Rašetino svedočenje navodi se bez daljih potkrepljujućih dokaza.²⁸⁹ Osim toga, Pretresno veće eksplicitno je raspravljalo o Orličevom svedočenju u najmanje dva pasusa u Prvostepenoj presudi²⁹⁰ i pozvalo se na njega u još najmanje osam pasusa koji se nisu direktno ticali Perišićeve efektivne kontrole nad otkomandovanim vojnicima VJ-a.²⁹¹ Pošto se u tolikoj meri oslanjalo na ta dva svedočenja, i pošto ih nije uvek potkrepljivalo,²⁹² Pretresno veće ih je verovatno smatralo verodostojnim.

95. Žalbena veće smatra da bi se analiza koju je Pretresno veće dalo o Perišićevoj efektivnoj kontroli sama po sebi mogla smatrati "obrazloženom". Međutim, Žalbena veće smatra da analiza koja je ograničena samo na jedan segment relevantnog dokaznog spisa nije nužno dovoljna da bi se mogla prihvatiti kao obrazloženo mišljenje. U kontekstu ovog predmeta, to što Pretresno veće nije izričito razmotrilo i analiziralo svedočenja svedoka Rašete i Orlića ravno je propustu da se dostavi obrazloženo mišljenje. Žalbena veće priznaje da to što neko pretresno veće ne upućuje na svedočenja konkretnih svedoka često ne mora da se tretira kao greška u primeni prava, naročito ako u spisu postoje važni dokazi o suprotnom.²⁹³ Međutim, Žalbena veće naglašava da su svedočenja svedoka Rašete i Orlića, kako je to već rečeno, nesumnjivo relevantna, da se na njih upućuje u drugim delovima Prvostepene presude i da ona nisu izričito odbačena, ni u celini ni u delovima.²⁹⁴ Žalbena veće napominje i da je Pretresno veće primilo k znanju relativno mali broj dokaza u spisu koji se odnose na Perišićevu mogućnost da izdaje naređenja ili izriče disciplinske mere vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC.²⁹⁵ S obzirom na to, to jest, s obzirom na mali broj relevantnih dokaza i na verodostojna svedočenja koja su suprotna zaključcima Pretresnog veća, Žalbena veće nije moglo da se uveri u to da je Pretresno veće na odgovarajući način analiziralo svedočenja svedoka Rašete i Orlića,²⁹⁶ osim što je napomenulo da ona postoje.²⁹⁷

96. S tim u skladu, Žalbena veće zaključuje da je to što Pretresno veće u analizi Perišićeve odgovornosti nadređenog nije analiziralo relevantne delove tih svedočenja predstavlja propust da

²⁸⁹ V. Prvostepena presuda, par. 300, fusnota 733, par. 876, fusnota 2466, par. 883, par. 887, par. 1250, fusnota 3574, par. 1435, fusnota 4089–4090.

²⁹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 887, 1431. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće o Orličevom svedočenju raspravljalo i u drugim pasusima, u kojima su utvrđeni konkretni podaci o njemu samom, ili u pasusima koji su neposredno relevantni za efektivnu kontrolu. V. Prvostepena presuda, par. 299, 1720.

²⁹¹ V. Prvostepena presuda, par. 294, fusnota 719, par. 297, fusnota 725, par. 300, fusnota 734, par. 781, fusnote 2166, 2168, par. 867, fusnota 2439, par. 924, fusnota 2613, par. 1399, fusnota 4004, par. 1659, fusnota 4595.

²⁹² V. gore, par. 94, fusnota 289.

²⁹³ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23, 483–484, 487, 582–583. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 143, 152, 155.

²⁹⁴ V. gore, par. 93–94.

²⁹⁵ V. gore, par. 90.

²⁹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1678, 1720. Upor. Prvostepena presuda, par. 1758–1764.

²⁹⁷ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

iznese obrazloženo mišljenje, što je greška u primeni prava.²⁹⁸ S obzirom na tu grešku koju je Pretresno veće počinilo u primeni prava, Žalbeno veće će *de novo* proceniti dokaze relevantne za pitanje da li je Perišić vršio efektivnu kontrolu. Kao što će to biti detaljno izloženo u nastavku, dokazi koji se tiču Perišićeve efektivne kontrole su posredni, pa se zaključak o efektivnoj kontroli njima može potkrepiti samo ako je to jedino opravdano tumačenje koje se može izvesti na osnovu dokaza u spisu predmeta.²⁹⁹

2. Da li je Perišić mogao da vrši efektivnu kontrolu nad 40. KC?

97. Da bi procenilo da li je Perišić u vreme u kom su počinjeni zločini u Zagrebu vršio efektivnu kontrolu nad oficirima i vojnicima VJ otkomandovanim preko 40. KC, Žalbeno veće će razmotriti i *de novo* proceniti dokaze u spisu, a tamo gde je to primereno uzeti u obzir i zaključke Pretresnog veća.³⁰⁰ Konkretno, Žalbeno veće će razmatrati: (i) Perišićevo uputstvo da se Zagreb ne granatira, (ii) pitanje da li je Perišić mogao da izdaje komandna naređenja vojnicima otkomandovanim preko 40. KC, (iii) pitanje da li je Perišić mogao da izriče disciplinske mere vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC i (iv) druge pokazatelje za to da li je Perišić mogao da kontroliše vojnike VJ-a otkomandovane preko 40. KC, kao i njegov uticaj na njihova unapređenja i prestanak službe.³⁰¹

(a) Perišićeva uputstva da se Zagreb ne granatira

98. Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da su snage SVK-a pod Čeleketičevom komandom 1. maja 1995. godine počele da granatiraju mete u Hrvatskoj i da je to obuhvatalo granatiranje područja Zagreba 2. maja 1995. godine.³⁰² Granatiranje Zagreba trajalo je do 3. maja 1995. godine i tokom njega ginuli su i ranjavani civili.³⁰³ Prema zaključku Pretresnog veća, granatiranje je naredio Čeleketić, na osnovu uputstava koje je dobio od Martića, predsednika RSK.³⁰⁴

99. Pretresno veće je zaključilo i da je Perišić tokom napada SVK-a u Hrvatskoj rekao Čeleketiću da ne granatira Zagreb.³⁰⁵ Međutim, Čeleketić se o to uputstvo oglušio, a Perišić je

²⁹⁸ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanžira*, par. 99–100, 195–199; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 148.

²⁹⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 202; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219.

³⁰⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 64.

³⁰¹ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69 (gde je konstatovano da su "pokazatelji efektivne kontrole više [...] stvar dokaza nego materijalnog prava").

³⁰² Prvostepena presuda, par. 566–567.

³⁰³ Prvostepena presuda, par. 568–572.

³⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 585.

³⁰⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1721–1722, 1763.

Miloševiću objasnio da je Čeleketić nastavio da granatira Zagreb po Martićevim naređenjima i da je u potpunosti ignorisao njegovo, Perišićevo, uputstvo da to ne radi.³⁰⁶ Iako je Perišić Miloševiću rekao da je naterao Čeleketića da obustavi granatiranje,³⁰⁷ napad na Zagreb trajao je još dva dana nakon što je Perišić izdao prva uputstva, 1. maja 1995. godine.³⁰⁸

100. Žalbeno veće napominje da iz presretnutih razgovora između Perišića i Miloševića proizlazi da ni jedan ni drugi nisu verovali da Perišić zaista ima efektivnu kontrolu nad Čeleketićem. U jednom takvom presretnutom razgovoru Perišić je na pitanje zašto nije uputio Čeleketića da ignoriše Martićeve naredbe odgovorio da Čeleketić sluša Martića.³⁰⁹ Prema mišljenju Žalbenog veća, iz ovog presretnutog razgovora proizlazi da ni sam Perišić nije verovao da je Čeleketić pod njegovom efektivnom kontrolom, a da je Milošević mislio da Perišić može da utiče na Čeleketića, ali ne i da mu komanduje.

101. Žalbeno veće podseća na to da su se krivična dela čije počiniocce Perišić nije kaznio, za šta je i proglašen odgovornim, odigrala tokom granatiranja Zagreba početkom maja 1995. godine.³¹⁰ Zato je svaki pokazatelj za to da je Perišić u tom konkretnom periodu imao efektivnu kontrolu nad SVK-om od posebnog značaja.³¹¹ Žalbeno veće primećuje da iz već opisanih dokaza proizlazi da je tokom tog perioda Čeleketić rešio da izvršava Martićeva naređenja, a da ignoriše Perišićeva izričita uputstva kad bi Martić i Perišić imali direktno suprotno mišljenje o tome kako postupiti.³¹² Osim toga, iz presretnutih telefonskih razgovora koje je Pretresno veće identifikovalo proizlazi da ni Perišić ni Milošević nisu mislili da Perišić ima efektivnu kontrolu nad Čeleketićem.³¹³ Sudeći po tome, okolnost da Perišić nije mogao da kontroliše važne postupke Milana Čeleketića, značajnog oficira VJ-a otkomandovanog preko 40. KC u periodu u kom je Zagreb granatiran, i da je sam Perišić, po svemu sudeći, bio svestan toga da to ne može da kontroliše Čeleketića, nespojiva je s vršenjem efektivne kontrole nad počiniocima zločinā u Zagrebu.

³⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 1726, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1286, str. 3 (nedatirani presretnuti telefonski razgovor između Perišića i Miloševića; Pretresno veće je kao datum odredilo 3. maj 1995. godine). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1725, 1727, 1763.

³⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1728, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1286, str. 5 (nedatirani presretnuti telefonski razgovor između Perišića i Miloševića; Pretresno veće je kao datum odredilo 3. maj 1995. godine).

³⁰⁸ V. Prvostepena presuda, par. 567–572, 1721.

³⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 1726, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1286, str. 3 (nedatirani presretnuti telefonski razgovor između Perišića i Miloševića; Pretresno veće je kao datum odredilo 3. maj 1995. godine). Prvostepena presuda, par. 1727, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1321, str. 2–3 (nedatirani presretnuti razgovor između Miloševića i premijera RSK Borislava Mikelića; Pretresno veće je kao datum odredilo 3. maj 1995. godine).

³¹⁰ V. gore, par. 75.

³¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67; Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Hadžihasanović i drugi*, par. 51 (gde se iznosi stav da nadređeni ne snosi krivičnu odgovornost za krivična dela počinjena pre nego što je on počeo da vrši efektivnu kontrolu).

³¹² V. gore, par. 98–99.

³¹³ V. gore, par. 100.

(b) Dokazi o tome da li je Perišić mogao da izdaje naređenja vojnicima otkomandovanim preko 40. kadrovske centra

102. Kao što je već rečeno, dva svedoka koja je Pretresno veće smatralo verodostojnim³¹⁴ i koja su služila kao viši oficiri u SVK-u rekla su da Perišić njima nije izdavao nikakva komandna naređenja dok su služili u SVK-u. Svedok Rašeta rekao je da po privremenom upućivanju u 40. KC više nije bio u okviru komandnog lanca VJ-a, a svedok Orlić rekao je da po otkomandovanju nije dobijao naređenja od Perišića.³¹⁵

103. Osim roga, Pretresno veće imalo je u vidu iskaz svedoka tužilaštva MP-80, koji je rekao da Perišić Čeleketiću nije izdavao komandna naređenja³¹⁶ i dodao da se u dopisima koje je VJ slao SVK-u pre granatiranja Zagreba, a u kojima se pokreću pitanja poput rukovanja oružjem i materijala za sastanke, koristila reč "molimo", koja ukazuje na podsticanje a ne na prisiljavanje.³¹⁷ Pretresno veće uputilo je i na Perišićeve izveštaje o tome da je Dušan Lončar, oficir VJ-a otkomandovan preko 40. KC i komandant 11. korpusa SVK-a, "prihvatio" pristup koji je Perišić zagovarao.³¹⁸ Žalbeno veće smatra da to što Perišić ne koristi formulacije kojima bi prisiljavao navodi na zaključak da on nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC.

104. Žalbeno veće ukazuje na to da je Perišić 7. decembra 1994. godine, nekoliko meseci pre granatiranja Zagreba, Miloševićev nalog da SVK omogući prolaz za humanitarnu pomoć UN-a (dalje u tekstu: Nalog od 7. decembra), prosledio, između ostalog, i SVK-u.³¹⁹ Međutim, iz teksta Naloga od 7. decembra ne vidi se da je u pitanju Perišićevo naređenje pojedincima u okviru komandnog lanca VJ-a. Prvo, Nalog od 7. decembra naslovljen je i na Čeleketića,³²⁰ oficira otkomandovanog iz VJ-a, i na predsednika RSK Martića, koji to nije bio.³²¹ S obzirom na to da predsednik RSK formalno nije bio povezan s VJ-om,³²² Žalbeno veće smatra da činjenica da se u

³¹⁴ V. gore, par. 94.

³¹⁵ V. gore, par. 91.

³¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1714.

³¹⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1716, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1138 (dopis koji je Perišić 19. jula 1994. godine uputio Glavnom štabu SVK u vezi s demontiranjem oružja), par. 1717, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 2177 (dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK 11. maja 1994. godine). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1710, 1715, 1718.

³¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1723, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1303, str. 3–4 (nedatirani presretnuti razgovor između Perišića i jednog Miloševićevog telohranitelja; Pretresno veće je kao datum odredilo 1. maj 1995. godine). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1724, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1373, str. 2 (nedatirani presretnuti razgovor između Perišića i Miloševića).

³¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1712, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 1800 (Nalog od 7. decembra).

³²⁰ Žalbeno veće skreće pažnju na to da je Nalog od 7. decembra upućen, između ostalih, i generalu Milanu Oleketiću, ali smatra da je to greška u kucanju i uverilo se da je Nalog od 7. decembra upućen Čeleketiću.

³²¹ V. Prvostepena presuda, par. 1712, 1763; Nalog od 7. decembra.

³²² V., na primer, Prvostepena presuda, par. 1763.

Nalogu od 7. decembra pominje i Martić ukazuje na to da ovo nije uputstvo izdato vojnicima u okviru komandnog lanca VJ-a. Drugo, Perišić se u Nalogu od 7. decembra poziva na lični autoritet Slobodana Miloševića kao predsednika Srbije, a komandni lanac VJ-a se ne pominje, osim utoliko što Perišić služi kao kanal kojim se taj nalog prosleđuje.³²³ Konačno, Žalbeno veće ukazuje na to da je Čeleketić na Nalog od 7. decembra Miloševiću odgovorio direktno,³²⁴ u potpunosti zaobilazeći Perišića i komandni lanac VJ-a. S obzirom na to, Žalbeno veće smatra da Nalog od 7. decembra ne dokazuje da je Perišić mogao da izdaje naređenja vojnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. KC.

105. Žalbeno veće napominje i da je Perišić 24. marta 1995. godine, pre nego što je Zagreb granatiran, izdao naređenje da se formira koordinacioni štab za pomoć 40. kadrovskom centru (dalje u tekstu: Naređenje od 24. marta).³²⁵ Prema Perišićevom naređenju, taj koordinacioni štab bi činila mešovita grupa ljudi, u kojoj je bilo pripadnika VJ-a, pripadnika VJ-a privremeno upućenih u SVK, jedan penzionisani oficir VJ-a i jedan pripadnik Ministarstva odbrane RSK.³²⁶ Žalbeno veće primećuje da se u naređenju pominju neka lica koja nisu bila pod Perišićevom komandom, kao što je penzionisani oficir i pripadnik Ministarstva odbrane RSK.³²⁷ Osim toga, Pretresno veće napomenulo je da nema naznaka za to da je Naređenje od 24. marta zaista i izvršeno.³²⁸ S obzirom na to, Žalbeno veće smatra da se Nalogom od 24. decembra ne može dokazati zaključak da je Perišić mogao da izdaje naređenja vojnicima otkomandovanim preko 40. KC.

106. Konačno, Žalbeno veće napominje da u spisu predmeta postoje dokazi koji ukazuju na to da je Perišić *nakon* granatiranja Zagreba, i nakon što je, polovinom maja 1995. godine, na Čeleketićevo mesto došao Mrkšić, izdavao uputstva vojnicima i oficirima otkomandovanim preko 40. kadrovske centra.³²⁹ Uprkos tome, iz dokaza u spisu proizlazi da je Perišić bio u boljim odnosima s Mrkšićem nego sa Čeleketićem i da to što je Mrkšić poštovao Perišićeva uputstva predstavlja distanciranje od komandnog lanca koji je poštovao Čeleketić.³³⁰ Lični odnos između Perišića i Mrkšića mogao bi biti ubedljivo objašnjenje za to što je Perišić imao veći uticaj nad SVK-om kad je Čeleketić prestao da služi kao komandant SVK-a. No, i pored toga, ovaj dokaz nikako ne

³²³ V. Nalog od 7. decembra (gde se poziva na autoritet Slobodana Miloševića kao predsednika Srbije).

³²⁴ Prvostepena presuda, par. 1712, gde se poziva na dokazni predmet tužilaštva br. 2857 (Čeleketićev izveštaj od 7. decembra 1994. godine, u kom se Čeleketić poziva na Nalog od 7. decembra).

³²⁵ Prvostepena presuda, par. 1711; dokazni predmet tužilaštva br. 1925 (Nalog od 24. marta).

³²⁶ Prvostepena presuda, par. 1711; Nalog od 24. marta, str. 1–3.

³²⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1711, gde se poziva na T., str. 6762, 8. jun 2009. godine (iskaz svedoka tužilaštva Miodraga Starčevića).

³²⁸ Prvostepena presuda, par. 1711.

³²⁹ V. Prvostepena presuda, par. 1730–1734, 1764; dokazni predmet tužilaštva br. 1340, str. 3 (nedatirani presretnuti telefonski razgovor u kojem Perišić potvrđuje da Mrkšić ne prima naređenja od Martića). V. takođe dokazni predmet tužilaštva br. 2412, str. 1 (dokument od 20. juna 1995. godine kojim se od govora na jedno Perišićevo naređenje).

³³⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1725–1730, 1764. V. takođe dokazni predmet tužilaštva br. 1340, str. 3 (nedatirani presretnuti telefonski razgovor u kojem Perišić potvrđuje da Mrkšić ne prima naređenja od Martića).

pokazuje da je Perišić u vreme granatiranja Zagreba vršio efektivnu kontrolu nad počiniocima zločinā u Zagrebu.

107. Ukratko, Žalbena veće se nije uverilo da je Perišić u vreme granatiranja Zagreba mogao da izdaje komandna naređenja vojnicima otkomandovanim preko 40. kadrovsog centra. Iako neki dokazi navode na zaključak da Perišić jeste imao takva ovlašćenja,³³¹ to nije jedino razumno tumačenje dokaza u spisu, naročito ako se u obzir uzmu verodostojni neposredni dokazi svedoka Rašete i Orlića da vojnici VJ-a otkomandovani preko 40. kadrovsog centra nisu bili u okviru Perišićevog komandnog lanca.³³²

(c) Dokazi o tome da je Perišić mogao da pokrene disciplinski postupak protiv pripadnika VJ-a privremeno upućenih u SVK

108. Žalbena veće podseća da je svedok Rašeta, viši oficir SVK-a, rekao da Perišić nije imao neposredno ovlašćenje da pokreće disciplinski postupak protiv vojnika otkomandovanih preko 40. KC dok su oni bili na službi u SVK-u.³³³ Žalbena veće smatra da u prilog iskazu svedoka Rašete ide to što je Pretresno veće priznalo da iz dokaza u spisu ne proizlazi da je Perišić pre, tokom ili neposredno nakon što su počinjeni zločini u Zagrebu pokrenuo ijedan disciplinski postupak protiv vojnika otkomandovanih preko 40. kadrovsog centra.³³⁴

109. Pretresno veće razmatralo je dokaze iz kojih proizlazi da je Perišić tokom meseci *posle* pada RSK, avgusta 1995. godine,³³⁵ bio uključen u disciplinske postupke protiv lica otkomandovanih preko 40. kadrovsog centra i da su se ti postupci odnosili na dela koja su ta lica počinila dok su bila na službi u SVK-u.³³⁶ Jedno razumno tumačenje tih dokaza jeste da je Perišić sve vreme imao pasivna disciplinska ovlašćenja, ali da ih je vršio tek pošto je RSK pala.³³⁷ Međutim, Žalbena veće skreće pažnju na dokaze o tome da su snage SVK-a po padu RSK potpale pod direktnu kontrolu VJ-a.³³⁸ Prema mišljenju Žalbenog veća, jednako bi razumno bilo i tumačenje da je Perišić disciplinska ovlašćenja nad pripadnicima VJ-a privremeno upućenim u SVK stekao tek pošto su zločini u Zagrebu počinjeni.

³³¹ V. gore, par. 104–106.

³³² V. gore, par. 91, 93–94.

³³³ V. gore, par. 91.

³³⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1674–1689.

³³⁵ Prvostepena presuda, par. 171.

³³⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1675–1689.

³³⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1759.

³³⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1734. V. takođe Prvostepena presuda, par. 294.

110. Žalbeno veće napominje da je Perišić počinio zločin u Zagrebu mogao da kazni i nakon što su se oni, po padu RSK, vratili u okvir komandnog lanca VJ-a. Međutim, Žalbeno veće podseća da se optuženo lice ne može pozivati na odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za to što nije kaznilo zločine koje je neko podređeno lice počinilo pre nego što je to optuženo lice preuzelo komandu nad njim.³³⁹ Utoliko činjenica da je Perišić *posle* granatiranja Zagreba možda stekao ovlašćenja da kazni počinioce zločinā u Zagrebu njemu ne nameće odgovornost za to što ih nije kaznio.

111. S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće smatra da se na osnovu dokaza o tome da je Perišić bio uključen u pokretanje disciplinskih postupaka ne može dokazati da je on u vreme kad su počinjeni zločini u Zagrebu vršio efektivnu kontrolu nad njihovim počiniocima.

(d) Drugi dokazi

112. Žalbeno veće napominje da postoje dokazi o tome da je Perišić imao određenu meru kontrole nad unapređenjem vojnika VJ-a na službi u SVK-u, kao i o prestanku njihove službe.³⁴⁰ Konkretno, Perišić je imao važnu ulogu u "verifikovanju" odluka o unapređenju koje je SVK donosio u vezi s pripadnicima VJ-a otkomandovanim preko 40. kadrovskog centra.³⁴¹ Osim toga, iako je Perišićovo ovlašćenje da odluči da se nekom vojniku VJ-a otkomandovanom preko 40. kadrovskog centra okonča služba bilo utvrđeno zakonom, on je u tome imao i "određeno diskreciono ovlašćenje".³⁴² Stoga se Žalbeno veće uverilo da je Perišić imao uticaja na tok karijere vojnika i oficira VJ-a privremeno upućenih u SVK. Žalbeno veće napominje i da je Pretresno veće razmotrilo dokaze koji ukazuju na to da je Perišić u znatnoj meri bio umešan u operacije koje je SVK vodio zato što je imao uticaja na pomoć koju je VJ slao.³⁴³

113. Žalbeno veće se uverilo da dokazi o Perišićevoj moći da utiče na karijere pripadnika VJ-a privremeno upućenih u SVK, kao i dokazi o njegovoj umešanosti u opšte operacije SVK-a, pokazuju da je on imao uticaja na vojnike VJ-a koji su u vreme kad su počinjeni zločini u Zagrebu služili u SVK-u. Žalbeno veće će te dokaze analizirati u kontekstu svih dokaza u spisu kako bi procenilo da li je njima dokazana tvrdnja o efektivnoj kontroli.

³³⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67; Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Hadžihasanović i drugi*, par. 51.

³⁴⁰ V. Prvostepena presuda, par. 866, 933, 1768.

³⁴¹ V. Prvostepena presuda, par. 841–866, 1743–1745. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1768.

³⁴² Prvostepena presuda, par. 1749. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1768.

³⁴³ V. Prvostepena presuda, par. 763–802, 1238–1263, 1750.

(e) Ukupni dokazi

114. Pošto je razmotrilo različite vrste dokaza relevantnih za Perišićevu efektivnu kontrolu, Žalbeno veće sada će preći na pitanje da li ti dokazi, uzeti u celini, dokazuju da je Perišić u vreme kad su počinjeni zločini u Zagrebu imao efektivnu kontrolu nad njihovim izvršiocima. Žalbeno veće još jednom skreće pažnju na to da su relevantni dokazi posredni;³⁴⁴ s obzirom na to, zaključak o efektivnoj kontroli može se izvesti samo ukoliko je on jedini razuman koji se iz tih dokaza može izvesti.³⁴⁵

115. Neki dokazi idu u prilog zaključku da je Perišić u vreme kad su počinjeni zločini u Zagrebu zaista imao efektivnu kontrolu nad vojnicima otkomandovanim preko 40. kadrovskeg centra, među kojima su bili i počiniozi zločinā u Zagrebu. U vreme kad je Zagreb granatira, Perišić je mogao da utiče na unapređenja vojnika otkomandovanih iz VJ-a, na prestanak njihove službe i na operacije SVK-a u širem smislu.³⁴⁶ Osim toga, postoje i dokazi o tome da je Perišić posle zločinā u Zagrebu mogao da izdaje naređenja vojnicima otkomandovanim preko 40. kadrovskeg centra.³⁴⁷ Konačno, Perišić je po padu RSK bio uključen u disciplinske postupke pokrenute zbog postupaka vojnika VJ-a privremeno upućenih u SVK.³⁴⁸

116. Međutim, iz drugih dokaza u spisu proizlazi da Perišić tokom granatiranja Zagreba nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima VJ-a koji su služili u SVK-u. Što je najvažnije, Žalbeno veće primećuje da je Čeleketić, oficir VJ-a otkomandovan preko 40. kadrovskeg centra, ignorisao Perišićevo uputstvo da ne granatira Zagreb, nego je postupio po suprotnom naređenju, koje je dobio od predsednika RSK Martića.³⁴⁹ Ako se posmatra samo za sebe, to što Čeleketić nije postupio po Perišićevom uputstvu moglo bi se odbaciti kao izuzetan slučaj neposlušnosti ili buntovništva. Međutim, nema dokaza koji bi van razumne sumnje dokazali da je Perišić pre granatiranja Zagreba ikada izdao komandno naređenje nekom vojniku VJ-a na službi u SVK-u. Isto tako nema ni nepobitnih dokaza za to da je Perišić pre pada RSK ikada pokrenuo disciplinski postupak protiv nekog vojnika VJ-a otkomandovanog preko 40. kadrovskeg centra.³⁵⁰

117. S obzirom na to, Žalbeno veće smatra da postoji još jedno razumno tumačenje dokaza u spisu, a to je da je Perišić u vreme granatiranja Zagreba, doduše, mogao da utiče na počinioce

³⁴⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1672–1689, 1701–1752, 1755–1769.

³⁴⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 202; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219.

³⁴⁶ V. gore, par. 112–113.

³⁴⁷ V. gore, par. 106; Prvostepena presuda, par. 1733–1734.

³⁴⁸ V. gore, par. 109.

³⁴⁹ V. gore, par. 98–101.

³⁵⁰ V. gore, par. 108–111.

zločinā u Zagrebu, ali nije imao efektivnu kontrolu nad njima. Tokom meseci posle zločina počinjenih u Zagrebu Perišić je možda stekao efektivnu kontrolu nad vojnicima VJ-a privremeno upućenim u SVK. To je, međutim, irelevantno za utvrđivanje komandne odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta. Lice optuženo kao nadređeno ne može se smatrati odgovornim za to što nije kaznilo zločine koje je neko podređeno lice počinilo pre nego što je to nadređeno lice preuzelo komandu nad njim.³⁵¹

118. S tim u skladu, zaključak da je Perišić u vreme zločinā u Zagrebu vršio efektivnu kontrolu nad počinocima zločinā u Zagrebu nije jedini razuman koji se može izvesti iz svih posrednih dokaza u ovom predmetu. Zato nije van razumne sumnje dokazano da je Perišić zaista vršio efektivnu kontrolu.

3. Zaključak

119. Ukoliko se ne može doneti zaključak o efektivnoj kontroli nad podređenima, ne može se ustanoviti ni odgovornost nadređenog.³⁵² Zato Žalbeno veće poništava zaključak Pretresnog veća da je Perišić kriv za to što počinioce zločinā u Zagrebu nije kaznio za dela koja su oni počinili tokom granatiranja Zagreba. Zato su preostale Perišićeve tvrdnje o odgovornosti nadređenog bespredmetne, pa o njima neće biti govora.

120. Iz navedenih razloga, Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće pogrešilo kad je Perišića osudilo za to što nije kaznio počinioce zločinā u Zagrebu. S tim u skladu, Žalbeno veće prihvata Perišićev trinaesti žalbeni osnov i poništava osuđujuću presudu koja mu je izrečena po tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice.

³⁵¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67; Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Hadžihasanović i drugi*, par. 51.

³⁵² V. gore, par. 87.

V. ODMERAVANJE KAZNE (TAČKE 14–17)

121. Pretresno veće je Perišću izreklo kaznu zatvora u trajanju od 27 godina, a sudija Moloto priložio je suprotno mišljenje.³⁵³ Perišić je uložio žalbu na kaznu.³⁵⁴ Međutim, Žalbeno veće podseća na to da je poništilo sve tačke osuđujuće presude.³⁵⁵ Zato se tvrdnje koje je Perišić izneo u vezi sa žalbenim osnovima 14–17 odbacuju kao bespredmetne.

³⁵³ Prvostepena presuda, par. 1840.

³⁵⁴ Najava žalbe, par. 58–69; Žalba, par. 385–492.

³⁵⁵ V. gore, par. 74, 120.

VI. DISPOZITIV

122. Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VEĆE**,

U SKLADU SA članom 25 Statuta i pravilima 117 i 118 Pravilnika,

IMAJUĆI U VIDU pismene podneske strana u postupku i argumente koje su one iznele na pretresu 30. oktobra 2012. godine,

ZASEDAJUĆI na otvorenoj sednici,

delimično **PRIHVATA** drugi i treći žalbeni osnov Momčila Perišića, uz suprotno mišljenje sudije Liua,

PONIŠTAVA, uz suprotno mišljenje sudije Liua, osuđujuću presudu koja je Momčilu Perišiću izrečena za ubistvo, nehumana dela i progon kao zločine protiv čovečnosti, kao i za ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja i **DONOSI**, uz suprotno mišljenje sudije Liua, oslobađajuću presudu po tačkama 1, 2, 3, 4, 9, 10, 11 i 12 Optužnice;

PRIHVATA trinaesti žalbeni osnov Momčila Perišića, **PONIŠTAVA** osuđujuću presudu koja je Momčilu Perišiću izrečena za ubistvo i nehumana dela kao zločine protiv čovečnosti i za ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja i **DONOSI** oslobađajuću presudu po tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice;

ODBACUJE, uz suprotno mišljenje sudije Liua, ostale žalbene osnove Momčila Perišića kao bespredmetne, i

NALAŽE, u skladu s pravilom 99(A) i 107 Pravilnika, da Momčilo Perišić odmah bude pušten na slobodu, a sekretara Međunarodnog suda **UPUĆUJE** da u tom cilju preduzme sve neophodne mere.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

_____/potpis na originalu/

sudija Theodor Meron, predsedavajući

_____/potpis na originalu/

sudija Carmel Agius

_____/potpis na originalu/

sudija Liu Daqun

_____/potpis na originalu/

sudija Arlette Ramaroson

_____/potpis na originalu/

sudija Andréia Vaz

Sudija Theodor Meron i sudija Carmel Agius prilažu zajedničko izdvojeno mišljenje.

Sudija Liu Daqun prilaže delimično suprotno mišljenje.

Sudija Arlette Ramaroson prilaže izdvojeno mišljenje.

Dana 28. februara 2013. godine,

U Hagu, Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

VII. ZAJEDNIČKO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE THEODORA MERONA I SUDIJE CARMELA AGIUSA

1. Iako se slažemo s analizom i zaključcima koje je iznelo Žalbena veće, u ovom Izdvojenom mišljenju želimo da razmotrimo pitanje da li konkretnu usmerenost treba smatrati elementom *actus reus* ili elementom *mens rea* pomaganja i podržavanja.

2. Počev od Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, iz 1999. godine, Žalbena veće je konkretnu usmerenost uvek tumačilo kao element *actus reus* pomaganja i podržavanja.¹ Međutim, primećujemo da je pitanje da li neka osoba čini dela usmerena na to da se potpomogne činjenje zločina na izvestan način povezano sa stanjem svesti dotične osobe. S tim u vezi, a to je rečeno i u Drugostepenoj presudi, napominjemo da će se dokaz za konkretnu usmerenost često pronaći i kod dokaza koji mogu da ukazuju i na *mens rea*.² Tako se u Drugostepenoj presudi, na primer, komentari koje je Perišić iznosio na sednicama VSO-a, a koji su neposredno povezani sa stanjem njegove svesti, tretiraju kao posredni dokazi relevantni za pitanje da li su njegova potonja dela bila konkretno usmerena ka zločinima koje je počinio VRS.³

3. Takođe napominjemo da standard *mens rea* za pomaganje i podržavanje (naime, znanje da pružena pomoć služi činjenju relevantnog krivičnog dela i svest o njegovim suštinskim elementima)⁴ ne isključuje razmatranje pitanja relevantnih za konkretnu usmerenost. Štaviše, mi smatramo da se pitanje da li je neka osoba imala konkretnu nameru da potpomogne činjenje relevantnih krivičnih dela logično uklapa u uslov *mens rea* o kom ovde raspravljamo.

4. Ako bismo, dakle, elemente pomaganja i podržavanja posmatrali izvan konteksta dosadašnje prakse Međunarodnog suda, razmatrali bismo mogućnost da se konkretna usmerenost shvati kao element *mens rea*. Međutim, mi smo uvereni, a to proizlazi i iz analize iznete u Drugostepenoj presudi, da se konkretna usmerenost opravdano može razmatrati u kontekstu *actus reus*.⁵ Uslov konkretne usmerenosti, bilo da se posmatra u kontekstu *actus reus*, bilo u kontekstu *mens rea*, nameće pitanje da li je veza između pomoći koju je optužena osoba pružila i postupaka glavnih izvršilaca dovoljno jaka da bi se ta osoba optužena za pomaganje i podržavanje mogla smatrati krivično odgovornom za relevantna krivična dela. U ovim okolnostima mi smatramo da ne postoje ubedljivi razlozi zbog kojih bi trebalo odstupiti od dosadašnje prakse Međunarodnog suda da se

¹ V. Drugostepena presuda, par. 25–36.

² V. Drugostepena presuda, par. 48.

³ V. Drugostepena presuda, par. 59–60.

⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 428.

⁵ V. Drugostepena presuda, par. 45–74.

konkretna usmerenost analizira u kontekstu *actus reus*.⁶ Prema našem mišljenju, takvo odstupanje od ustaljene prakse treba da bude ograničeno na neodržive situacije, na primer, na zaključke koji su logički neutemeljeni ili za koje se dokaže da su u suprotnosti s međunarodnim običajnim pravom.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

_____/potpis na originalu/

sudija Theodor Meron

_____/potpis na originalu/

sudija Carmel Agius

Dana 28. februara 2013. godine,

U Hagu,

Holandija.

[pečat Međunarodnog suda]

⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 109. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107–108, 110–111.

VIII. DELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE LIUA

1. Ovom presudom većina članova Veća poništava osuđujuću presudu koja je Perišiću izrečena za pomaganje i podržavanje ubistva, nehumanih dela i progona kao zločina protiv čovečnosti, kao i za pomaganje i podržavanje ubistva i napada na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja.¹ Osnov za to je zaključak da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da konkretna usmerenost nije traženi element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje.² Većina članova Veća potom je *de novo* razmotrila dokaze i zaključila da oni nisu dovoljni da bi se dokazalo da je pomoć koju je Perišić pružao bila konkretno usmerena ka kriminalnim aktivnostima VRS-a u Sarajevu i Srebrenici.³ Uz dužno poštovanje, ja se ne slažem s tom analizom većine članova Veća i s njenim zaključkom.

2. Iako imam u vidu da se konkretna usmerenost *pominje* kao uslov u relevantnoj sudskoj praksi, skrećem pažnju na to da se taj uslov ne primenjuje dosledno. Štaviše, u predmetima na koje se većina članova Veća poziva kao na dokaze za to da se uslov konkretne usmerenosti već ustalio "dela usmerena ka konkretnim krivičnim delima"⁴ samo se pominju kao element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje. U većini tih predmeta Žalbeno veće samo ponavlja formulacije iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, ali ne primenjuje izričito uslov konkretne usmerenosti na činjenice u predmetu u kom postupaju.⁵ Osim toga, praksa Međunarodnog suda pokazuje da se odgovornost za pomaganje i podržavanje može utvrditi i bez uslova da su postupci

¹ Drugostepena presuda, par. 73–74, 122.

² Drugostepena presuda, par. 25–36. V. takođe Drugostepena presuda, par. 37–74.

³ Drugostepena presuda, par. 45–72.

⁴ Kao što je napomenuto u Drugostepenoj presudi, ta se formulacija neznatno razlikuje od predmeta do predmeta. Za spisak predmeta u kojima se koristi ova ili slična formulacija, v. Drugostepena presuda, fusnota 70–74, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 254; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 79; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 189; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 530; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 214; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 321.

⁵ Po svoj prilici, uslov konkretne usmerenosti izričito je primenjen samo u predmetu *Vasiljević* (v. Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 135). Ja smatram da to znači da je Žalbeno veće u ranijim predmetima bilo sklono da konkretnoj usmerenosti prida krajnje ograničen značaj. Osim toga, skrećem pažnju na to da se konkretna usmerenost kao "uslov" prvi put pominje u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, u kojoj je naglasak stavljen na odgovornost na osnovu UZP-a, dok se odgovornost za pomaganje i podržavanje razmatrala samo u svrhe poređenja (v. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229). To znači da su se u potonjim predmetima koristile formulacije koje nisu bile zamišljene kao konačne za pitanje odgovornosti za pomaganje i podržavanje.

optuženog bili konkretno usmereni ka nekom krivičnom delu.⁶ S obzirom na to, nisam uveren u to da je konkretna usmerenost suštinski element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje,⁷ kao ni u to da se konkretna usmerenost mora izričito razmatrati u predmetima u kojim je pomagač i podržavalac udaljen od relevantnih krivičnih dela.⁸

3. S obzirom na to da u ranijim predmetima kriterijum konkretne usmerenosti nije strogo primenjivan, insistiranjem na takvom uslovu sada se u stvari pooštrava kriterijum za odgovornost za pomaganje i podržavanje.⁹ To bi moglo da podrije samu svrhu odgovornosti za pomaganje i podržavanje, jer bi se dopustilo da osobe odgovorne za to što su svesno omogućavale činjenje najtežih krivičnih dela izbegnu odgovornost za svoje postupke. O tome svedoči i žalba u ovom predmetu.

4. Pretresno veće zaključilo je da je Perišić odgovoran za to što je omogućio da VRS čini kriminalna dela u Sarajevu i Srebrenici. Iako Vojsku Republike Srpske nije okarakterisalo kao potpuno kriminalnu organizaciju,¹⁰ Pretresno veće je ipak zaključilo da su zločini koje je VRS počinio bili "neodvojivo povezani s ratnom strategijom i ciljevima rukovodstva VRS".¹¹ Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da je VRS vodio "rat [...] koji je kao vojnu strategiju i cilj podrazumevao sistematske kriminalne radnje protiv civila bosanskih Muslimana".¹² S tim u vezi, Pretresno veće je zaključilo da je opsada Sarajeva VRS-u bila ključno sredstvo za ostvarivanje cilja, kao i da "[s]istematsko i rasprostranjeno otvaranje snajperske vatre i granatiranje civila u Sarajevu od strane VRS tokom trogodišnjeg perioda pokazuje da su najviši oficiri VRS pribegavali krivičnim delima kako bi ojačali opsadu".¹³ Što se tiče Srebrenice, Pretresno veće je zaključilo da je VRS radio na ostvarenju strateškog cilja "uspostavljanj[a] koridora u dolini Drine i eliminisanj[a] granice

⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424. V., naprotiv, Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, Izdvojena i delimično suprotna mišljenja sudije Mehmeta Güneyja, par. 10–11, i Izdvojeno mišljenje sudije Agiusa.

⁷ Po mom mišljenju, konkretna usmerenost može biti važan faktor kad se procenjuje *mens rea* pomagača i podržavaoca. Međutim, ja smatram da kategorija konkretne usmerenosti zavodi na krivi put ako se razmatra u kontekstu *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje.

⁸ Udaljenost optuženog od krivičnog dela nije od presudnog značaja prilikom procenjivanja *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Ja smatram da je u ovom kontekstu najvažnije pitanje da li su postupci pomagača i podržavoca imali znatan uticaj na činjenje relevantnog krivičnog dela. V. Drugostepena presuda u predmetu *Delalić i drugi*, par. 352.

⁹ Ako je konkretna usmerenost zaista element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje, moglo bi se tvrditi da je razlika između pomaganja i podržavanja, s jedne, i izvesnih vidova činjenja, s druge strane, veoma mala. V. Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 171.

¹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 262–293, 1588.

¹¹ Prvostepena presuda, par. 1588. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1602 ("zločini navedeni u Optužnici bili [su] integralni deo ratne strategije VRS").

¹² Prvostepena presuda, par. 1621.

¹³ Prvostepena presuda, par. 1590. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1589.

između srpskih država na Drini".¹⁴ Veće je zaključilo da je "taj cilj [...] ostvarivan planom da se 'stanovni[ci] bosansk[i] Musliman[i] [gurnu] u humanitarnu krizu i na kraju eliminiše enklav[a]".¹⁵

5. Perišić je, kao najviši oficir VJ-a, nadgledao sistem kojim je VRS-u pružana znatna praktična pomoć.¹⁶ U svojstvu načelnika Generalštaba VJ-a, Perišić je institucionalizovao slanje logističke pomoći VRS-u,¹⁷ a bio je ovlašćen i da odobri ili odbije zahteve za pomoć koje je VRS slao.¹⁸ Pretresno veće ukazalo je na to da je Perišić odbijao zahteve za pomoć koji nisu podneti u skladu s postupkom za nabavku i da su takve njegove odluke bile konačne.¹⁹ Osim toga, Pretresno veće je smatralo da "Perišićeva uloga nije bila ograničena samo na slanje logističke pomoći" i napomenulo da je on "*redovno [...] podsticao* VSO da nastavi da šalje tu pomoć, čime je uticao na odluke SRJ da pomaže te vojske".²⁰

6. Pretresno veće je zaključilo da je Perišić "nadgledao sistem obezbeđivanja *sveobuhvatne* vojne pomoći VRS-u".²¹ Pretresno veće je reklo da je ta pomoć obuhvatala "znatne količine naoružanja, uključujući i municiju, koje su u velikoj meri podmirivale potrebe VRS",²² kao i

¹⁴ Prvostepena presuda, par. 1591.

¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1591.

¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1594.

¹⁷ Prvostepena presuda, par. 948.

¹⁸ Prvostepena presuda, par. 948–949, 956. V. Prvostepena presuda, par. 943 (na sednici od 27. septembra 1993. godine Perišić je rekao da "[u]stupanje TMS [VRS-u i SVK-u treba] vršiti prema stvarnim mogućnostima i samo po odobrenju NGŠ VJ", to jest, tek kad on to lično odobri (unutrašnje reference izostavljene)), par. 967 ("na osnovu dokaza nepobitno [je] ustanovljeno da je VSO na Perišića preneo ovlašćenje za pružanje logističke pomoći"). V. takođe Prvostepena presuda, par. 965–966.

¹⁹ Prvostepena presuda, par. 949–950, 956. V. takođe Prvostepena presuda, par. 952–953.

²⁰ Prvostepena presuda, par. 1008 (naglasak dodat). V. takođe Prvostepena presuda, par. 964 (na sednici VSO-a od 10. januara 1994. godine, na kojoj se raspravljalo o budžetu, "Perišić je rekao je za VRS potrebno 522 miliona dolara, a za SVK 307 miliona dolara. Potom je apelovao: 'Ratka i druge ne možemo da storniramo – traže izuzetno skupu municiju koju koriste za tučenje ciljeva na zemlji. Zašto? Zato što je veoma efikasna [...]'" (unutrašnje reference izostavljene)), par. 968 ("Dana 7. juna 1994. godine Perišić je VSO-u izneo mišljenje da je neophodno da se VRS-u i SVK-u i dalje pruža logistička pomoć [i] preporučio da VSO odobri slanje municije i rezervnih delova u VRS i SVK" (unutrašnje reference izostavljene)), par. 970 (dana 21. jula 1994. godine "Perišić nije predložio da se slanje vojne pomoći u VRS i SVK obustavi, već je, naprotiv, apelovao na VSO da poveća budžet VJ: "[N]a teret ovih rezervi nije moguće davati isporuke preko Drine. *Ali to navodi na zaključak da treba videti budžet dopunskih sredstava za tu pomoć.* Slobodan Milošević i Zoran Lilić složili su se s Perišićem da budžet VJ treba uvećati, [...] pa je VSO takvu odluku i doneo" (naglasak u Prvostepenoj presudi) (unutrašnje reference izostavljene)), par. 972 ("Dana 7. juna 1995. godine Perišić je sledećim rečima ponovo pozvao VSO da i dalje odobrava pomoć koju VJ šalje VRS-u i SVK-u: 'da nam dozvolite kao i do sada da pružamo određenu pomoć [RS-u] i [RSK-u], pre svega u rezervnim delovima i ono što možemo dati, a da ne utiče na borbenu gotovost SRJ'" (unutrašnje reference izostavljene). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1622 ("Perišić je tražio od VSO SRJ da i dalje pomaže VRS. On je posebno nadgledao obezbeđenje raznovrsne logističke i tehničke pomoći VRS-u."))

²¹ Prvostepena presuda, par. 1234 (naglasak dodat). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1594–1595. Pretresno veće ukazalo je i na "nedvosmislen[e]" dokaze za to da se Perišić trudio da VRS-u i SVK-u doturi pomoć uprkos rezolucijama Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: SB UN). V. Prvostepena presuda, par. 1005 (na sastanku s visokom delegacijom iz Srpske pravoslavne crkve, Perišić je rekao "da je SRJ, *i pored nepravdanih sankcija koje međunarodna zajednica uvela*, pomagala RS i RSK u svakom pogledu (humanitarn[o], vojn[o], i dr.) kako bi srpski narod se uspešno odbranio [sic] i opstao na svojoj [sic] teritoriji". "General Perišić je obećao da će učiniti sve što je u njegovoj moći da i dalje pomaže srpski narod" (naglasak u Prvostepenoj presudi) (unutrašnje reference izostavljene)).

²² Prvostepena presuda, par. 1234.

prebacivanje određenog broja oficira VJ-a i ključnih starešina u VRS.²³ Pretresno veće je pažljivo procenilo obim logističke pomoći koju je Perišić upućivao VRS-u i zaključilo da VRS "[b]ez redovnog dostavljanja znatnih količina municije i drugog naoružanja, kao i goriva, tehničke ekspertize, popravki i obuke ljudstva, [...] ne bi bio u mogućnosti da vodi operacije u Sarajevu i Srebrenici".²⁴ Važno je i to da je Pretresno veće ustanovilo da je "značajna logistička i tehnička podrška pružana jedinicama koje su učestvovala u činjenju zločina navedenih u Optužnici", a počinjenih u Sarajevu i Srebrenici.²⁵

7. Ta sveobuhvatna pomoć bila je od presudnog značaja za opstanak VRS-a.²⁶ Pretresno veće je zaključilo da je Perišić, time što je slao pomoć VRS-u, "zadovoljavao suštinske potrebe VRS-a i stvorio mu uslove da sprovodi ratnu strategiju koja je podrazumevala činjenje zločina nad civilima".²⁷ Pretresno veće je zaključilo da VRS bez te pomoći ne bi mogao da efikasno deluje kao vojska.²⁸ S tim u skladu, Pretresno veće je zaključilo "da je logistička pomoć i pomoć u ljudstvu koju je obezbeđivao Perišić, i pojedinačno i kumulativno, imala znatan uticaj na zločine koje je VRS izvršio u Sarajevu i Srebrenici".²⁹

8. Pretresno veće razmotrilo je i obimne dokaze pre nego što je donelo zaključak da je Perišić bio svestan sklonosti VRS-a da čini kriminalna dela. Pretresno veće je zaključilo da su "Perišiću od početnih faza rata iz raznih izvora dostavljane informacije o kažnjivom ponašanju i diskriminatornoj nameri VRS. Te informacije su se odnosile na dela nasilja nad bosanskim Muslimanima počinjena na ratištu u BiH i Perišić je na osnovu njih postao svestan sklonosti VRS

²³ Prvostepena presuda, par. 793, 795.

²⁴ Prvostepena presuda, par. 1622. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1613 (time što je visoke oficire privremeno upućivao u VRS Perišić je "stvorio uslove" u kojim su oni mogli da "vode rat u kom se sistematsko kažnjivo postupanje nije sprečavalo"). Osim toga, Pretresno veće je napomenulo da je sam Perišić smatrao da VRS nema drugih bitnijih izvora za pomoć. V. Prvostepena presuda, par. 1165 (Oni "su se *oslonili na nas*. Pred nama se pojavljuju isključivo sa zahtevima". U jednom intervjuu vođenom posle rata Perišić je, govoreći o SRJ, RS i RSK, izjavio da je postojala 'jedinствена vojska' koja je 'svoju logističku podršku crpela pretežno iz Savezne Republike Jugoslavije'" (naglasak u Prvostepenoj presudi) (unutrašnje reference izostavljene)).

²⁵ Prvostepena presuda, par. 1237. V. Prvostepena presuda, par. 1594. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1595 ("VJ [je] pružao logističku pomoć VRS-u i pre nego što je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ, ali [...] je on doprineo tome da se ta politika efikasno nastavi. Perišić je u više navrata tražio od VSO da nastavi da pruža besplatnu obimnu logističku i tehničku pomoć VRS-u i nadgledao je taj proces u praksi" (unutrašnje reference izostavljene)).

²⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1597–1602. Pretresno veće je napomenulo da je "Karadžić [...] priznao da 'bez Srbije ne bi bilo ništa, nemamo mi te resurse i ne bi[s]mo mogli da ratujemo'. Mladić je takođe smatrao da 'ne bismo mogli živjeti' ako bi SRJ obustavila pomoć. Na kraju rata, Mladić je uputio pismo Miloševiću, dostavljeno i Perišiću, kako bi izrazio zahvalnost za pomoć od 'neprocenjive vrednosti' koju je VRS dobijao od vlasti SRJ. Mladić je naveo sledeće:

Teško je i pretpostaviti kako bi tekao razvoj događaja da te pomoći nije bilo. Ona je bila svestrana i u osnovi pravovremena. Želimo naglasiti da je najčešće usledila i posebno bila dragocena baš onda kada nam je najviše trebala. To je dobro poznato, posebno u redovima Vojske RS, na čemu će vam ona biti stalno zahvalna."

V. Prvostepena presuda, par. 1598 (unutrašnje reference izostavljene).

²⁷ Prvostepena presuda, par. 1623 (naglasak dodat).

²⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1622.

²⁹ Prvostepena presuda, par. 1627.

da čini zločine."³⁰ Pretresno veće je zaključilo da je Perišić "znao da VRS u sprovođenju svoje ratne strategije ima kriminalnu nameru", ali da je uprkos tome slao VRS-u pomoć za potrebe njegovih ratnih napora u okviru borbe za Sarajevo.³¹ Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da je Perišić "znao da će za pojedinačnim zločinima koje je VRS činio pre napada na Srebrenicu verovatno uslediti novi zločini VRS posle zauzimanja enklave u julu 1995. godine" i da je "imao aktuelna saznanja o navodima da VRS čini zločine u Srebrenici".³²

9. Pošto sam pažljivo analizirao tvrdnje koje je Perišić izneo u žalbi,³³ uverio sam se da Pretresno veće nije pogrešilo u proceni dokaza iz spisa niti u analizi odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Slanjem znatne i sveobuhvatne pomoći, Perišić je omogućio zločine VRS-a koji su imali velike razmere, što je upečatljiv primer za ponašanje koje treba da podleže odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Štaviše, čak i ako se pođe od toga da je konkretna usmerenost traženi element odgovornosti za pomaganje i podržavanje, smatram da oslobađajuća presuda nije opravdana, s obzirom na obim, ogromnu važnost i trajnost pomoći koju je Perišić slao VRS-u.

10. Imajući to sve u vidu, ja bih potvrdio osuđujuću presudu koja je Perišiću izrečena za pomaganje i podržavanje zločina koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.

³⁰ Prvostepena presuda, par. 1631 (unutrašnje reference izostavljene).

³¹ Prvostepena presuda, par. 1620. Ti zaključci Pretresnog veća o tome da je Perišić znao za krivična dela počinjena u Sarajevu počinjavaju na zaključcima u koje, između ostalog, spadaju i diplomatski telegrami, na kojima je on ponekad bio naveden kao jedan od primalaca i u kojim su iznošeni stavovi međunarodne zajednice o incidentima granatiranja i snajperskog delovanja u Sarajevu, zatim rezolucije SB UN i međunarodni izveštaji o zločinima VRS-a, kao i rasprave koje je rukovodstvo SRJ vodilo o njima i detaljni izveštaji međunarodnih medija i obavestajni podaci koje su obavestajni organi i organi bezbednosti SRJ prikupljali i prosledivali Perišiću (v. Prvostepena presuda, par. 1450–1456, 1461–1485, 1489–1494, 1496–1516, 1518–1521, 1633; v. takođe Prvostepena presuda, par. 1390–1437).

³² Prvostepena presuda, par. 1579. Što se tiče Srebrenice, Pretresno veće skrenulo je pažnju na diplomatske telegrame upućivane rukovodstvu SRJ, od kojih se u nekim kao direktni primalac navodi Perišić, i u kojima su na račun snaga VRS-a iznošene teške optužbe za zločine u Srebrenici (v. Prvostepena presuda, par. 1526, 1547–1553). S tim u vezi, Pretresno veće razmatralo je i rezolucije SB UN iz aprila i juna 1993. i iz aprila 1994. godine, u kojim se navodi da snage VRS-a čine zločine nad civilima na područjima koja obuhvataju i Srebrenicu, zatim obavestajne izveštaje VRS-a i VJ-a, dokaze o Perišićevim sastancima s pripadnicima VRS-a i izveštaje iz medija o zločinima koje su snage VRS-a počinile u Srebrenici (v. Prvostepena presuda, par. 1526, 1529, 1532, 1534–1540, 1547–1556, 1567–1577). Važno je i to što je Pretresno veće napomenulo da je Perišić VRS-u nastavio da šalje pomoć i posle zločina u Srebrenici. V., na primer, Prvostepena presuda, par. 973 ("[d]ana 29. jula 1995. godine, na osnovu još jednog Perišićevog izveštaja, VSO je odlučio sledeće: 'Vojsci Republike Srpske i Republike Srpske Krajine i dalje pružati određenu pomoć u granicama koje ne ugrožavaju borbenu gotovost [VJ]'. Vrhovni savet odbrane složio se oko toga da u mere koje treba 'odmah' preduzeti spada i sledeće: 'I dalje pružati materijalnu i stručnu pomoć VRS i SVK, u skladu sa mogućnostima VJ'" (unutrašnje reference izostavljene).

³³ Žalba, par. 16–314.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

_____/potpis na originalu/

sudija Liu Daqun

Dana 28. februara 2013. godine,
U Hagu,
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

**IX. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE RAMAROSON
U VEZI S PITANJEM KONKRETNE USMERENOSTI U SAUČESNIŠTVU
PUTEM POMAGANJA I PODRŽAVANJA**

A. Uvod

1. Žalbena veće danas oslobađa Perišića od optužbi i obesnažuje osuđujuću presudu koja mu je izrečena za saučesništvo putem pomaganja i podržavanja u krivičnim delima ubistva, nehumanih dela i progona kao zločinima protiv čovečnosti, kao i u krivičnim delima ubistva i napada na civile kao kršenju zakona i običaja ratovanja.¹ Slažem se sa zaključkom Drugostepene presude. Međutim, ne delim stav većine prema kom je *konkretna usmerenost*² bitno obeležje saučesništva putem pomaganja i podržavanja koje mora da se analizira isključivo u okviru *actus reus*.

**B. Konkretna usmerenost nije eksplicitan uslov
za saučesništvo putem pomaganja i podržavanja**

2. U ovoj drugostepenoj presudi kaže se da je *konkretna usmerenost* obavezna komponenta saučesništva putem pomaganja i podržavanja, što je, po mom skromnom mišljenju, pogrešan zaključak, zasnovan na postulatu prema kom se, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, *konkretna usmerenost* smatra obeležjem saučesništva putem pomaganja i podržavanja.³ Naime, Žalbena veće kao polazište uzima predmet *Tadić* u kojem je saučesništvo putem pomaganja i podržavanja definisano u suprotnosti s udruženim zločinačkim poduhvatom.⁴ Po mišljenju većine, činjenica da ta definicija sadrži izraz "konkretno usmerena" ukazuje na to da je *konkretna usmerenost* komponenta saučesništva putem pomaganja i podržavanja.⁵ Međutim, ta definicija je sasvim uslovljena kontekstom jer je bila formulisana za potrebe poređenja između saučesništva

¹ Ova krivična dela odgovaraju tačkama 1, 2, 3, 4, 9, 10, 11 i 12 Optužnice.

² *Konkretna usmerenost* je neslužbeni prevod izraza *specific direction*, zasnovan na formulaciji *konkretno usmeren*, korištenoj u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*.

³ V. Drugostepena presuda, par. 26-28 i par. 32: na osnovi "presedana ustanovljenog Drugostepenom presudom u predmetu *Tadić*".

⁴ U paragrafu 229 Drugostepene presude u predmetu *Tadić* kaže se sledeće: "Sada je, u svetlu prethodnog izlaganja, prikladno uočiti razliku između djelovanja prilikom sprovođenja zajedničke nakane ili plana da se počini krivično djelo, i pomaganja i podržavanja. (...) Pomagač i podržavalac izvršava djela *konkretno usmjerena na* pomaganje, ohrabrivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela (ubistva, istrebljenja, silovanja, mučenja, bezobzirna razaranja civilne imovine, itd.), i ta podrška ima značajnog učinka na počinjenje krivičnog djela. *Nasuprot tome*, u slučaju djelovanja prilikom sprovođenja zajedničke nakane ili plana, dovoljno je da učesnik izvrši djela koja su *na neki način usmjerena* sprovođenju zajedničkog plana ili nakane." [naglasici dodati] Napominjem da izrazi koji su naglašeni u tekstu pokazuju da se izraz "*konkretno usmjerena na*" koristi u kontekstu poređenja. Izraz "*konkretno usmjeren na*" u tom je smislu suprotan izrazu "*na neki način usmjeren*" koji se koristi za udruženi zločinački poduhvat. Međutim, izraz *na neki način usmjeren* nije postao kriterijum u kontekstu udruženog zločinačkog poduhvata. Što se tiče kontekstualnog karaktera ove definicije, v. drugostepene presude u predmetima *Blagojević i Jokić*, par. 185, i *Aleksovski*, par. 163.

⁵ Drugostepena presuda, par. 25-36.

putem pomaganja i podržavanja i udruženog zločinačkog pothvata, i ne daje potpuni opis krivične odgovornosti saučesnika.⁶

3. Žalbena veće zatim navodi da kasnija sudska praksa nikad nije odstupila od definicije formulisane u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*,⁷ iz čega je izvelo zaključak da je *konkretna usmerenost* uslov koji se traži za *actus reus* u svrhu utvrđivanja saučesništva putem pomaganja i podržavanja – zaključak s kojim ja ne mogu da se saglasim.⁸ Naime, *konkretna usmerenost* nikad se nije posmatrala izdvojena sama za sebe, ni na s pravnog ni s činjeničnog gledišta.

4. S pravnog gledišta, kasnije drugostepene presude samo su ponavljale, u većini slučajeva od reči do reči,⁹ definiciju formulisanu u predmetu *Tadić*, neke od njih koristeći i sinonimne izraze.¹⁰ Pored toga napominjem da Žalbena veće, koristeći imenični oblik *konkretna usmerenost*, u tom smislu pokazuje da postavljae novi kriterijum. S činjeničnog gledišta, konstatujem da sudska praksa taj kriterijum nikad nije okarakterisala tako da ga je eksplicitno primenila na ove konkretne činjenice.¹¹ U većini predmeta on se ne pominje, a u nekima je uključen implicitno, putem znatnog uticaja.¹²

5. Na osnovu toga zaključujem da Pretresno veće nije pogrešno primenilo pravo¹³ kad je napomenulo da "'konkretna usmjerenost' nije element koji se traži za *actus reus* pomaganja i podržavanja".¹⁴ Pretresno veće taj zaključak ispravno zasniva na paragrafu 159 Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i na paragrafima 182 i 185–189 Drugostepene presude u

⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 163.

⁷ Pored toga napominjem da paragraf 229 Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, čiji je cilj da se napravi razlika između pomaganja i podržavanja i udruženog zločinačkog poduhvata, sledi nakon dužeg razmatranja posvećenog udruženom zločinačkom poduhvatu i njegovom običajnom karakteru (v. par. 185–228). To razmatranje, s obzirom na pomenuti kontekst, uključeno je u pododeljak pod naslovom: "Član 7(1) Statuta i koncept zajedničke nakane". Dakle, glavna tema tog razmatranja nije saučesništvo putem pomaganja i podržavanja.

⁸ Drugostepena presuda, par. 36.

⁹ Drugostepena presuda, fusnota 70.

¹⁰ Drugostepena presuda, par. 29, gde se upućuje na drugostepene presude u predmetima *Simić*, par. 85, i *Orić*, par. 43.

¹¹ V. na primer predmete *Simić, Blaškić, Lukić i Lukić, Orić, Mrkšić i Šljivančanin, Kvočka i drugi, Krnojelac, Furundžija, Kordić i Čerkez, Delalić i drugi, Gotovina i Markač, Krajišnik, Brđanin, Krstić, Seromba, Nahimana i drugi, Kalimanzira, Rukundo, Muvunyi, Muhimana, Ntakirutimana i Ntakitutumana, Nchamihigo, Zigiranyirazo, Ndindabahizi, Gacumbitsi i Semanza*. Pored toga napominjem da je jedini predmet u kojem se vidi volja da se uvaži taj element bio predmet *Kupreškić* (v. Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 283: "Ipak, ne može se reći da puko prisustvo pred hotelom "Vitez" doseže razinu radnje konkretno usmjerene na pomaganje, ohrabrirvanje ili davanje moralne podrške krivičnom djelu progona.")

¹² V. na primer Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerurera i drugi*, par. 375. U vezi s tim skrećem pažnju na sledeću rečenicu: "Žalbena veće smatra da se na osnovu zaključaka Pretresnog veća ne može zaključiti da je Imanishimweovo nečinjenje bilo konkretno usmereno na to da svojim vojnicima omogući da izvrše masakr, kao ni da je on znao da im pomaže." V. takođe drugostepene presude u predmetima *Ntawukulilyayo*, par. 215-216; *Vasiljević*, par. 134-135; *Blagojević i Jokić*, par. 194-199; *Karera*, par. 322; *Renzaho*, par. 337.

¹³ Drugostepena presuda, par. 41.

¹⁴ Presuda, par. 126.

predmetu *Blagojević i Jokić*.¹⁵ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* kaže se da se ne radi o "suštinskom elementu", dok se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić* kaže da se taj kriterijum može implicitno uzeti u obzir u analizi zasnovanoj na znatnom uticaju. Po mom mišljenju, ova dva stava nisu protivurečna. O istom se govori i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić* donetoj 4. decembra 2012., u kojoj se napominje da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* "razja[šnjeno] 'da konkretna usmerenost nije suštinski element *actus reus* saučesništva putem pomaganja i podržavanja".¹⁶ Međutim, u ovoj presudi ocenjeno je da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* upotrebljena formulacija koja može da navede na krivi put.¹⁷ Posredi je očigledna protivurečnost u odnosu na raniju sudsku praksu.¹⁸ Zbog toga mi se čini da je zaključak Pretresnog veća ispravno zasnovan.

6. Shodno tome, ne slažem se s pravnim zaključkom većine prema kom je *konkretna usmerenost*, iako nije implicitno uzeta u obzir u sklopu znatnog uticaja, neupitno usvojena u sudskoj praksi i mora da se smatra obaveznim uslovom za *actus reus* za potrebe potvrđivanja saučesništva putem pomaganja i podržavanja.¹⁹ Što se tiče trenutne sudske prakse, čini mi se da ova kategorična tvrdnja²⁰ Žalbenog veća zapravo odstupa od nje. Takođe, ovo je prvi put da se *konkretna usmerenost* eksplicitno primenjuje na konkretne činjenice.²¹

C. Implikacije konkretne usmerenosti

7. Smatram da je pojam *konkretne usmerenosti* implicitno sadržan u *mens rea*. Po mom mišljenju, usmeriti neki čin, upraviti ga prema nekom cilju, je nešto subjektivno, što nužno implicira analizu *mens rea* saučesnika. Međutim, sudska praksa se pitanjem *konkretne usmerenosti*

¹⁵ Presuda, fusnota 258. Dakle, Pretresno veće je, pozivajući se takođe na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, bilo svesno toga da *konkretna usmerenost* može da se analizira implicitno, kroz znatni uticaj, iako je ispravno zaključilo da ona nije element za koji se eksplicitno traži da bude dokazan.

¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424 (neslužbeni prevod).

¹⁷ Drugostepena presuda, par. 41 ("relevantna formulacija izneta u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* navodi na pogrešan zaključak").

¹⁸ Pored toga, napominjem da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Gotovina i Markač* – dakle u jednoj novijoj drugostepenoj presudi – konkretna usmerenost nigde ne pominje iako se pominju relevantna obeležja ("*as relevant*") saučesništva putem pomaganja i podržavanja, odnosno znatni uticaj i tražena *mens rea* (up. par. 127: "Žalbeno vijeće najprije podsjeća na relevantnu jurisprudenciju: da bi se osoba smatrala odgovornom za pomaganje i podržavanje, ona je morala znatno doprinijeti kaznenom djelu i morala je znati da djela koja čini pomažu glavnom počinitelju u počinjenju djela." [fusnote izostavljene]). Isto tako, Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin* u analizi pokazuje da su znatni uticaj i *mens rea* dva elementa koja se moraju uzeti u obzir kad se radi o saučesništvu putem pomaganja i podržavanja (up. par. 496). Takođe, ni Drugostepena presuda u predmetu *Delalić i drugi* nigde ne pominje konkretnu usmerenost (par. 352).

¹⁹ Drugostepena presuda, par. 36.

²⁰ Drugostepena presuda, par. 32 i 35, "presedan ustanovljen [...]". V. takođe par. 36 "jeste" i "potvrđuje" i par. 48 "dugogodišnja praksa".

²¹ V. paragrafe koji se odnose na razmatranje sudske prakse *de novo*. Drugostepena presuda, par. 43, 45-69.

bavila kroz *actus reus*.²² Naime, sudska praksa prihvata da *konkretna usmerenost* može da bude implicitna posredstvom znatnog uticaja²³ koji je komponenta *actus reus*. Ipak, budući da mi se čini da se razgraničenje u odnosu na *mens rea* ustalilo,²⁴ ne mogu da se složim sa stavom da je *konkretna usmerenost* obavezni element *actus reus* odvojen od *mens rea*.²⁵ Pored toga napominjem da način na koji Žalbeno veće primenjuje taj kriterijum podrazumeva elemente u vezi s uzročnom vezom,²⁶ vezom koja, međutim, u našoj sudskoj praksi nije traženi uslov.²⁷ Po mom mišljenju, uzročna veza je uzeta u obzir u sklopu znatnog uticaja.²⁸

8. Žalbeno veće precizno navodi okolnosti u kojima se *konkretna usmerenost* može primeniti i potvrđuje potrebu da se ona eksplicitno uzme u obzir onda kada je optuženi udaljen od mesta zločina,²⁹ a s ciljem da se utvrdi veza između dela optuženog i aktivnosti glavnih počinitelja.³⁰ Međutim, sudska praksa ukazuje na to da saučesničke radnje mogu biti izvršene i na mestu udaljenom od mesta počinjenja saučesništva i bez potrebe za *konkretnom usmerenošću*.³¹ Shodno tome, smatram da Žalbeno veće, tvrdeći da se u slučaju kada se optuženi nalazi daleko od mesta zločina *konkretna usmerenost* mora analizirati eksplicitno, uvodi novu distinkciju u pravo merodavno za pomaganje i podržavanje. Shodno načelu *ubi lex non distinguit*, ne mogu da se u tom pogledu složim s rezonovanjem Žalbenog veća.

²² V. drugostepene presude u predmetima *Orić*, par. 43; *Mrkšić i Šljivčanin*, par. 159; *Blagojević i Jokić* par. 189. Međutim, napominjem da u predmetu *Blagojević i Jokić* nije u potpunosti isključeno razmatranje *mens rea*. V. par. 189: "U mjeri u kojoj je konkretna usmjerenost implicitno sadržana u *actus reus* pomaganja i podržavanja, Žalbeno vijeće takođe smatra da kada je optuženi *svjesno* učestvovao u počinjenju krivičnog djela i kada je njegovo učestvovanje znatno uticalo na počinjenje tog krivičnog djela (...)" [naglasak dodat].

²³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

²⁴ Kao primer valja da se napomene da se u ovoj drugostepenoj presudi govori o *načinu* na koji je Perišić distribuirao pomoć koju je VJ slao VRS-u, što nužno podrazumeva analizu *mens rea*. Drugostepena presuda, par. 66: "Iz načina na koji je Perišić VRS-u distribuirao pomoć VJ-a takođe se ne može izvesti zaključak o konkretnoj usmerenosti". V. takođe Drugostepena presuda, par. 59 i 61.

²⁵ Drugostepena presuda, par. 68: "Međutim, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liuua, podseća na to se konkretna usmerenost, kao zaseban element *actus reus*, a ne *mens rea*, ne može dokazati samo putem dokaza o tome da je optuženi znao za krivična dela." V. takođe Drugostepena presuda, par. 48: "Žalbeno veće naglašava i da će se u okviru analize konkretne usmerenosti baviti isključivo pitanjem *actus reus*" i "[...] dugogodišnja praksa Međunarodnog suda potvrđuje da je konkretna usmerenost zaseban element *actus reus*".

²⁶ V. na primer Drugostepena presuda, par. 63: "Međutim, u spisu nema dokaza koji bi ukazivali na to da su beneficije odobravane privremeno upućenim vojnicima i oficirima (na primer, plate u visini plata u VJ-u, rešavanje stambenog pitanja, naknada za školovanje i zdravstveno osiguranje) imale za cilj da omoguće činjenje zločina." V. takođe Drugostepena presuda, par. 65: "Osim toga, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da nije van razumne sumnje dokazano da meci i projektili pronađeni na mestima zločina u Sarajevu i Srebrenici potiču od VJ-a [...]" [fusnote izostavljene]

²⁷ V. drugostepene presude u predmetima *Mrkšić i Šljivčanin*, par. 81; *Simić*, par. 85; *Blaškić*, par. 48; *Blagojević i Jokić*, par. 187; *Rukundo*, par. 52; *Aleksovski*, par. 164.

²⁸ V. na primer drugostepene presude u predmetima *Gacumbitsi*, par. 140; *Ndindabahizi*, par. 117; *Blaškić*, par. 48.

²⁹ Drugostepena presuda, par. 39 i 70.

³⁰ Drugostepena presuda, par. 42.

³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

9. Priznajući da u dosadašnjoj sudskoj praksi nema analiza činjeničnog stanja u vezi s *konkretnom usmerenošću*, Žalbena veće to opravdava time da se optuženi nalazio u blizini mesta zločina.³² Po mom mišljenju, upravo to pokazuje da srž problema nije pitanje *konkretne usmerenosti* uslovljene udaljenošću odnosno blizinom optuženog, nego pitanje njegove *mens rea*. Naime, kada se optuženi nalazi blizu mesta zločina, *mens rea* može lako da se izvede iz samih dela optuženog. No to je mnogo teže utvrditi u slučaju kada je optuženi daleko od mesta zločina, konkretnije, kada se radi o drugom aspektu *mens rea*, tj. o svesti o tome da se pružanjem pomoći pomaže počinjenje krivičnog dela.³³

D. Perišićeva mens rea

10. Žalbena veće ukazuje na to da nije našlo dokaze koji bi pokazali da je Perišić učestvovao u pružanju pomoći konkretno usmerene na kriminalne aktivnosti VRS-a nego, naprotiv, da je Perišić svojim delima hteo da podrži³⁴ opšte ratne napore VRS-a.³⁵ Ovo, po mom mišljenju, upućuje na to da Žalbena veće smatra da Perišić nije imao traženu *mens rea*, odnosno, da nije imao svest o tome da svojim delima pomaže u izvršenju zločina počinjenih u Sarajevu i Srebrenici.³⁶ Po mom skromnom mišljenju, ako Perišićeva dela nisu bila *konkretno usmerena*, to znači da on nije imao svest o tome da svojim delima pomaže u izvršenju zločina počinjenih u Sarajevu i Srebrenici. Iz tog razloga saglasna sam s većinom i slažem se s oslobađanjem Perišića od optužbi jer smatram da je Žalbena veće analizu *konkretne usmerenosti* implicitno uključilo u svoju analizu Perišićeve *mens rea*. Međutim, ja bih tu analizu izrazila eksplicitno u okviru analize *mens rea* jer smatram da oslobađanje Perišića od optužbi na osnovi kriterijuma koji nije utvrđen presedanom u našoj sudskoj praksi nije pravno utemeljeno.

³² Drugostepena presuda, par. 38.

³³ *Mens rea* ima dva aspekta, znanje optuženog o krivičnim delima koje su počinili glavni počinitelji (odnosno znanje da se ta krivična dela verovatno čine) i znanje o tome da dela optuženog pomažu u počinjenju krivičnih dela. V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šlijvančanin*, par. 159: "[...] pomagač i podržavalac [mora da bude] svestan toga da svojim nečinjenjem pomaže u počinjenju konkretnog krivičnog dela glavnog izvršioca"; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49: "... znanje pomagača i podržavaoca da njegova djela pomažu glavnom počinioocu pri počinjenju konkretnog krivičnog djela dovoljno je da se ispuni zahtjev za mens rea takvog vida učestvovanja". V. drugostepene presude u predmetima *Haradinaj*, par. 57: "Pomagač i podržavalac mora znati da njegova dela pomažu glavnom izvršioocu da počinio zločin. Pomagač i podržavalac takođe mora znati za kažnjiva dela glavnog izvršioca."; *Gotovina i Markač*, par. 127: "Žalbena vijeće najprije podsjeća na relevantnu jurisprudenciju: da bi se osoba smatrala odgovornom za pomaganje i podržavanje, ona je morala znatno doprinijeti kaznenom djelu i morala je znati da djela koja čini pomažu glavnom počinitelju u počinjenju djela."; *Blagojević i Jokić*, par. 127: "Traženi element svijesti za pomaganje i podržavanje jeste znanje da su izvršena djela pomogla počinjenju konkretnog krivičnog djela glavnog počiniooca. U slučajevima posebne namjere, kao što su progon ili genocid, pomagač i podržavalac moraju znati za posebnu namjeru glavnog počiniooca."

³⁴ Prevod za "relevantni Perišićevi postupci imali [su ...] cilj".

³⁵ Drugostepena presuda, par. 60: "Pošto je razmotrilo relevantne dokaze, ni Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, nije pronašlo dokaze za to da je Perišić podržavao slanje pomoći koja bi bila konkretno usmerena ka kriminalnim

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavna francuska verzija.

/potpis na originalu/
Juge Arlette Ramaroson

Dana 28. februara 2013.
U Hagu (Holandija)

[pečat Međunarodnog suda]

aktivnostima VRS-a. Dokazi u spisu zapravo navode na zaključak da su relevantni Perišićevi postupci *imali za cilj* pomaganje opštih ratnih napora VRS-a." [naglasak dodat].

³⁶ V. Drugostepena presuda, par. 60 i 61.

X. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA

1. Pretresno veće je 6. septembra 2011. godine donelo Prvostepenu presudu u ovom predmetu. U nastavku su sažeto prikazani glavni aspekti žalbenog postupka.

A. Najava žalbe i podnesci

2. Dana 13. septembra 2011. godine Perišić je podneo zahtev da mu se produži rok u kom mora da dostavi najavu žalbe,¹ a tužilaštvo se tom zahtevu nije usprotivilo.² Perišićev zahtev odobren je 16. septembra 2011. godine, a rok mu je produžen za 30 dana.³ Perišić je 8. novembra 2011. godine podneo Najavu žalbe.⁴ Dana 21. novembra 2011. godine Perišić je podneo zahtev da mu se produži rok u kom mora da dostavi žalbeni podnesak,⁵ a tužilaštvo se tom zahtevu nije usprotivilo.⁶ Perišićev zahtev odobren je 24. novembra 2011. godine, a rok mu je produžen za 14 dana.⁷ Dana 25. januara 2012. godine Perišić je podneo zahtev da mu se odobri da broj reči dozvoljen za žalbeni podnesak prekorači za 8.000,⁸ a tužilaštvo se tom zahtevu nije usprotivilo.⁹ Perišićev zahtev odobren je 30. januara 2012. godine, a i Perišiću i tužilaštvu odobreno je da u žalbenom podnesku, odnosno u odgovoru tužilaštva, dozvoljeni broj reči prekorače za 8.000.¹⁰ Svoj žalbeni podnesak Perišić je dostavio 6. februara 2012. godine.¹¹ Tužilaštvo je na Perišićevu žalbu odgovorilo 19. marta 2012. godine.¹² Dana 3. aprila 2012. godine Perišić je uložio repliku.¹³

¹ Zahtev za produženje roka za podnošenje najave žalbe, 13. septembar 2011. godine, par. 14.

² Odgovor tužilaštva na Zahtev odbrane za produženje roka, 15. septembar 2011. godine, par. 2.

³ Odluka po Zahtevu Momčila Perišića za produženje roka za podnošenje najave žalbe, 16. septembar 2011. godine, str. 1–2.

⁴ Najava žalbe Momčila Perišića, 8. novembar 2011. godine. V. takođe *Corrigendum* Najave žalbe g. Perišića, 7. februar 2012. godine.

⁵ Zahtev g. Perišića da mu se produži rok za podnošenje žalbe, 21. novembar 2011. godine, par. 8.

⁶ Odgovor tužilaštva na Zahtev odbrane za produženje roka za podnošenje žalbe, 22. novembar 2011. godine, par. 2.

⁷ Odluka po Zahtevu Momčila Perišića za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, 24. novembar 2011. godine, str. 1–2.

⁸ Zahtev g. Perišića za odobrenje da prekorači broj reči dozvoljen za žalbeni podnesak, 25. januar 2012. godine, par. 1, 6, 13.

⁹ Odgovor na Zahtev odbrane za odobrenje da prekorači broj reči dozvoljen za žalbeni podnesak, 26. januar 2012. godine, par. 1.

¹⁰ Odluka po Zahtevu Momčila Perišića za odobrenje da prekorači broj reči dozvoljen za žalbeni podnesak, 30. januar 2012. godine, str. 2–3.

¹¹ Žalbeni podnesak Momčila Perišića, 6. februar 2012. godine (poverljivo). Konačna javna redigovana verzija dostavljena je 10. aprila 2012. godine. V. takođe Knjiga pravnih izvora uz Žalbeni podnesak Momčila Perišića, 6. februar 2012. godine.

¹² Odgovor tužilaštva na Žalbeni podnesak Momčila Perišića, 19. mart 2012. godine (poverljivo). Javna redigovana verzija dostavljena je 12. aprila 2012. godine. V. takođe Knjiga pravnih izvora uz Odgovor tužilaštva na Žalbeni podnesak Momčila Perišića, 19. mart 2012. godine.

¹³ Replika Momčila Perišića na Odgovor tužilaštva, 3. april 2012. godine (poverljivo). Javna redigovana verzija dostavljena je 7. novembra 2012. godine. V. takođe Knjiga pravnih izvora uz Repliku Momčila Perišića, 3. april 2012. godine.

B. Imenovanje sudija

3. Dana 14. septembra 2011. godine predsjednik Međunarodnog suda imenovao je sledeće sudije u Žalbeno veće: sudiju Mehmeta Güneyja, sudiju Liua Daquna, sudiju Andrésiju Vaz, sudiju Theodora Merona i sudiju Carmela Agiusa.¹⁴ U skladu s pravilom 22(B) Pravilnika, za predsedavajućeg sudiju u ovom predmetu izabran je sudija Meron.¹⁵ Dana 16. septembra 2011. godine sudija Meron imenovao je sebe za predžalbenog sudiju.¹⁶ Dana 7. marta 2012. godine predsjednik Međunarodnog suda zamenio je sudiju Mehmeta Güneyja sudijom Khalidom Rachid Khan.¹⁷ Dana 23. maja 2012. godine predsjednik Međunarodnog suda zamenio je sudiju Khalidu Rachid Khan sudijom Arlette Ramaroson.¹⁸

C. Statusne konferencije

4. U skladu s pravilom 65bis(B) Pravilnika, statusne konferencije održane su 7. marta 2012. i 5. jula 2012. godine.¹⁹

D. Zahtev da se pravnom savetniku odobri da stupi pred Žalbeno veće

5. Dana 29. oktobra 2012. godine Perišić je zatražio da se g. Stéphaneu Bourgonu dozvoli da tokom žalbenog pretresa stupi pred Žalbeno veće.²⁰ Usmenom odlukom donetom na početku žalbenog pretresa Žalbeno veće odobrilo je Perišićev zahtev.²¹

E. Pretres u žalbenom postupku

6. Dana 24. septembra 2012. godine Žalbeno veće izdalo je nalog o rasporedu za žalbeni pretres u ovom predmetu.²² Dana 15. oktobra 2012. godine Žalbeno veće izdalo je *addendum*, kojim je strane u postupku pozvalo da iznesu mišljenje o nekoliko konkretnih pitanja u žalbenom pretresu.²³ Žalbeni pretres održan je 30. oktobra 2012. godine u Hagu.

¹⁴ Nalog kojim se imenuju sudije u Žalbeno veće, 14. septembar 2011. godine, str. 2.

¹⁵ V. Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 16. septembar 2011. godine, str. 1.

¹⁶ Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 16. septembar 2011. godine, str. 1.

¹⁷ Nalog kojim se zamenjuje sudija u predmetu pred Žalbenim većem, 7. mart 2012. godine, str. 1.

¹⁸ Nalog kojim se zamenjuje sudija u predmetu pred Žalbenim većem, 23. maj 2012. godine, str. 1.

¹⁹ Strane u postupku složile su se oko toga da neke statusne konferencije ne moraju da se održe.

²⁰ Zahtev kojim se u ime Momčila Perišića traži da pravni savetnik stupi pred Žalbeno veće tokom usmenog žalbenog pretresa 30. oktobra 2012. godine, 29. oktobar 2012. godine (javno s poverljivim dodacima), par. 1, 5.

²¹ AT, str. 11, 30. oktobar 2012. godine.

²² Nalog o rasporedu žalbenog pretresa, 24. septembar 2012. godine, str. 1.

²³ *Addendum* Nalogu o rasporedu žalbenog pretresa, 15. oktobar 2012. godine, str. 1–2.

XI. DODATAK B – IZVORI NA KOJE SE POZIVA I USVOJENI TERMINI**A. Izvori iz sudske prakse****1. Međunarodni sud****ALEKSOVSKI**

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*)

BLAGOJEVIĆ I JOKIĆ

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*)

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. jul 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

BOŠKOSKI I TARČULOVSKI

Tužilac protiv Ljubeta Boškospog i Johana Tarčulovskog, predmet br. IT-04-82-A, Presuda, 19. maj 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Boškospki i Tarčulovski*)

BRĐANIN

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

DELALIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića (zvanog Pavo), Hazima Delića i Esada Landže (zvanog Zenga), predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Delalić i drugi*)

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. jul 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*)

GOTOVINA I MARKAČ

Tužilac protiv Ante Gotovine i Mladena Markača, predmet br. IT-06-90-A, Odluka po Zahtjevu za intervenciju i Izjavi o interesu Republike Hrvatske, 8. februar 2012. godine (u tekstu: Oduka o interesima Hrvatske u predmetu *Gotovina i Markač*)

Tužilac protiv Ante Gotovine i Mladena Markača, predmet br. IT-06-90-A, Presuda, 16. novembar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*)

HADŽIHASANOVIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. jul 2003. godine (u tekstu: Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu Hadžihasanović i drugi)

HALILOVIĆ

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-A, Presuda, 16. oktobar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Halilović)

HARADINAJ I DRUGI

Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja, predmet br. IT-04-84-A, Presuda, 21. jul 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Haradinaj i drugi)

KORDIĆ I ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kordić i Čerkez)

KRAJIŠNIK

Tužilac protiv Momčila Krajišnika, predmet br. IT-00-39-A, Presuda, 17. mart 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Krajišnik)

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Krnojelac).

KRSTIĆ

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Krstić)

KUPREŠKIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kupreškić i drugi)

KVOČKA I DRUGI

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi)

LIMAJ I DRUGI

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 30. novembar 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Limaj i drugi)

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 27. septembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*)

LUKIĆ I LUKIĆ

Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića, predmet br. IT-98-32/1-A, Presuda, 4. decembar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*)

MRKŠIĆ I ŠLJIVANČANIN

Tužilac protiv Mileta Mrkšića i Veselina Šljivančanina, predmet br. IT-95-13/1-A, Presuda, 5. maj 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*)

NALETILIĆ I MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog Tuta i Vinka Martinovića zvanog Štela, predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*)

ORIC

Tužilac protiv Nasera Orića, predmet br. IT-03-68-A, Presuda, 3. jul 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Orić*).

PERIŠIĆ

Tužilac protiv Momčila Perišića, predmet br. IT-04-81-T, Drugi zahtev odbrane za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, s javnim Dodatkom A, 16. jun 2010. godine (u tekstu: Zahtev u vezi sa činjenicama o kojima je presuđeno)

Tužilac protiv Momčila Perišića, predmet br. IT-04-81-T, Odluka po Drugom zahtevu odbrane za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, 2. avgust 2010. godine (u tekstu: Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno)

Tužilac protiv Momčila Perišića, predmet br. IT-04-81-T, Presuda, 6. septembar 2011. godine (javno, s poverljivim Dodatkom C) (u tekstu: Prvostepena presuda)

SIMIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simić*)

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*)

STRUGAR

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-A, Presuda, 17. jul 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*)

TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. jul 1999. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*)

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*)

2. MKSR**GACUMBITSI**

Tužilac protiv Sylvestrea Gacumbitsija, predmet br. ICTR-2001-64-T, Presuda, 17. jun 2004. godine (prevod francuskog originala na engleski podnet je 24. januara 2005. godine) (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*)

Sylvestre Gacumbitsi protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-64-A, Presuda, 7. jul 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*)

GATETE

Jean-Baptiste Gatete protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-61-A, Presuda, 9. oktobar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*)

KALIMANZIRA

Callixte Kalimanzira protiv tužioca, predmet br. ICTR-05-88-A, Presuda, 20. oktobar 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*)

KARERA

François Karera protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-74-A, Presuda, 2. februar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Karera*)

KAYISHEMA I RUZINDANA

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda (obraloženje), 19. jul 2001. godine (prevod francuskog originala na engleski podnet je 4. decembra 2001. godine) (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*)

MUHIMANA

Mikaeli Muhimana protiv tužioca, predmet br. ICTR-95-1B-A, Presuda, 21. maj 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*)

MUVUNYI

Tharcisse Muvunyi protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-55A-A, Presuda, 29. avgust 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*)

NAHIMANA I DRUGI

Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza i Hassan Ngeze protiv tužioca, predmet br. ICTR-99-52-A, Presuda, 28. novembar 2007. godine (prevod francuskog originala na engleski podnet je 16. maja 2008. godine) (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*)

NCHAMIHIGO

Siméon Nchamihigo protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-63-A, Presuda, 18. mart 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*)

NDINDABAHIZI

Emmanuel Ndindabahizi protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*)

NTAGERURA I DRUGI

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine (prevod francuskog originala na engleski podnet je 29. marta 2007. godine) (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*)

NTAKIRUTIMANA I NTAKIRUTIMANA

Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane, predmeti br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*)

NTAWUKULILYAYO

Dominique Ntawukulilyayo protiv tužioca, predmet br. ICTR-05-82-A, Presuda, 14. decembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*)

RENZAHO

Tharcisse Renzaho protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-31-A, Presuda, 1. april 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*)

RUKUNDO

Emmanuel Rukundo protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-70-A, Presuda, 20. oktobar 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*)

RUTAGANDA

Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda, 26. maj 2003. godine (prevod francuskog originala na engleski podnet je 9. februara 2004. godine) (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*)

SEMANZA

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*)

SEROMBA

Tužilac protiv Athanasea Serombe, predmet br. ICTR-01-66-A, Presuda, 12. mart 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*)

SIMBA

Aloys Simba protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-76-A, Presuda, 27. novembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simba*)

ZIGIRANYIRAZO

Protais Zigiranyirazo protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-73-A, Presuda, 16. novembar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*)

3. Praksa drugih sudova

TESCH

Suđenje Brunu Teschu i dvojici drugih lica (Predmet Ciklon B), British Military Court Hamburg 1946, u: United Nations War Crimes Commission, 1 Law Reports of Trials of War Criminals 93-1-2 (1947)

B. Drugi izvori

Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002. godine

Izveštaj generalnog sekretara na osnovu paragrafa 2 Rezolucije br. 808 (1993) Saveta bezbednosti UN, U. N. Doc. S/25704, 3. maj 1993. godine

C. Spisak usvojenih termina i skraćenica

U skladu s pravilom 2(B) Pravilnika, muški rod obuhvata i ženski, a jednina množinu, i obratno.

Nalog od 7. decembra	Dokazni predmet tužilaštva br. 1800, Miloševićev nalog koji je, između ostalih, upućen i SVK-u, a koji je Perišić prosledio 7. decembra 1994. godine
Naređenje od 24. marta	Dokazni predmet tužilaštva br. 1925, Naređenje koje je Perišić 24. marta 1995. godine uputio, između ostalih, i pripadnicima SVK-a
30. KC	30. kadrovski centar, preko kog su pripadnici VJ-a privremeno upućivani u VRS

40. KC	40. kadrovski centar, preko kog su pripadnici VJ-a privremeno upućivani u SVK
Žalba	Javna redigovana verzija Žalbenog podneska Momčila Perišića, 10. april 2012. godine
Žalbeni pretres	Usmena rasprava u ovom predmetu, održana 30. oktobra 2012. godine u Hagu
Žalbeno veće	Žalbeno veće Međunarodnog suda
AT.	Transkript pretresa u žalbenom postupku
BiH ili Bosna	Bosna i Hercegovina
Čeleketić	Milan Čeleketić, oficir VJ-a otkomandovan preko 40. kadrovske centra i načelnik Glavnog štaba SVK-a od 22. februara 1994. do polovine maja 1995. godine
komandna naređenja	neadministrativna naređenja
Hrvatska	Republika Hrvatska
Dokazni predmet odbrane	Dokazni predmeti odbrane u ovom predmetu (ukoliko su dokazni predmeti odbrane u originalu na b/h/s, svi citati odnose se na njihov prevod na engleski, prihvaćen tokom suđenja)
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritoriji susednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994. godine
Optužnica	<i>Tužilac Međunarodnog suda protiv Momčila Perišića</i> , predmet br. IT-04-81-PT, Druga izmenjena optužnica, 5. februar 2008. godine
UZP	Udruženi zločinački poduhvat
Martić	Milan Martić, predsednik RSK i vrhovni komandant SVK-a
Milošević	Slobodan Milošević, predsednik Srbije
Mladić	Ratko Mladić, komandant Glavnog štaba VRS-a
Mrkšić	Mile Mrkšić, oficir VJ-a koji je otkomandovan preko 40. kadrovske centra i koji je polovinom maja 1995. godine postao

	načelnik Glavnog štaba SVK-a
Najava žalbe	Najava žalbe Momčila Perišića, 8. novembar 2011. godine
str.	stranica
par.	paragraf
KC	Kadrovski centar
Tužilaštvo	Tužilaštvo Međunarodnog suda
Dokazni predmet tužilaštva	Dokazni predmeti tužilaštva u ovom predmetu (ukoliko su dokazni predmeti tužilaštva u originalu na b/h/s, svi citati odnose se na njihov prevod na engleski, prihvaćen tokom suđenja)
Replika	Replika Momčila Perišića na Odgovor tužilaštva, 7. novembar 2012. godine (javna redigovana verzija)
Odgovor	Odgovor tužilaštva na Žalbeni podnesak Momčila Perišića, 12. april 2012. godine (javna redigovana verzija)
RSK	Republika Srpska Krajina
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
VSO	Vrhovni savet odbrane SRJ
Statut	Statut Međunarodnog suda
SVK	Srpska vojska Krajine
T.	Transkript pretresa u prvostepenom postupku
Pretresno veće	Pretresno veće I Međunarodnog suda
Prvostepena presuda	<i>Tužilac protiv Momčila Perišića</i> , predmet br. IT-04-81-T, Presuda, 6. septembar 2011. godine
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
VJ	Vojska Jugoslavije
VRS	Vojska Republike Srpske
Zločini VRS-a u Sarajevu i Srebrenici	Zločini koje je VRS počinio u BiH a koje je Perišić, prema zaključku Pretresnog veća, pomagao i podržavao

Zločini u Zagrebu

Zločini koje je SVK počinio u Zagrebu a koje Perišić, prema zaključku Pretresnog veća, nije kaznio

Počinioci zločinā u Zagrebu

Vojnici VJ-a privremeno upućeni u SVK koji su odgovorni za zločine počinjene tokom granatiranja Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine